

DE ONTWIKKELING ONZER KENNIS AANGAANDE DE  
FLORA VAN NEDERLAND, UIT DE BRONNEN  
GESCHETST EN KRITISCH TOEGELICHT

DOOR

C. A. J. A. OUDEMANS.

II.

---

REMBERT DODOENS.

(REMBERTUS DODONAEUS).

Rembert Dodoens werd den 29<sup>en</sup> Juni 1517 te Mechelen geboren, en overleed te Leiden den 10<sup>en</sup> Maart 1585. 'Drie zijner werken, nl. het »Cruydeboek" of »Cruydtboek", de »Stirpium historiae Pemptades" en zijne »De stirpium historia commentariorum imagines" hebben voor de studie van de flora van ons vaderland een niet te miskennen belang.

Afgaande op de vroeger medegedeelde bibliographische lijst, zoude men kunnen meenen, dat er van het »Cruydeboek" of »Cruydtboek" zeven verschillende uitgaven bestonden, en wel van de jaren 1554, 1563, 1581, 1590, 1608, 1618 en 1644. In werkelijkheid echter is dit niet het geval, en hebben de uitgaven

van 1581 en 1590 nooit het licht gezien. De kennis van dit feit ben ik verschuldigd aan de Heeren B. C. Du Mortier en A. Cogniaux, die de goedheid hadden voor mij na te gaan, of de genoemde editiën — volgens Pritzel in de koninklijke boekeryj te Brussel te vinden — werkelijk aldaar bewaard werden. Volgens genoemde Heeren, heeft Pritzel een door van Hulthem vervaardigten Catalogus van een gedeelte der Brusselsche boekeryj, waartoe ook de werken van Dodoens behooren, eenvoudig nageschreven, en daardoor twee fouten begaan, die beide, in meerdere of mindere mate, ook reeds door van Hulthem bedreven waren. Op de plaats namelijk, waar men, in de bedoelde verzameling, de uitgave van 1581 zou moeten vinden, vindt men wel een »Cruydtboek» staan, maar geen ander als dat van De Lobel, 't welk in laatstgenoemd jaar het licht zag, en, op het eerste woord van het titelblad af, tusschen de andere »Cruydtboecken», naar den rang des ouderdoms, werd ingeschoven. Van Hulthem zelf had reeds op deze omstandigheid de aandacht gevestigd, doch Pritzel schijnt deze vermaning te hebben over het hoofd gezien.

Ten opzichte der uitgave van 1590 valt op te merken, dat van Hulthem, op het dwaalspoor geleid door den eenigszins vreemden vorm der vier laatste cijfers van het jaartal MDLIII, welke in dien tijd als eene omgekeerde E, en dus I geschreven werden, de eenheden voor tientallen aanzag, en daardoor een tweede exemplaar der 1<sup>e</sup> uitgave van het Cruydeboek eenvoudig voor eene 7<sup>e</sup> verklaarde. Pritzel beging na hem dezelfde fout.

Met de editiën van het Cruydeboek van 1581 en 1590 hebben wij dus niets te maken, maar wel met de vijf overigen van 1554, 1563, 1608, 1618 en 1644. Ik heb het voorrecht gehad, al deze uitgaven te kunnen raadplegen, en ben te dien opzichte dank verschuldigd aan den Heer J. H. Krelage te Haarlem, die mij de 1<sup>e</sup> en de 3<sup>e</sup>, en aan de Bibliotheek der Utrechtsche Hoogeschool, die mij de 2<sup>e</sup> uitgave ten gebruike afstond. Die van 1618 en 1644 had ik zelf in bezit.

De editiën van 1554 en 1563 zagen nog gedurende het leven van den auteur het licht, en dragen den naam van

»Cruydeboek'', terwijl die van 1608, 1618 en 1644, door anderen bezorgd en met bijvoegsels vermeerderd, onder den titel van »Cruydtboek'' de wereld werden ingezonden. Laatstgenoemde drie uitgaven zijn geene herhalingen van de eerste twee, maar vertalingen van de »*Stirpium historiae pemptades*'', vermeerderd met aantekeningen, uit de werken van anderen, zooals De Lobel en Clusius, getrokken.

Aan de verdiensten van Dodoens omtrent de kennis onzer indigenen, werd reeds in 1834 door F. A. W. Miquel, toen ter tijde praktizeerend geneesheer te Amsterdam, een opstel gewijd in het 1<sup>e</sup> deel van het Tijdschrift voor Natuurlijke Geschiedenis en Physiologie, onder de redactie van J. van der Hoeven en W. H. de Vriese. De schrijver had de laatste uitgave van het Cruydtboek, die nl. van 1644, tot grondslag zijner onderzoekingen gekozen, en daaruit de planten bijeengezocht, waarvan Dodoens verzekerde, dat zij in ons vaderland gevonden waren. Het getal dier planten bedroeg 47: een cijfer, gewis niet in verhouding tot de dikte van den foliant, maar toch belangrijk genoeg indien men in het oog houdt, dat elk gewas werd buitengesloten, waarvan geene Noord-Nederlandsche groeiplaats genoemd werd of waarvan de terugvoering tot de nieuwere nomenclatuur niet met zekerheid konde geschieden. Daarenboven werden de planten, in de bijvoegsels der verschillende artikelen als inlandsch opgegeven, door Miquel veronachtzaamd, omdat die bijvoegsels niet van Dodoens zelve, maar van den bezorger der editie van 1644 afkomstig waren, en aan dezen de gelegenheid had opengestaan, van de werken van De Lobel en Clusius gebruik te maken.

Ik zelf heb in de hierboven genoemde werken van Dodoens 85 planten aangetroffen, wier vermelding in dit opstel geoorloofd was. Ik had echter geene reden, de bijvoegsels over te slaan, omdat ik, na Dodoens, ook De Lobel en Clusius dacht onder handen te nemen, en het mij, na onderzocht te hebben, hoe veel ook deze twee kruidkundigen tot de kennis der flora van ons vaderland hadden bijgedragen, niet moeilijk zou vallen, eene scheiding te maken tusschen hetgeen aan elk dier grond-

leggers van de systematische plantenkunde in dit opzicht als verdienste mocht worden toegerekend.

In de volgende regels, wensch ik allereerst te vermelden, wat ik in de »De stirpium Historia Commentariorum Imagines», en daarna wat ik in het »Cruydeboek» (a°. 1554 en 1563), de »Stirpium Pemptades» (a°. 1583 en 1616) en het »Cruydtboek» (a°. 1608, 1618 en 1644) gevonden heb. Dat ik aan het eerstgenoemde werk den voorrang toeken, ofschoon het van 1559 dagteekent, heeft hierin zijn grond, dat twee derdedeelen daarvan, onder afzonderlijke titels, reeds in 1553 en 1554 het licht hadden gezien, en alleen het laatste deel, 't welk aantekeningen op de beide vorige bevatte, maar nu met deze in één band vereenigd, in 1559 werd afgeleverd.

Bij de opnoeming der soorten, wensch ik de systematische orde te volgen, waarnaar ik de 2e uitgave mijner Flora van Nederland bewerkt heb. Het aanhalen van de eigen woorden des schrijvers, waar (Noord-)Nederlandsche groeiplaatsen werden aangegeven, scheen mij wenschelijk om elken twijfel aan zijne bedoeling weg te nemen.

De goed gelijkende houtsneden der werken van Dodoens lichtten den text in den regel zóó volledig toe, dat dwalen niet wel mogelijk was. Waar twijfel overbleef, heb ik steeds getracht, eene met redenen omkleede oplossing voor te dragen.

#### I. »De Stirpium Historia Commentariorum Imagines».

Het 1e deel van dit werk, dagteekenend van 1553, maakt gewag van de volgende planten, allen door houtgravuren weêrgegeven:

#### Ranunculaceae.

1. *Thalictrum minus* L., p. 133. »Latinis Hypocoum, nonnullis Hypochacon. Officinis incognitum. Apud Zelandos nascitur, sua sponte».

**Papilionaceae.**

2. *Anthyllis Vulneraria* L., p. 12. »Anthyllidis primum genus Officinis incognitum. Plinio Anthyllon et Anthycellon. Herbariis male Gladiola dicitur. In Zelandia juxta aggeres nascitur.”

**Compositae.**

3. *Aster Tripolium* L., p. 366. »Nascitur Tripolium in Zelandiae maritimis quae mare fluctibus suis alluit; florem habet in medio quadantenus aureum in ambitu coeruleum, qui tandem canescens in pappos vanescit. Fabulosum est, quod ter uno die colorem mutet.”

4. *Artemisia maritima* L. Op p. 16 vinden wij bij eene houtsnede, welke op eene andere plaats te huis behoort, de volgende aanteekening: »Artemisiae alterum genus priori tenuius, quod in Maritimis tantum provenit, ut Plinius ait, apud Zelandos frequens.” Deze woorden passen geheel op *Artemisia maritima* en zijn dan ook in overeenstemming met den titel van *Artemisia marina*, welke boven de houtsnede te vinden is, en waaronder, zoowel in de latere werken van Dodoens als in die van andere auteurs, nooit iets anders als onze *Artemisia maritima* bedoeld is geweest.

**Convolvulaceae.**

5. *Convolvulus Soldanella* L., p. 382. »Latinis *Brassica marina*. Officinis *Soldanella*, in Zelandiis ubertim nascitur.”

**Chenopodiaceae.**

6. *Salicornia herbacea* L., p. 144. »Latinis *Tragus*, nascitur in maritimis Zelandiae.”

**Euphorbiaceae.**

7. *Euphorbia Paralias* L., p. 358. »*Tithymalus para-*

lius. *Lactaria marina* Latinis. Tertium *Tithymalorum* genus. Nascitur in proximis marilocis editis et altis apud Zelandos, passim obuius."

---

Het 2e deel, in 1554 in 't licht verschenen, vermeldt:

### Cruciferae.

? 1. *Brassica Rapa* L.  $\gamma$ . *rapifera* Koch, p. 92. Aan het einde eener aantekening betrekkelijk eene als *Crambe* beschreven en afgebeelde plaat, die verbouwd en uit welker zaden de raapolie gewonnen zoude worden, lezen wij deze woorden: »Huic simile est, sylvestre genus paululum hirsutius tantum, quod in maritimis Zelandiae locis invenitur, ovibus gratissimum pabulum." Ik kan mij niet voorstellen, dat daarmede iets anders als de ruwbladige *Brassica Rapa* var. *rapifera* bedoeld is geworden.

### Umbelliferae.

2. *Carum Bulbocastanum* Koch, p. 122. »Latinis *Bunium*. Officinis incognitum. Zelandis Kleyn eerdtnoten, Radicem habet rotundam, foris nigram intus candidam, dulcem, esui aptam, Zelandi eam cum ovillis carnibus coctam edunt." Hoewel het er niet uitdrukkelijk bijgevoegd is, onderstel ik toch, dat hier van wilde, en niet van gekweekte planten gesproken wordt.

### Stellatae.

3. *Rubia Tinctorum* L., p. 73. »Latinis *Rubia*, et *Erythrodanum*. Officinis *Rubea tinctorum*. German. Rodte. Brabantis Mee ende Meecrappen. Gallis Garance. Seritur apud Zelandos in plurimis agris, quaestus causa qui ex ea non sterilis provenit."

**Chenopodiaceae.**

4. *Halimus portulacoides* Wallr., p. 119. »*Portulaca marina*. A similitudine foliorum. Herbarii hanc *Portulacam marinam* appellant, licet cauliculis lignosis praeditam. Nascitur in salsis terris: apud Zelandos frequens. Eduntur folia muria asservata, cum aceto veluti Cappares.”

---

In het 3e deel eindelijk (a°. 1559), ten titel voerende: »*Stirpium imagines aliquot novae, quae supra priores, alterae aeditioni Commentariorum Remb. Dodonaei accesserunt*” vindt men nog de volgende twee planten als inlandsch beschreven:

**Vacciniaceae.**

1. *Vaccinium Oxycoccus* L., p. 394. »*Vacinia palustria*. Hae Baccae in Palustribus et humidis Hollandiae locis proveniunt, Veen besien et Veen coren ipsis appellatur. Nos a similitudine priorum *Vacinia Palustria* nuncupavimus.”

**Chenopodiaceae.**

2. *Suaeda maritima* Dum., p. 314. »*Anthyllis altera*. Secunda *Anthyllidis* species, ajugae similis. Borda plerisque vocatur. Nascitur in maritimis: Zelandis frequens.”

---

De *Stirpium Imagines* bevatten derhalve de afbeeldingen van 13 als Noord-Nederlandsche indigenen gestempelde planten, en wel:

uit de fam. der Ranunculaceeën 1 soort (Thalictrum minus).  
 » » » » Cruciferen 1 » (Brassica Rapa γ. rapifera).  
 » » » » Papilionaceeën 1 » (Anthyllis Vulneraria).

|                              |           |                                                                                          |
|------------------------------|-----------|------------------------------------------------------------------------------------------|
| uit de fam. der Umbelliferen | 1 soort   | ( <i>Carum Bulbocastanum</i> ).                                                          |
| » » » » Stellaten            | 1 »       | ( <i>Rubia Tinctorum</i> ).                                                              |
| » » » » Compositae           | 2 soorten | ( <i>Aster Tripolium</i> en <i>Artemisia maritima</i> ).                                 |
| » » » » Vacciniaceeën        | 1 soort   | ( <i>Vaccinium Oxycoccos</i> ).                                                          |
| » » » » Convolvulaceeën      | 1 »       | ( <i>Convolvulus Soldanella</i> ).                                                       |
| » » » » Chenopodiaceeën      | 3 soorten | ( <i>Suaeda maritima</i> , <i>Salicornia herbacea</i> en <i>Halimus portulacoides</i> ). |
| » » » » Euphorbiaceeën       | 1 soort   | ( <i>Euphorbia Paralias</i> ).                                                           |

Hiervan werden er 12 in Zeeland, en 1 in Holland aangetroffen.

## II. »Cruydeboek.»

(a<sup>o</sup>. 1554). De 1<sup>e</sup> uitgave van het »Cruydeboek», dagteekend van het jaar 1554, vermeldt 17 indigenen, en daaronder 10, die reeds in de »Stirpium Imagines» waren genoemd. Drie soorten, welke wél in het laatstgenoemde werk, maar niet in het »Cruydeboek» van 1554 als Noord-Nederlandsche indigenen staan opgeteekend, heeten: *Salicornia herbacea*, *Vaccinium Oxycoccos* en *Suaeda maritima*; de beide laatsten zijn daarin zelfs in het geheel niet te vinden. Men herinnere zich echter, dat *Vaccinium Oxycoccos* en *Suaeda maritima* het eerst in het van 1559 dagteekende gedeelte der »Stirpium Imagines» afgebeeld en beschreven werden.

»De 10 soorten der »Stirpium Imagines», welke eveneens in het »Cruydeboek» voorkomen zijn:

1. *Thalictrum minus* L. Hypocoon, p. CXXXI. »Dit cruyt wast op die velden in die soute landen by der zee ghelegen, ende wordt tot veel plaetsen in Zeelant ghevonden».

2. *Brassica Rapa L. γ. rapifera Koch.* *Brassica sylvestris.* Wilde zee Koolen, p. DXCII. »Deze Koolen wassen op rouwe hooghe plaetsen ontrent die canten van der zee, als Dioscorides schrijft. (1) Ende worden in Zeelant op die hooghe dijcken ende duynen tot veel plaetsen ghevonden».

3. *Anthyllis Vulneraria L.* *Anthyllis prior,* p. XVII. »Dit cruyt wast in soute sandtachtighe gronden, op die hoochden by der zee, ghelijck in Zeelant op die duynen daert veele ghevonden wordt.»

4. *Carum Bulbocastanum Koch.* *Bunium.* Cleyen Eerdt-noten, p. DCXVII. »Dit cruyt wast tot vele plaetsen in Holland ende Zeelant op die corenvelden ende by den weggen».

5. *Rubia Tinctorum L.* *Rubia sativa.* Tamme Rotte, p. DLXXIII. »Die tamme Rotte wordt in Zeelant in Vlaenderen . . . . . op goede vette velden gheplant.»

6. *Aster Tripolium L.* *Tripolium,* p. CCCCVII. »Dit cruyt wast aan die canten van der zee daer die vloet op coemt ende afgaet alzo dat het somtijts van der zee overloopen wordt ende somtijts drooghe staet. Ende wordt in Zeelant veel buyten die dijcken ghevonden daer wy dat alder ierst den neerstighen Herbarist Jan die Vroede hebben doen soecken, die dit daer ghevonden heeft ende tot ons ghebrocht.»

7. *Artemisia maritima L.* *Seriphium.* Zee Alsene, p. VII. »Zee alsene wast op souden gront ende op plaetsen by der zee ghelegghen, en wordt tallen plaetsen in Zeelant overvloedich ghevonden.» — De houtgravure stelt ons hier de ware plant, en niet een geheel vreemd gewas voor, zooals in de »*Stirpium Imagines*». Die foutieve afbeelding komt echter in het »*Cruydeboek*» op eene andere plaats voor onder den titel van Wit Sint Jacobs cruyt. (Zie hieronder).

8. *Convolvulus Soldanella L.* *Brassica marina.* Zee-Winde, p. CCCXXIX. »Dese Winde wast overvloedich in Zeelant aan die duynen.»

(1) De plant van Dioscorides zal wel geene andere als *Crambe maritima* geweest zijn. De houtgravure stelt bij Dodonaeus echter eene soort van *Brassica* voor. Onze diagnose berust dan ook enkel op de laatste en niet op den text.

9. *Halimus portulacoides* Wallr. *Portulaca marina*. Zee Porceleyne, p. DCXIII. »Die Zee Porceleyne wast aen die duynen ende dijcken ende op plaetsen by die zee ghelegghen, ende wordt in Zeelant veel ghevonden.»

10. *Euphorbia Paralias* L. *Tithymalus Paralias*. Zee Wolfsmelck, p. CCCXCVIII. »Tderde dat Zee wolfsmelck wast in die landen ontrent die zee ghelegghen. Ende tselve es van den seer neerstighen Herbarist Jan de Vroede in Zeelant op hooghe duynen ende gheberchten ende in sandachtighen dorre ongehobde plaetsen alder ierst ghevonden die tselve tot my ghebrocht heeft.»

De zeven planten welke in de editie van 1554 van het »Cruydeboek» voor het eerst als Noord-Nederlandsche indigenen geboekt staan, zijn:

#### Cruciferae.

1. *Cochlearia officinalis* L. *Telephium*. Lepelcruyt, p. CXLIV." In Hollant wordet by den duynen ende in die broecken ghevonden."

#### Papilionaceae.

2. *Lathyrus tuberosus* L. *Chamaebalanus*. Eerdtnoten, p. DXXXII. »Eerdtnoten wassen veel in Hollant, ende in sommige andere landen, als in Brabant by Berghen op den zoom op die corenvelden ende aen die haghén.»

#### Umbelliferae.

3. *Eryngium maritimum*. L. *Eryngium*. Cruyswortele, p. DLIIL. »Eryngium wast als Dioscorides seyt op rouwe ongehobde velden, hier te lande wordet hy ghevonden in Vlaenderen ende Zeelant op die duynen, ende aen die canten van der zee.»

4. *Eryngium campestre* L. *Eryngium vulgare* aut Si-

lybium. Cruysdistele, p. DLIII. »Cruysdistel wordt ook op ghe-  
lijcke plaetsen hier te lande ghevonden.”

### Compositae.

5. ? *Senecio Jacobaea* L. *Arthemisia Marina*. Wit Sint  
Jacobs cruyt, p. XX. »Maer dat wit S. Jacobs cruyt en wast  
nergherinx dan alleen aen den dijcken ende dier ghelijcken  
plaetsen by der Zee ghelegghen, ende wordt tot veel plaetsen  
in Zeelant ghevonden.” — Mijne diagnose berust hoofdzakelijk  
op de houtgravure en de beschrijving der plant. Mocht men ze  
te weinig in overeenstemming vinden met hetgeen omtrent de  
groeiplaats gezegd wordt, dan is er geen twijfel aan of Do-  
doens heeft twee verschillende planten, waarvan de eene  
hoogst waarschijnlijk *Artemisia maritima* geweest is, met  
elkander verward.

### Primulaceae.

6. *Glaux maritima* L. *Glaux*. Melckcruyt, p. LVII.  
»Dat ierste Melckcruyt wast in soute meer waterachtighe plaet-  
sen by die Zee ghelegghen, ende in Zeelant worddet al om veel  
gehvonden.”

### Plantaginaceae.

7. *Plantago maritima* L. *Plantago marina*. Zee-Weech-  
bree, p. CXI. »Dat Zee-Weechbree wast in soute gronden aen  
die dijcken en canten van den souden wateren, ende wast  
in Zeelant ende by Berghen opten zoom overvloedich. Daert  
alder ierst ghemerckt ende ghevonden es gheweest van den  
seer neerstighen Herbarist Jan die Vroede, dyens arbeyt ende  
nersticheyt my int scrijven van desen boecke seer dienstelijck  
es gheweest.”

---

(A<sup>o</sup> 1563). De 2<sup>e</sup> uitgave van het »Cruydeboek» zag in het jaar 1563 het licht, en levert ons dezelfde reeks van indigenen als de eerste uitgave, met uitzondering alleen van het »wit Sint Jacobs cruyt», dat nu niet meer »*Arthemisia marina*», doch (p. LVIII) »*Jacobaea marina*» genoemd wordt. en waarvan thans slechts in het algemeen gezegd wordt, dat de plant nabij de zee-kusten wordt aangetroffen.

De zinsneden, waaruit de indigeniteit der vroeger reeds genoemde 16 soorten kan worden afgeleid, herhalen wij niet, omdat zij weinig of niet van die der 1<sup>e</sup> uitgave verschillen. Wel echter nemen wij ze over voor 5 andere planten, waarvan de editie van 1554 geen gewag maakt, hoewel er daaronder 2 voorkomen, die in het derde deel der »*Stirpium Imagines*» reeds afgebeeld en geboekt werden. — De bedoelde planten zijn:

#### Cruciferae.

1. *Camelina sativa* *Crtz.* *Myagrum*. *Cameline*, p. CCCXXII. »Dit cruyt wast tot veel plaetsen int coren, tot sommighen oock int Vlas, ende wordt meest voor een oncruyt ghehouwen, nochtans om die olie die van zijnen sade coemt, zoo worddet oock in veele landen ghesaeyet, als hier te lande in Zeelant.»

#### Vacciniaceae.

2. *Vaccinium Oxycoccus* *L.* *Vaccinia palustria*. Veen besien, p. DLXXXIV. »Veen besien wassen tot veel plaetsen van Hollandt in neere vochtighe plaetsen.»

#### Plumbaginaceae.

3. *Armeria elongata* *Hoffm.* *Pseudo Moly*. *Gramen marinum*. Zee Gras, p. CCCXXXVI. »Dat Zee grasseen wordt tot som plaetsen van Zeelandt in vochtighe en neere plaetsen ghevonden.»

## Chenopodiaceae.

4. *Salsola Kali* L. *Tragus*.

5. *Salicornia herbacea* L. *Salicornia*.

Beiden afgebeeld en beschreven op p. CV en CVI. — »Dese cruyden wassen in souten grondt, ontrent der zee, ende die twee laetste wordden in Zeelandt veel het zoomers ghevonden.»

III. »*Stirpium Historiae Pemptades*.»

(ao. 1583). Van de tot hiertoe uit de werken van Dodoens getrokken planten, worden in de »*Pemptades*» (1<sup>e</sup> uitgave) *niet* als Noord-Nederlandsche indigenen vermeld: *Thalictrum minus*, *Anthyllis Vulneraria*, *Lathyrus tuberosus*, *Eryngium maritimum* en *campestre*, *Rubia Tinctorum*, *Glaux maritima*, *Plantago maritima* en *Salsola Kali*; doch wel: eene soort van *Brassica* (?), *B. sylvestris*, p. 614; »reperitur vero et in Zelandiae altioribus juxta mare tumulis»; *Cochlearia officinalis*, *Cochlearia*, p. 583; »In Frisia, Hollandia, ac aliis maritimis inferioris Germaniae regionibus, locis palustribus, et circa aggeres sponte nascitur»; *Camelina sativa*, *Camelina* sive *Myagrion*, p. 523; »seritur et.... apud Zelandos»; *Carum Bulbocastanum*, *Bolbocastanon*, p. 331; »In arvis et agris nonnullis Zelandiae ac Hollandiae *Bolbocastanon* reperitur»; *Aster Tripolium*, *Tripolium*, p. 375; Ac talibus quidem in Belgii quibusdam maritimis nostrum reperitur: ut in Zelandiae insulis»; *Artemisia maritima*, *Absinthium Seriphium*, p. 25; »frequens Hollandiae, Zelandiae, Flandriaeque littoribus»; *Senecio Jacobaea* vel *viscosus*, *Jacobeae* species vulgo *Cineraria dicta*, p. 631; »Altera Zelandiae et maritimis locis frequentior»; *Vaccinium Oxycoccus*, *Vaccinia palustria*, p. 758; »In humidis et uliginosis locis proveniunt saepenumero apud Hollandos»; *Convolvulus Soldanella*, *Soldanella*, p. 391; »Reperitur vero non modo in Italia, aut Gallia, verum

et in Zelandiae insulis, Flandriae, ac Hollandiae littoribus"; *Armeria elongata*, *Gramen Polyanthemum minus*, p. 553; »Exit et in palustribus nonnullis, haud procul a mari in Zelandia"; *Suaeda maritima*, *Kali album*, p. 81; »Reperitur et iisdem, quibus superior, locis, tum et ad Oceani littora Septentrionem versus, circa Scaldis et Mosae ostiam in Belgii Zelandia"; *Salicornia herbacea*, *Salicornia*, p. 82; »Est vero haec non tantum in.... maris littoribus reperire, verum et in Belgii maritima ora, praesertim in Zelandiae Insulis"; *Halimus portulacoides*, *Portulaca marina*, p. 759; »In maritimis Zelandiae, Flandriae, Hollandiae aggeribus ac tumulis arenosis gignitur"; *Euphorbia Paralias*, *Tithymalus Paralius* ex locis maritimis, p. 366; »Paralius maritima loca amat, ac non modo in Italiae aut Hispaniae, sed et in Hollandiae, Zelandiae, reliquaque inferioris Germaniae maritima ora, locis incultis, aridis et praealtis subinde nascitur."

Als nieuwe indigenen vinden wij in de 1<sup>e</sup> uitgave der *Pemptades* vermeld:

### Cruciferae.

1. ? *Cañile maritima Scop.* Op p. 160 vindt men eene houtgravure met den naam: »*Leucojon sylvestre augustifolium*", waarvan in den text gezegd wordt: »*Nec desunt sylvestria Leucoja, quae non modo in Zelandiae maritimis sponte nascuntur, verum et in Narbonensi Gallia, ac pluribus per Hispaniam locis, cum maritimis, tum mediterraneis gignuntur.*" — Miquel beschouwde de hier bedoelde plant (*Tijds. voor Nat. Gesch. en Phys.* I, p. 287) als *Cheiranthus maritimus*, en werd daarin gevolgd door van den Bosch, die haar onder den nieuweren naam van *Malcolmia maritima* op blz. 20 van den *Prodromus* aan de vergetelheid ontrukte. Het is echter niet twijfelachtig, dat beide auteurs — en van den Bosch erkende zulks ook in het *Nederl. Kruidk. Archief*, II, p. 107 — in deze bepaling gedwaald hebben, daar *Malcolmia maritima* eene Zuid-Europeesche plant is, die zich wel nooit aan

de Zeeuwsche stranden zal hebben te huis gevoeld. Miquel en van den Bosch werden beiden door de afbeelding, die werkelijk op het bedoelde gewas gelijk, op een dwaalspoor gebracht. Ik voor mij vermoed, dat de auteur der *Pemptades* met zijne Zeeuwsche exemplaren *Cakile maritima* bedoeld hebbe, omdat in den text van bleekgroene bladeren en bleek-purperen of roodachtige bloemen gesproken wordt. Tegen de juistheid mijner opvatting, zou men kunnen aanvoeren, dat Dodoens ook melding maakt van een liefelijken geur, welken die bloemen, vooral des avonds, verspreiden; maar men vergete niet, dat de eigenschappen van *Malcolmia maritima* en *Cakile maritima* in de beschrijving hoogst waarschijnlijk met elkander verward werden. Wellicht ook geuren de bloemen van laatstgenoemde plant na zonsondergang, wat ik niet in de gelegenheid geweest ben te onderzoeken.

### Papilionaceae.

2. *Faba vulgaris Moench.* (*Faselus minor*, p. 506). »Seditur in agris, et frequentius apud Zelandos, equorum jumentorumque pabulo. Brabantia una cum Flandris, Hollandis, Zelandis, ac aliis, finitimis, vulgo Peerts boonen, hoc est, Boonam equinam, et cleyn boonkens, idest, parvas Boonas, appellant; plerique etiam Zeevsche boonkens, sive Zelandicas Boonas.” — Volgens de Landhuishoudkundige Flora van van Hall, kan, met deze Paarde- of Zeeuwsche Boonen niet anders als eene verscheidenheid van *Faba vulgaris* bedoeld zijn.

### Compositae.

Onder den titel »De Cirsio” op p. 725, wordt in het algemeen omtrent eenige zeedistels gezegd: »Nascuntur..... quaedam vero in maritimis, ut in Zelandia, Flandria, ac Hollandia juxta Oceani littora.”

3. *Centaurea Calcitrapa L. Carduus stellatus*, p. 721. »Exit passim in Zelandiis et aliis maritimis.”

4. *Sonchus asper* Vill. *Sonchus tertius asperior*, p. 632. »Praeter hos vero et tertius quidam spinosior *Sonchus* reperitur: cujus caules subrubentes spinis horrent; ac folia, quae et omnino aspera veluti *Echii*, flos et reliqua cum aliorum conveniunt. In Flandriae et Zelandiae agris haud procul a mari sponte nascitur.”

### Campanulaceae.

5. *Campanula rapunculoides* L. p. 165. »His autem simile et quartum genus est. Caules istud quoque breviores facit: folia lata et Cervicariae prioris proxima, minus tamen aspera, minusque per ambitum crenata. Flores deorsum pendunt, coloris ut plurimum dilutae et quasi ex coeruleo rubentis purpurae. Pro radicibus, multae, tenues, transversim et oblique serpentes fibrae sunt, a quibus multae oblongae, candidae radiculæ, Rapunculi radicibus similes demittuntur. Ita facile seipsum propagat et late serpit hoc genus. Secus arborum margines in Zelandia et alibi locis etiam non maritimis reperitur.”

### Elaeagnaceae.

6. *Hippophaë rhamnoides* L. *Rhamnus secundus*, p. 743. »Alter *Rhamnus* multis albidis ramulis, lentis ac frangi contumacibus, acutarum longarumque spinarum vallo communis late diffunditur: folia oblonga, angustiora, candidiora, minoraque quam *Oleae*; flos herbaceus circa ramulos frequens: baccae deinde rotundae, racematim quasi cohaerentes, Asparagi minores, colore flavescentes, succo interius luteo. — Non deest hic *Rhamnus* in Hollandiae, ac potissimum Flandriae maritimis littoribus.”

### Potamaceae.

7. *Potamogeton perfoliata* L. (*Potamogeton altera*,

p. 572. »Est vero et alia quaedam Potamogeiton sive Spicata, quae compluribus tenuibus ac teretibus cauliculis luxuriat, in alas subinde distributis. Folia huic sunt lata, oblonga, acuminata, multo quam prioris minora: e sinu ramulorum ac foliorum pediculi subinde prodeunt, in quibus spica brevis, flosculos proferens candicantes, muscosos; ac deinde semina plana, rotunda veluti Aphaces. Radix fibrosa fundo adhaeret. Tota autem sub undis nascitur, eminente tantummodo cacumine, sed in aquis haud profundis et dulcibus, quae tamen maritimo aestu attolluntur: veluti in sinu illo quae a Dordraco Hollandiae civitate, at Bredam Brabantiae civitatem patet.”

(ao. 1616). Deze tweede uitgave der Pemptades zag 31 jaar na het overlijden van Dodoens het licht en is, op enkele voor het eerst daarin opgenomene houtgravuren na, met den daarbij behoorenden text, aan de 1e uitgave gelijk. Ook overtreft het aantal bladzijden van den 2en druk (872) dat van den eersten (860) slechts met een twaalfal. Het titelblad, bij den eersten druk versierd met een medaillon, prijkt in den tweeden met de beeltenissen van Adam, Salomo, Theophrastus en Dioscorides, en vermeldt dat het werk gedrukt werd: Antverpiae. Ex officina Plantiniana. Apud Balthasarem et Joannem Moretos. — Onder »Libri XXX,” vindt men nog: »Varie ab auctore, paullo ante mortem, aucti et emendati.” Het exemplaar, door ons vergeleken, was afkomstig uit de Academische Bibliotheek te Groningen.

Alle planten in de editie van 1583 als indigenen vermeld, vindt men in de tweede terug, en wel op de volgende pagina's:

|                |                                  |            |
|----------------|----------------------------------|------------|
| Cruciferae.    | Brassica Rapa . . . . .          | op p. 626. |
| .              | Cochlearia officinalis . . . . . | » » 593.   |
| .              | Camelina sativa . . . . .        | » » 532.   |
| .              | Cakile maritima . . . . .        | » » 160.   |
| Papilionaceae. | Faba vulgaris . . . . .          | » » 515.   |
| Umbelliferae.  | Carum Bulbocastanum . . . . .    | » » 333.   |
| Compositae.    | Aster Tripolium . . . . .        | » » 379.   |

|                 |                                              |       |      |
|-----------------|----------------------------------------------|-------|------|
| »               | <i>Artemisia maritima</i> . . .              | op p. | 8.   |
|                 | <i>Senecio Jacobaea</i> of <i>viscosus</i> . | » »   | 642. |
|                 | <i>Cirsium</i> sp. . . . .                   | » »   | 738. |
|                 | <i>Centaurea Calcitrapa</i> . . .            | » »   | 733. |
|                 | <i>Sonchus asper</i> . . . . .               | » »   | 643. |
| Campanulaceae.  | <i>Campanula rapunculoides</i> .             | » »   | 165. |
| Vacciniaceae.   | <i>Vaccinium Oxycoccus</i> . . .             | » »   | 770. |
| Convolvulaceae. | <i>Convolvulus Soldanella</i> . .            | » »   | 395. |
| Chenopodiaceae. | <i>Suaeda maritima</i> . . . . .             | » »   | 81.  |
|                 | <i>Salicornia herbacea</i> . . . . .         | » »   | 82.  |
|                 | <i>Halimus portulacoides</i> . . . .         | » »   | 771. |
| Elaeagnaceae.   | <i>Hippophaë rhamnoides</i> . . .            | » »   | 754. |
| Potamaceae.     | <i>Potamogeton perfoliata</i> . . .          | » »   | 582. |

Behalve deze, vermeldt de 2e druk der *Pemptades* nu nog de volgende 22 indigenen:

#### Ranunculaceae.

1. *Ranunculus Flammula* L., *Flammula* *Ranunculus*, p. 432. »Humidis et riguis gaudet, praesertim ubi sterilius solum: apud Hollandos feliciter adolescit; ubi bicubitalem altitudinem quandoque assequitur.»

#### Droseraceae.

2. *Parnassia palustris* L., *Gramen Parnasium*, p. 564. »In riguis et humidis pratis, solo tamen gracili, saepius provenit, tum apud Germanos ac Belgos, tum et alibi, veluti patentibus quibusdam locis haud procul ab arenosis tumulis in Batavorum Hollandiae.»

#### Pyrolaceae.

3. *Pyrola rotundifolia* L., *Pyrola*, p. 138. »Locis gaudet montanis ac umbrosis, in multis per Germaniam, Bohemiam, ac Moraviam silvis occurrit: reperitur vero et in

convallibus tumulorum ad Oceani littora sitorum, apud Hollandos ac Zelandos."

### Hypericaceae.

4. *Helodes palustris Spach.*, *Hypericum supinum*, p. 76. »Huc vero et referendum illud *Hyperici* genus, quod a doctissimo Carolo Clusio *Supinum* cognominatur; rami ejus hirsuti humi sternuntur: folia qualia *Hyperici*, sed lanugine quadam molli incanescunt. Flosculi secundum ramulos lutei: siliquae tenues: utraque *Hyperici* similia: radix dura. In nonnullis Hispaniae convallibus, veluti haud procul Salmantica, reperitur: tum et in maritimis Regni Valentiae, C. Clusio teste. Non deest vero et tale in nonnullis Batavorum palustribus."

### Rosaceae.

5. *Rosa pimpinellifolia L.*, *Rosa Dunensis*, species nona, p. 187. »Minima spinosissima et asperrima, locis gignitur maritimis, frequens in Morinorum finibus, juxta Iccium portum, in arenosis juxta mare tumulis: tum et apud Batavos in planis ac apricis, quae arenosis maritimis tumulis adjacent."

### Compositae.

6. *Cineraria palustris L.*, *Conyzae mediae* species altera, p. 52. »Hujus vero et aliud quoddam est genus, caules quod profert crassos, leviter striatos, sed interius inanes vacuosque, circa fastigia in ramulos divisos: folia, quae caulem plurima ambiunt, margine crispa ac veluti incisa: flores lutei sunt: fibrae similiter pro radicibus nigrae. Molli tenuique lanugine et haec tota incanescit, sed minus graveolens. Flos in lanuginem etiam perit, mellis odorem quadamtenus referens. — Exit in quibusdam Hollandiae aquis."

### Gentianaceae.

7. *Gentiana Pneumonanthe L.*, *Campanula autum-*

nalis, p. 168. »Nec destituuntur hujusmodi Campanula plana quaedam et aprica loca, tumulis adjacentia maritimis apud Batavos, quae tamen cauliculis est brevioribus ac humilioribus: floribus non minoribus, sed frequentioribus et dilutius coloratis.”

8. *Limnanthemum nymphoides* Lk., *Nymphaea lutea* parva, p. 586. »In residui Rheno apud Hollandos frequens, tum et in aliis stagnantibus rivis.”

#### **Borraginaceae.**

9. *Asperugo procumbens* L., *Asperugo spuria*, p. 356. »Secus vias, agrorum margines, hortorum sepimenta, quibusdam locis apud Batavos repertum.”

#### **Rhinanthaceae.**

10. *Pedicularis palustris* L., *Fistularia*, p. 556. Na *Pedicularis sylvatica* beschreven en afgebeeld te hebben, gaat de auteur aldus voort: »In palustribus Hollandiae procerior subinde quam alibi reperitur.” — Het is niet twijfelachtig, dat met dezen hooger opschietenden en meer op moerassige plaatsen te huis behoorenden vorm, enkel *Ped. palustris* bedoeld kan zijn.

#### **Labiatae.**

11. *Scutellaria galericulata* L., *Judaicae herbae* altera species, p. 93. »Apud Batavos, tum et alibi juxta fossas ac rivulos nascitur, quae albidior est: locis paulo aridioribus rubentior.”

#### **Primulaceae.**

12. *Lysimachia thyrsiflora* L., *Lysimachium aquatile*, p. 607. »In stagnantibus rivis et fossis Hollandiae Batavorum, tum et alibi similibus locis gignitur.”

**Euphorbiaceae.**

13. *Euphorbia palustris* L., *Esula major*, p. 374. »Reperitur Major.....: in aliquibus etiam palustribus locis, apud Batavos."

**Salicaceae.**

14. *Salix repens* L., *Salix pumila* prior, p. 843. »Prope maritimos tumulos, parte tamen a mari aversa, frequens in Batavorum Hollandia nascitur."

**Asparagaceae.**

15. *Asparagus officinalis* L., *Asparagus hortensis*, p. 703. »Nascitur porro et spontaneus in convallibus tumulorum arenosorum ad Oceani littora, nonnullis apud Hollandos locis, qui sativo etiam crassior subinde est."

**Orchiaceae.**

16. *Sturmia Loeselii* Reich., *Bifolium bulbosum*, p. 242. »Exit locis humidis ac palustribus: reperitur vero et in convallibus tumulorum, in Batavorum Hollandia, haud procul ab Oceano, quod juxta fibrosas radices exiguum Bulbum profert, interius virentem, membranisque quibusdam implicitum, foliis et floribus aliaqui priori 1) simile."

**Hydrochariaceae.**

17. *Stratiotes aloides* L., *Sedum aquatile* sive *Stratiotes potamios*, p. 588. »In stagnantium aquarum lacubus et fossis apud Hollandos frequens gignitur."

---

1) *Listera ovata* R. Br.

**Potamaceae.**

18. *Potamogeton lucens* L., *Potamogeton altera*, p. 582. »Hujus vero et aliud majus quoddam genus reperiri est, quod albicantibus et articulatis radicibus secundum aquae fundum repit, a quibus cauliculi assurgunt tenues, oblongi, geniculis intersepti, inferius parvis, superius autem majoribus, longioribus, angustis foliis adnatis; quorum medius nervus durus, subinde stili alicujus instar, folii fastigium superans eminet. Flores in crassa spica subrubent. Sub aquis vero herba haec una cum foliis suis conditur, solae spicae supereminent. In stagnantibus aquis apud Hollandos satis frequens.”

**Typhaceae.**

19. *Sparganium simplex* Huds., *Platanaria altera*, p. 601. »Est autem hujus generis et alia quaedam, pilulas et circa caulem et ἐπὶ ἄκρου ferens, quae cum sparganio plus, quam superior, similitudinis posse habere videtur. Haec in Hollandiae locis palustribus, tum et alibi, sponte nascitur.”

**Cyperaceae.**

20. *Eriophorum polystachyum* L., *Gramen Eriophoron*, p. 562. »Plerisque humidis et desertis Brabantiae, Hollandiae et Germaniae locis, hujuscemodi Gramen reperitur.”

---

**Fungi.**

21. *Phallus impudicus* L., *Fungus marinus*, p. 482. »Ex fungorum terrenorum et serotinorum numero et is quoque est qui apud Batavos locis exit maritimis..... — Haud procul a mari provenit, in ipsis videlicet arenosis tumulis, juxta illic nascens Helmum, inter cujus stirpes frequentius quam alibi reperitur.”

22. *Lycoperdon coelatum* Bull., *Fungus semiorbicu-*

laris, p. 483. »Locis aridis et apricis Fungus iste exit, qualia in Hollandia etiam nonnulla sunt, in quibus repertur.»

Uit de hierboven medegedeelde bijzonderheden blijkt, dat in het jaar 1616 reeds 52 onzer indigenen de aandacht getrokken hadden, en dat hiervan beschreven werden:

In de Stirpium Imagines (a<sup>o</sup>. 1553—1559) . . . 13.

In het Cruydeboek a<sup>o</sup>. 1554 daarenboven. . . 7.

In het Cruydeboek a<sup>o</sup>. 1563 daarenboven. . . 3.

In de Pemptades a<sup>o</sup>. 1583 daarenboven . . . 7.

In de Pemptades a<sup>o</sup>. 1616 daarenboven. . . 22.

Te zamen . . . 52 soorten.

Volgens den titel van den 2<sup>en</sup> druk der Pemptades, zoude Dodoens reeds in 1585 geweten hebben, dat deze planten in ons vaderland te vinden waren; eene andere uitlegging toch kan aan de daar gebezigde woorden: »Libri XXX. Varie ab auctore, paullo anti mortem, aucti et emendati,” in verband met het jaar zijns overlijdens, niet gegeven worden. Nemen wij deze onderstelling aan, dan dient er bij gevoegd, dat Dodoens, op dat tijdstip, wel uit Junius en de Lobel, maar niet uit de Rariorum Plantarum Historia van Clusius had kunnen putten, die in 1601 het licht zag. Wij zullen dus later hebben uit te maken, of enkele der 52 aangehaalde planten, vóór Dodoens, niet reeds aan de Lobel als Nederlandsche indigenen bekend waren geweest. Zeker is het, dat gene de kennis van het bestaan van *Phallus impudicus* in de Nederlandsche duinen aan Junius had te danken gehad.

Naar de familiën gerangschikt, komen wij voor de 52 planten tot het volgende overzicht:

Ranunculaceae. *Thalictrum minus*.

*Ranunculus Flammula*.

Cruciferae.

*Brassica Rapa* γ. *rapifera*.

*Cochlearia officinalis*.

|                 |                                        |
|-----------------|----------------------------------------|
|                 | <i>Camelina sativa.</i>                |
|                 | <i>Cakile maritima.</i>                |
| Droseraceae.    | <i>Parnassia palustris.</i>            |
| Pyrolaceae.     | <i>Pyrola rotundifolia.</i>            |
| Hypericaceae.   | <i>Helodes palustris.</i>              |
| Papilionaceae.  | <i>Anthyllis Vulneraria.</i>           |
|                 | <i>Faba vulgaris.</i>                  |
|                 | <i>Lathyrus tuberosus.</i>             |
| Rosaceae.       | <i>Rosa pimpinellifolia.</i>           |
| Umbelliferae.   | <i>Eryngium campestre.</i>             |
|                 | <i>Eryngium maritimum.</i>             |
|                 | <i>Carum Bulbocastanum.</i>            |
| Stellatae.      | <i>Rubia Tinctorum.</i>                |
| Compositae.     | <i>Aster Tripolium.</i>                |
|                 | <i>Artemisia maritima.</i>             |
|                 | <i>Cineraria palustris.</i>            |
|                 | <i>Senecio Jacobaea (of viscosus).</i> |
|                 | <i>Centaurea Calcitrapa.</i>           |
|                 | <i>Sonchus asper.</i>                  |
| Campanulaceae.  | <i>Campanula rapunculoides.</i>        |
| Vacciniaceae.   | <i>Vaccinium Oxycoccus.</i>            |
| Gentianaceae.   | <i>Gentiana Pneumonanthe.</i>          |
|                 | <i>Limnanthemum nymphoides.</i>        |
| Convolvulaceae. | <i>Convolvulus Soldanella.</i>         |
| Borraginaceae.  | <i>Asperugo procumbens.</i>            |
| Rhinanthaceae.  | <i>Pedicularis palustris.</i>          |
| Labiatae.       | <i>Scutellaria galericulata.</i>       |
| Primulaceae.    | <i>Glaux maritima.</i>                 |
|                 | <i>Lysimachia thyrsiflora.</i>         |
| Plumbaginaceae. | <i>Armeria elongata.</i>               |
| Plantaginaceae. | <i>Plantago maritima.</i>              |
| Chenopodiaceae. | <i>Suaeda maritima.</i>                |
|                 | <i>Salsola Kali.</i>                   |
|                 | <i>Salicornia herbacea.</i>            |
|                 | <i>Halimus portulacoides.</i>          |
| Elaeagnaceae.   | <i>Hippophaë rhamnoides.</i>           |

|                  |                                                |
|------------------|------------------------------------------------|
| Euphorbiaceae.   | Euphorbia Paralias.<br>Euphorbia palustris.    |
| Salicaceae.      | Salix repens.                                  |
| <hr/>            |                                                |
| Asparagaceae.    | Asparagus officinalis.*                        |
| Orchiaceae.      | Sturmia Loesellii.                             |
| Hydrochariaceae. | Stratiotes aloïdes.                            |
| Potamaceae.      | Potamogeton perfoliata.<br>Potamogeton lucens. |
| Typhaceae.       | Sparganium simplex.                            |
| Cyperaceae.      | Eriophorum polystachyum.                       |
| <hr/>            |                                                |
| Fungi.           | Phallus impudicus.<br>Lycoperdon coelatum.     |
| <hr/>            |                                                |

#### IV. »Kruydt-Boeck.»

(a°. 1608). De gelegenheid, dezen druk van het Kruydt-Boeck te raadplegen, werd mij geschonken door den Heer J. H. Krelage te Haarlem. De eenige planten, welke ik daarin, uit de zooeven medegedeelde lijst, niet als *Noord-Nederlandsche* indigenen vermeld vond, waren: *Thalictrum minus* en *Eryngium campestre*. Alle anderen kwamen er in voor, nu eens in den oorspronkelijken text, blijkbaar eene vertaling van het Latijn der Pemptades, en dan weder in de Bijvoegsels, uit de Lobel en andere auteurs getrokken. — Gemakshalve, deel ik hier de bladzijden mede, waar de bedoelde planten in de editie van 1608 te vinden zijn: *Ranunculus Flammula*, p. 772 1); *Brassica Rapa γ. rapifera*, p. 1063; *Cochlearia officinalis*, p. 1022;

---

1) De pagina's duiden de plaatsen aan, waar de planten als indigenen genoemd worden.

*Camelina sativa*, p. 928; *Cakile maritima*, p. 253; *Parnassia palustris*, p. 975; *Pyrola rotundifolia*, p. 215; *Helodes palustris*, p. 112; *Anthyllis Vulneraria*, p. 958 (Bijvoegsel, al. 1); *Faba vulgaris*, p. 904; *Lathyrus tuberosus*, p. 955 (Bijvoegsel, al. 1); *Rosa pimpinellifolia*, p. 304; *Eryngium maritimum*, p. 1234; *Carum Bulbocastanum*, p. 581; *Rubia Tinctorum*, p. 618 (Bijvoegsel, al. 1); *Aster Tripolium*, p. 671; *Artemisia maritima*, p. 34; *Cineraria palustris*, p. 76; *Senecio Jacobaea* of *viscosus*, p. 1088; *Centaurea Calcitrapa*, p. 1238; *Sonchus asper*, p. 1090; *Campanula rapunculoides*, p. 263; *Vaccinium Oxycoccus*, p. 1298; *Gentiana Pneumonanthe*, p. 268; *Limnanthemum nymphoides*, p. 1010; *Convolvulus Soldanella*, p. 705; *Asperugo procumbens*, p. 625; *Pedicularis palustris*, p. 963; *Scutellaria galericulata*, p. 137; *Glaux maritima*, p. 429 (Bijvoegsel, al. 4); *Lysimachia thyrsiflora*, p. 1041; *Armeria elongata*, p. 975; *Plantago maritima*, p. 160; *Suaeda maritima*, *Salsola Kali* en *Salicornia herbacea*, p. 120; *Halimus portulacoides*, p. 1299; *Hippophaë rhamnoides*, p. 1273; *Euphorbia Paralias*, p. 653; *Euphorbia palustris*, p. 660; *Salix repens*, p. 1414; *Asparagus officinalis*, p. 1190; *Sturmia Loeselii* p. 407; *Stratiotes aloides*, p. 1014; *Potamogeton perfoliata* en *lucens*, p. 1005; *Sparganium simplex*, p. 1033; *Eriophorum polystachyum*, p. 971; *Phallus impudicus*, p. 856; *Lycoperdon coelatum*, p. 857.

Behalve de bovenstaanden, levert echter de editie van 1608 nog een zestiental andere planten op, van wier indigeniteit ten onzent in de vroegere uitgaven van Dodoens niet gebleken was. Zij zijn:

#### Ranunculaceae.

1. *Batrachium heterophyllum* Wigg. var. submer-

sum (?). In het Bijvoegsel, p. 1008, op 't Art. »Van Water Dusentblatt, ende Water Violieren”, p. 1007, lezen wij, al. 3: »Derde Water Duysentblatt, heeft bloemkens vant water Levercruyt, heeft oock cleyne Venckel oft Dille bladeren: anders tvoorgaende geslacht seer gelijk: tsæet groeyt in lanckwerpighe bollekens, als de Hanenvoeten, ende wast in Zeelant ende Vlaenderen, seydt Lobel, die dat Millefolium Marathrophyllon tertium, flore et semine Ranunculi aquatici, Hepaticae facie noemt.”

#### **Papaveraceae.**

2. *Papaver somniferum* L. In het Bijvoegsel, p. 796, op 't Art. »Heul oft Mancop,” lezen wij reg. 4 v. b.: »Dan Lobel begrijptse meest alle in dese seven soorten. 1. Witten Heul oft Mancop, in Fransoys Pavot blanc ende Pavot privé: in Italiaensch Papavero domestico: in Engelsch White garden Poppie. Hij wast veel in Italien, ende oock in Noort Hollant aen de Zeedijcken, daer hij seer groot wordt, met groote bollen, ende veel saet, daer goede Olie wtghedouwt can worden.”

3. *Glaucium flavum* Crantz. In het Bijvoegsel, p. 799, op 't Art. »Grooten Gehorenden oft Geelen Heul,” lezen wij reg. 1 en volgende: »Lobel noemt dit cruyt niet alleen Geel Heul, maar oock Horne Heul: in Hoochduytsh Gelb Olmag ende Gehornter Magsamen, Moen ende Geel Magsamen: in Engelsch Horne Poppie. Ende hij schrijft dattet niet alleen in heete landen aenden zeecant groeyt, maer oock wel in Engellant ende Vrieslant.”

#### **Droseraceae.**

4. *Drosera intermedia* Hayne. In het Bijvoegsel, p. 844, op t Art. Sondauw oft Loopich cruyt,” lezen wij: »In geen landen en is dit cruyt meer te vinden dan in Hollant, te weten op de vochte ende op 't water vlottende landen van Hollant, de Veenen gheheeten, hoewel dattet oock wel somtijds inde dellingen vande Duynen gevonden wort, maer seer seldom.”

**Alsineaceae.**

5. *Honkenya peploides Ehrh.* In het Bijvoegsel, p. 45, op 't Art. »Van de vreemde oft bastaertgeslachten van Muer,” vindt men al. 10: »Hollandsche Zee-Muer. Dese is vanden selven Clusius aen den Hollandtschen Zeecant gevonden geweest, in de Duynen bij Egmont opt sand. Hij heeft veel voortcruypende tacken, viercant, met veele bladeren, dick ende vol saps, als de bladeren van Porceleyn, twee altijd recht tegen malcanderen staende, seer groen ende saut, tusschen de welcke int wtterste van de tackskens groenachtige bloemkens wt comen gesproten, van vijf bladerkens gemaect, inde welcke ooc vijf bleecke draykens met nopkens staen.”

**Empetraceae.**

6. *Empetrum nigrum L.* Op p. 1522, 1<sup>e</sup> kolom, onderaan, komt de volgende zinsnede voor, welke, hoezeer door geene afbeelding vergezeld, toch op geene andere plant als *Empetrum nigrum* betrekking kan hebben. Zij luidt: »Een medesoorte van deze besien is de *Erica baccifera* Matthioli; dat is de Heyde met de besien van Matthioli, in Oostenrijck, Beemen, ende Hollant wassende, met cleyne vollyvige dicke bladekens, eerst verdroogende, ende daer nae scherpachtich ende bijtende van smaeck, met drijbladige bloemkens, ende ronde swarte besien, als Geneverbesien, inhoudende veel steenkens.”

**Papilionaceae.**

7. *Genista pilosa L.* In het Bijvoegsel, p. 1284, op 't Art. »Van Brem,” p. 1282, wordt gezegd, al. 1: »Hij vermaent oock van een leege soorte van Brem met huckende tacken, eenen voet hooch, anders den ghemeynen niet seer onghelijck: de welcke bij Zutphen veel gevonden wort.”

**Antirrhinaceae.**

8. *Veronica serpyllifolia* L. In het Bijvoegsel, p. 66, op 't Art. »Van Wilde Chamaedrys," p. 65, lezen wij, al. 3: »Cleyne cruyppende Gamanderlin. Lobel heet dit cruyt int Latijn *Teucrium parvum supinum*. De blaauw bloemkens arewijs groeyende, met de bladerkens, bewijzen dat dit cruydt ooc een soorte van Gamanderlin is, hoe wel dat de bladerkens smalter, langer ende min gekerft zijn, van grootte die van den Berch-*Polium* gelijk, doncker groen, groeyende aen steelkens van drie duymen, die opder aerden liggen. Dese plant groeyet in Vrieschlant, ende bij Deventer int lant van Overijssel." — Ook hier wordt de text door geene afbeelding toegelicht; toch kan er, meenen wij, geen twijfel aan de juistheid onzer bepaling bestaan.

9. *Veronica agrestis* L. In het Bijvoegsel, p. 44, op 't Art. »Van de vreemde oft bastaertgeslachten van Muer," vindt men al. 7: »Hoenderbete met bladers van Gamander. Dit cruydeken wordt gevonden in de saeylanden van Brabant, Zeelant ende Vlaenderen: ende is heel cleyne, maer een palme hoog, eensdeels opstaende, ende eensdeels liggende, met bladerkens van Germandel oft *Chamaedrys*: daarom wordt het *Alsine foliis Trissaginis* int Latijn van den selven Lobel genoemd. Het draegt dobbel saet-rooskens, gelijk d'ander voorgaende: maer de bloemkens zijn wit. De wortel is insgelijcks cleyne, geveselt, geelachtich."

**Rhinanthaceae.**

10. *Euphrasia officinalis* L. In het Bijvoegsel, p. 79, op 't Art. »Van Oogentroost," toegelicht door eene afbeelding, lezen wij, al. 2: »Het wast in Hollant somwijlen anderhalven voet hoog."

**Labiatae.**

11. *Galeopsis ochroleuca* Lam. en *Tetrahit* L. —

»Vierde Doove Netelen.» Op p. 242 en 243 zijn vier Doove Netelen afgebeeld, en wel, naar het schijnt: *Stachysylvatica*, *Stachys arvensis*, *Galeobdolon luteum* en *Galeopsis ochroleuca*. In den text, wordt nu het vierde type weder onderverdeeld, maar even alsof de verschillen, waarvan gesproken wordt, slechts spelingen waren, en zoo vindt men dan ook onder de »Vierde Doove Netelen» niet alleen de kenmerken van het geslacht *Galeopsis*, maar zelfs die zijner soorten, althans wat de kleur der bloemen betreft, beschreven. Overweegt men nu, dat er ook van eene soort met zuiver gele bloemen gewag wordt gemaakt, en dat de afbeelding, onder den titel »Vierde Doove Netelen» opgenomen, inderdaad niet anders als *G. ochroleuca* wezen kan, dan is het niet te gewaagd om te vooronderstellen, dat Dodoens, bij het schrijven van zijn opstel, onder andere soorten, ook aan *G. ochroleuca* gedacht heeft.

Lezen wij nu echter verder: »De vierde wast seer geerne in waterachtige oft poelachtighe plaetsen, ende oock dickwijls neffens de wegen, ende wort in Hollant veel gevonden,» dan rijst weder *G. Tetrahit* voor onzen geest, en komen wij tot het besluit, dat de auteur zoowel deze soort als *G. ochroleuca* in ons vaderland had aangetroffen.

---

#### Asparagaceae.

12. *Polygonatum multiflorum* All. Op pag. 604 vinden wij eene afbeelding en beschrijving van deze plant, met de opmerking: »Dese soorte wort somtijts met heel welriekende bloemen ghevonden: anders de voorgaende» (d. i. dus de reukeloze *P. multiflorum*) »in alles van gedaente ghelijckende;» terwijl op p. 605, 2<sup>e</sup> kolom, verzekerd wordt: »In de dellingen oft afgaende leechten van de Duynen in Hollant aen den Zeecant gelegen, wast die soorte met seer welrieckende bloemen.» — De mededeeling, dat de exemplaren met welriekende bloemen in alles gelijk waren aan de reukeloze, en de omstandigheid,

dat de auteur zeer goed bekend was met *Convallaria majalis*, afgebeeld en beschreven op p. 338, benemen dus elken grond om aan eene verwisseling van de eerst- met de laatstgenoemde te gelooven.

### Orchiaceae.

13. *Gymnadenia Conopsea* R. Br. In het Bijvoegsel, p. 406, 2<sup>e</sup> kolom, al. 2, n<sup>o</sup>. 14, op het Art. »Handekens cruyt,” p. 404, lezen wij de volgende opmerking, welke niet anders als op *G. Conopsea* betrekking kan hebben: »Handekens cruyt van Hollant, riekkende als Ginoffelbloemen: in Latijn *Orchis Serapias Caryophyllata* gheheeten. De bladeren zijn lanck en smal, daertusschen wast den steel, ontrent een spanne lanck, van onder met een bladt oft twee becleedt: ende boven wast een aere van licht peersche bloemen, dicht aen malcanderen ghedrongen, ontrent een palme oft meer lanck, seer lieffelijk van reuck, gelijk den Ginoffelbloeme. De wortel en is die van d'ander Handekens cruyden niet onghelijk. Het wast veel in de Duynen van Hollant, ontrent den Hage, bloeyende meest in de Hoymaent oft laeter.”

### Gramineae.

14. *Phalaris canariensis* L. »Canarie saet.” Afgebeeld en beschreven op p. 897, alwaar wij lezen: »In Hollant ontrent Alcmaer wordet oock met sulcken menichte gesaeyt, dattet van daer somtijts selve nae de eylanden van Canarien ghesonden wort.”

15. *Ammophila arenaria* Lk., = *Psamma arenaria* R. S. Op p. 1289, vinden wij, in het Bijvoegsel tot het Art. Biesachtich *Spartum*, de volgende opmerking, al. 1, n<sup>o</sup>. 3: »Derde Biesachtich *Spartum*, oft *Spartum* van de Noordersche Zee, hier te lande Helm gheheeten oft Halm, wast in de Zeebergen oft Duynen van Vranckrijck, Vlaenderen, Zeelant ende Hollant,” en iets verder: »Men pleegt dit gewas met

grootte naersticheydt ende opsicht in Hollant ende Zeelant te planten, op plaetsen die lichtelijck van de Zeebaren beschadicht worden: want de verre ende wijt voortcruppende wortelen pleghen het zant bij een te houden, ende beletten dattet van den wint niet wech gedreven en wort, ende oock met het eerste Zeewater niet afgespoelt en wort."

16. *Poa pratensis* L. In het Bijvoegsel, p. 972, op 't Art. »Van ander geslachten van Gras," p. 969, lezen wij al. 2: »Het Eerste Beemdgras, hier van Dodonaeus voorgesteld, is eygentlijck van Lobel Gras geheeten, in Fransoys Herbe, oft Herbe des praiz..... Dit Gras wort in Hollant veel grooter ende grover, seydt Lobel, van 't welcke de Coeyen veel meer melcx geven dan in ander landen."

---

(a<sup>o</sup>. 1618). In de editie van het Cruydt-Boeck van 1618 vond ik geen gewag gemaakt van *Thalictrum minus* en *Eryngium campestre*, maar wel van alle andere planten, tot hiertoe door ons als indigenen vermeld. Buitendien trof ik er 13 aan, die, vroeger niet op onzen bodem gevonden, in de aan deze voorafgaande editiën met stilzwijgen waren voorbijgegaan.

De reeds eenmaal als indigenen vermelde planten worden in de uitgave van het Cruydtboek van 1618 gevonden op de volgende bladzijden: *Ranunculus Flammula*, p. 708; *Batrachium heterophyllum* var. *submersum* (?), p. 927, Bijv. al. 3; *Papaver somniferum*, p. 731, Bijvoegsel al. 1; *Glaucium flavum*, p. 375, Bijv. al. 2; *Brassica Rapa* γ. *rapifera*, p. 977; *Cochlearia officinalis*, p. 940; *Camelina sativa*, p. 852; *Cakile maritima*, p. 236; *Drosera intermedia*, p. 775, Bijv. al. 1; *Parnassia palustris*, p. 897; *Pyrola rotundifolia*, p. 200; *Honkenya peploides*, p. 39, Bijv. al. 9; *Helodes palustris*, p. 105, Bijv. al. 4; *Empetrum nigrum*, p. 1203, Bijv. 2e kolom; *Anthyllis Vulneraria*, p. 880, Bijv. al. 1; *Genista pilosa*, p. 1284, Bijv. al. 1;

*Faba vulgaris*, p. 829; *Lathyrus tuberosus*, p. 877, Bijv. al. 1; *Rosa pimpinellifolia*, p. 284; *Eryngium maritimum*, p. 1145; *Carum Bulbocastanum*, p. 537; *Rubia Tinctorum*, p. 572, Bijv. al. 1; *Aster Tripolium*, p. 618; *Artemisia maritima*, p. 29; *Cineraria palustris*, p. 68; *Senecio Jacobaea* of *viscosus*, p. 1003; *Centaurea Calcitrapa*, p. 1149; *Sonchus asper*, p. 1004; *Campanula rapunculoides*, p. 245; *Vaccinium Oxycoccus*, p. 1207; *Gentiana Pneumonanthe*, p. 251; *Limnanthemum nymphoides*, p. 928; *Convolvulus Soldanella*, p. 646; *Asperugo procumbens*, p. 578; *Veronica agrestis*, p. 39, Bijv. al. 7; *Veronica serpyllifolia*, p. 58, Bijv. al. 3; *Pedicularis palustris*, p. 885; *Euphrasia officinalis*, p. 71, Bijv. al. 1; *Galeopsis ochroleuca* en *Tetrahit*, p. 227; *Scutellaria galericulata*, p. 127; *Glaux maritima*, p. 403, Bijv. al. 4; *Lysimachia thyrsiflora*, p. 958; *Armeria elongata*, p. 896; *Plantago maritima*, p. 148, Bijv. al. 8; *Suaeda maritima*, p. 110; *Salsola Kali*, p. 110; *Salicornia herbacea*, p. 111; *Halimus portulacoides*, p. 1208; *Hippophaë rhamnoides*, p. 1184; *Euphorbia Paralias*, p. 602; *Euphorbia palustris*, p. 608; *Salix repens*, p. 1319; *Asparagus officinalis*, p. 1101; *Polygonatum multiflorum*, p. 559; *Gymnadenia Conopsea*, p. 382, Bijv. 1e kolom, al. 2, n<sup>o</sup>. 14; *Sturmia Loeselii*, p. 382; *Stratiotes aloides*, p. 932; *Potamogeton perfoliata*, p. 924; *Potamogeton lucens*, p. 924; *Sparganium simplex*, p. 951; *Eriophorum polystachyum*, p. 892; *Phalaris canariensis*, p. 823, Bijv. al. 1; *Ammophila arenaria*, p. 1199, Bijv. al. 1, n<sup>o</sup>. 3; *Poa pratensis*, p. 893, Bijv. al. 2; *Phallus impudicus*, p. 786; *Lycoperdon coelatum*, p. 786.

De 14 planten, waarvan voor het eerst melding gemaakt werd, zijn de volgende:

**Papilionaceae.**

1. *Trifolium fragiferum* L., Claveren met bezien, p. 916. »Claveren met bezien, van Clusius beschreven, ende aen hem wt Vrieslant van Joannes Dortmannus gesonden, verschillen in bladeren vande gemeyne Witte niet veel: maer de bloemen zijn heel cleyn, in een bolleken tsamen vergadert, bleeckroot: nae haer latende saethuyskens als roode baeyen oft bezien, binnen hol, begrijpende saet als Fenegriek: de welcke tsamen in een hoofdeken getrocken, de Eerdbezien oft Frambegien van gedaente ende verwe seer gelijcken, maer zijn noch grooter.”

2. *Medicago Lupulina* L. Onder de houtgravure, die ons eene uitmuntend geslaagde afbeelding levert van *Trifolium fragiferum*, p. 916, spreekt de auteur van eene verscheidenheid, of, zooals hij zich uitdrukt, eene »Veranderinge” van laatstgenoemd gewas, waarmede, naar het ons voorkomt, niets anders als *Medicago Lupulina* bedoeld kan zijn geweest. Zie hier wat er van te lezen staat: »Een soorte van dit gewas comt naeder bij de Braembezien: wiens vruchten doncker violett oft swartachtich van verwen zijn, ende ghepluct zijnde die verwe langen tijt behouden. Dese Claveren bloeyen nae de ander gemeyne Claveren inde Hoymaent, ende volmaken hun vrucht in de selve maent. Men vintse in die weyen oft polders die des winters onder d’ water liggen, insonderheyt in Groeningerlant: daer om heetense *Trifolium Fragiferum Frisicum*.”

**Saxifragaceae.**

3. *Saxifraga Hirculus* L., p. 296, Bijv. al. 5. »Leegen Cistus van Vrieslant, van Clusius beschreven, metten naem *Chamaecistus Frisicus*, aen hem eerst gesonden wt Groeningen, van den vermaerden cruydtbeminner Jan Dortman, ende voor een soorte van den Tweeden Jarigen Cistus getekent, is een cruydeken de *Nardus Celtica* van bladeren, ende wortelen bijnae gelijk, ende oock van grootte: Dan den steel is dun, sich overeynd houdende, geladen met vijf oft ses enckele sesbladige

schoone Bloemen, als Boterbloemen, schoon geel, maer met cleyne vlacxkens van ander verwen in twee rijen, ontrent den navel, inde ronde onderscheyden: daer nae volghen saethoofdekens, voor aen een spits tootken hebbende, vol caffachtich saet. Het gantsche cruyt riecht wat sterck. Het wast in moerachtige, doch niet al te vochte plaetsen, tusschen het Gramen Parnassi, in het Graefschap van Drent.

#### **Umbelliferae.**

4. *Thysselinum palustre Hoffm.*, Wilde Eppe, Water Eppe, p. 1093, Bijv. al. 1. »Men vindt dit gewas in sommige vochte velden van Hollant.»

#### **Compositae.**

5. *Achillea Ptarmica L.* Omtrent deze plant, afgebeeld en beschreven op p. 1110, lezen wij in het Bijvoegsel, al. 1, p. 1111, het volgende: »Sij groeyt ghenoech in sommige beemden van Brabant ende Engeland: ende oock in Hollant ende elders op de vochtige oft eerst bedijckte oft opgedroochde landen.»

#### **Lobeliaceae.**

6. *Lobelia Dortmanna L.* Op p. 950 vindt men eene afbeelding dezer plant, met het volgende bijschrift: »Poel oft Meer-Gladiolus, is van Clusius beschreven, ende Gladiolus stagnalis seu lacustris Dortmanni geheeten, om dat hij aen hem wt Groeninge lant (daer hij in de poelen ende staende wateren wast, daer den gront lauter savel is, ende daer anders geen cruydt bij en groeydt) gesonden is geweest vanden welervaren Joannes Dortmannus. De bladeren zijn selden meer dan een spanne lanck, ende zijn hol ende dickachtich, een middelscheydsel hebbende, gelijc de haeuwen van de Witte Violieren, anders groen van verwen, soet van smaek, soo dat de Enden daer groot behagen in scheppen: want sij duycken

ettelicke ellen diep nae den gront, om dit cruyt wt te halen, gemerct dat deze bladeren soo nae bij den gront wassen: dan den steel, die daer tusschen spruyt, clint hooch op, ende is geladen met veel witte bloemen als Violieren, aende onderste holle sijde, daer sij tsteelken naest zijn, wat blaeuwachtich, de ghedaente van de Gladiolusbloeme eenichsins, doch niet gantschelijk hebbende, van vijf bladeren gemaect: van de welcke de twee bovenste nae het steelken toe omgecromt worden, de drij ander (die breeder zijn) hangen af. Daer nae volgen tootwijse laeykens, vol ross saet. Dit gewas bloeydt inde Drent bij de dorpen Norch ende Westervelde, in 't laetste vande Hoymaent."

#### **Gentianaceae.**

7. *Erythraea Centaurium L.* In al. 5 van het Bijvoegsel op het Art. Cleyne Centaurium, oft Santorie, p. 541, leest men: »Plaetse: Petrus Hondius heeft aenmerct, ende aengeteeckent, dat de Cleyne Santorie seer geern, ende met groot overvloed wast in die landen oft Blicken die lang onder tZee-water gelegen hebbende, ten laetsten af-gedijet zijn. Want al soo lang als de landen noch brack zijn ende den aert oft ziltigheyt vande Zee noch niet afgeleydt en hebben, soo lang plegen sij meest anders niet (te weten aen den Vlaemschen cant, ontrent Ter Neuzen, ende Axele) dan Santorie voort te bringen: totter tijt toe dat nae ettelicke jaeren, als de Sonne ende den regen op die landen gewrocht, de coude verwonnen, de brackicheyt wtgetrocken oft afgespoelt hebben, ende dat de weylanden goet Gras voortbringende, de Santorie verdrucken ende doen vergaen."

#### **Plumbaginaceae.**

8. *Statice Limonium L.* In al. 5 van het Bijvoegsel op 't Art. Limonium, p. 569, lezen wij: »Limonium van Nederlant is tselve dat Dodonaeus Limonium van sommige noemt: dan hij en heeft niet geweten dattet hier in de Ne-

derlanden wies: daer Petrus Hondius dat selve met groote menichte aen de Zeedijcken van Vlaenderen bij Axel ende Terneusen tusschen het Tripolium ghevonden heeft, wel anderhalven voet oft twee voeten hooch wordende. Het is merckelijk een medesoorte van het Groot Limonium, dat wij nu wt Lobel gaen beschrijven."

#### Myricaceae.

9. *Myrica Gale L.* Hiervan wordt in het Bijvoegsel op 't Art. »Van Gagel," p. 1224, al. 1, gezegd: »Hij groeyt veel in Brabant, waer nae hem Dodonaeus den naem geeft: maer oock seer veel in de Veenen oft moerachtighe landen van Hollant, daer men torff wthaelt."

#### Juncaginaceae.

10. *Triglochin maritimum L.* In het Bijvoegsel op 't Art. »Van ander geslachten van Gras," wordt, p. 894, 1<sup>e</sup> kolom, al. 2 v. o., melding gemaakt van dit gewas onder den titel: »Zee geaerent Gras, in Latijn Gramen marinum Spicatum." De auteur zegt er van: »Wast in Zeelant aende canten van de grachten, daer dwater op ende af loopt. Het heeft opstaende dicke bladekens, bijnae als die van Phalangium. Den stam is een spanne hooch met aeren als die van Wechbre."

11. *Triglochin palustre L.* Onder de vorige mededee-ling, vindt men, op dezelfde bladzijde, ook gewag gemaakt van deze soort, en wel onder den titel van »Ander Zee-geaerent Gras." Men leest er van: »Wast oock in Walcheren, 'twelck oock dick op een van harde bladeren groeydt als cleyne Bieskens. De stammen ende groene aerkens gelijcken die van Wegebreede: maer het saet is lanck. Dese twee Graskens zijn suer, ende daerom de Coeyen ende ander beesten onnut."

#### Araceae.

12. *Acorus Calamus L.* In al. 2 van het Bijvoegsel op

't Art. »*Acorus*,” p. 397, wordt verzekerd: »Dit gewas bloeydt in Zeelant veeltijts, somtijts oock (maer seldom) in Hollandt.”

### Cyperaceae.

13. *Heleocharis multicaulis* Sm. In het Bijvoegsel op 't Art. »Van andere gheslachten van Gras” leest men, p. 894, 2<sup>e</sup> kolom, reg. 5 v. b.: »Ander Zeeusch dick Grasken heeft aerkens bijkants ghelijck de kleyne Water Biese: de wortelkens ende bladerkens zijn vast by een, hardt ende stijf ghelijck kleyne Bieskens.” Uit de beschrijving en afbeelding, door de Lobel van dit gewas gegeven, is het ons gebleken, dat hiermede niet anders als *Hel. multicaulis* bedoeld kan zijn.

### Gramineae.

14. *Glyceria aquatica* Wahlb. Onder den titel van: »Groot Watergras met breede Hirs-aeren,” wordt dit Gras in de 2<sup>e</sup> kolom van het Bijvoegsel op 't Art. »Van ander geslachten van Gras,” p. 893, herdacht met deze woorden: »Wast veel langs de rivieren ende water-canten van Vranckrijck, Engelant, Duytschlant ende Italien, ende besonderlijk in Hollant, daer 't oock gemaeyt wort, als seer goet bevonden voor de Coeyen. Theeft bladeren eenen vinger breedt, bij de drij voeten lanck, ende de halmen vier oft vijf voeten lanck, met aeren van Hirs.”

---

(ao. 1644). Zooals reeds vroeger werd opgemerkt, was het deze uitgave van het Cruydt-Boeck, welke door Miquel, bij zijn onderzoek naar de verdiensten van Dodoens, gebruikt werd. Hij vond er 47 planten onzer flora in vermeld, doch veronachtzaamde de bijvoegsels, door latere auteurs aan het oorspronkelijke werk toegevoegd. Onder de door Miquel genoemde planten is er ééne — *Alopecurus bulbosus* — die geschrapt behoort te worden, om plaats te maken voor

*Eriophorum polystachyum*. Dodoens nl. beeldde in het 3e kapittel van het 4e deel, p. 890, handelende over »andere geslachten van Gras,” acht planten af, doch beschreef er negen. De laatst afgebeelde van het achttal was *Eriophorum polystachyum* en de voorlaatste *Alopecurus bulbosus*. Toen nu de auteur in zijn text, p. 892, getuigde: »de naest-laetste soorte wast..... in Hollant,” bedoelde hij daarmede geenszins de voorlaetst afgebeelde, maar wel de op één na het laatst beschreven plant, en dus *Eriophorum polystachyum*. Dit werd door Miquel over 't hoofd gezien, hoewel de bijzondere aard van het terrein, voor de »naest-laetste” soort aangegeven, hem wel eenigen twijfel aangaande de juistheid zijner diagnose had kunnen doen opvatten.

De reeds vroeger vermelde indigenen, vindt men in de uitgave van 1644 op de volgende bladzijden vermeld:

*Ranunculus Flammula*, p. 708; *Batrachium heterophyllum* var. *submersum*?, p. 926, Bijv. al. 3; *Papaver somniferum*, p. 731, Bijv. al. 1; *Glaucium flavum*, p. 734, Bijv. al. 1; *Brassica Rapa* var. *rapifera* (?), p. 977; *Cochlearia officinalis*, p. 940; *Camelina sativa*, p. 852; *Cakile maritima*, p. 236; *Drosera intermedia*, p. 775, Bijv. al. 1; *Parnassia palustris*, p. 897; *Pyrola rotundifolia*, p. 200; *Honkenya peploides*, p. 39, Bijv. al. 9; *Helodes palustris*, p. 103 en 105, Bijv. al. 4; *Empetrum nigrum*, p. 1203, Bijv. al. 14; *Genista pilosa*, p. 1194, Bijv. al. 1; *Anthyllis Vulneraria*, p. 880, Bijv. al. 1; *Medicago Lupulina*, p. 916; *Trifolium fragiferum*, p. 916, Bijv. al. 2; *Faba vulgaris*, p. 829; *Lathyrus tuberosus*, p. 877; *Rosa spinosissima*, p. 284; *Saxifraga Hirculus*, p. 296, Bijv. al. 5; *Eryngium maritimum*, p. 1144; *Carum Bulbocastanum*, p. 537; *Thysselinum palustre*, p. 1093, Bijv. al. 1; *Rubia Tinctorum*, p. 572, Bijv. al. 1; *Aster Tripolium*, p. 618; *Artemisia maritima*, p. 29; *Achillea Ptarmica*, p. 1111; Bijv. al. 1; *Cineraria palustris*, p. 68; *Senecio Jacobaea*

of viscosus, p. 1003; *Centaurea Calcitrapa*, p. 1149; *Sonchus asper*, p. 1004; *Lobelia Dortmanna*, p. 950, Bijv. al. 2; *Campanula Rapunculoides*, p. 246; *Vaccinium Oxycoccus*, p. 1207; *Gentiana Pneumonanthe*, p. 251; *Limnanthemum nymphoides*, p. 928; *Erythraea Centaurium*, p. 542, Bijv. al. 5; *Convolvulus Soldanella*, p. 647; *Asperugo procumbens*, p. 578; *Veronica serpyllifolia*, p. 58, Bijv. al. 3; *Veronica agrestis*, p. 39, Bijv. al. 6; *Pedicularis palustris*, p. 885; *Euphrasia officinalis*, p. 71, Bijv. al. 1; *Galeopsis Tetrahit en ochroleuca*, p. 227; *Scutellaria galericulata*, p. 127; *Lysimachia thyrsiflora*, p. 958; *Glaux maritima*, p. 403, Bijv. al. 4; *Armeria elongata*, p. 896; *Statice Limonium*, p. 569, Bijv. al. 5; *Plantago maritima*, p. 149, Bijv. al. 8; *Suaeda maritima*, p. 110; *Salsola Kali*, p. 110; *Salicornia herbacea*, p. 111; *Halimus portulacoides*, p. 1208; *Hippophaë rhamnoides*, p. 1184; *Euphorbia palustris*, p. 608; *Euphorbia Paralias*, p. 602; *Salix repens*, p. 1319; *Myrica Gale*, p. 1224, Bijv. al. 1; *Asparagus officinalis*, p. 1101; *Polygonatum multiflorum*, p. 559; *Gymnadenia Conopsea*, p. 382, Bijv. al. 2 no. 14; *Sturmia Loeselii*, p. 382; *Stratiotes aloides*, p. 932; *Triglochin maritimum*, p. 894, Bijv. 2<sup>e</sup> al. v. o.; *Triglochin palustre*, p. 894, Bijv. 3<sup>e</sup> al. v. o.; *Potamogeton lucens en perfoliata*, p. 924; *Acorus Calamus*, p. 398, Bijv. al. 2; *Sparganium simplex*, p. 951; *Eriophorum polystachyum*, p. 892; *Phalaris canariensis*, p. 823, Bijv. al. 1; *Ammophila arenaria*, p. 956, Bijv. al. 3, en p. 1199, Bijv. al. 1; *Poa pratensis*, p. 893, Bijv. al. 2; *Glyceria aquatica*, p. 893, Bijv. 2<sup>e</sup> kolom; *Phallus impudicus*, p. 786; *Lycoperdon coelatum*, p. 786.

Niet meer dan 2 tot hiertoe niet genoemde indigenen worden in de editie van 1644 aangetroffen, en wel:

**Antirrhinaceae.**

1. *Linaria Cymbalaria* *Mill.* Hiervan lezen wij in 't Bijvoegsel op het Art. »Van Onderhave oft Eerd-Veyl" al. 6, p. 645: »De Cymbalaria van Italien soude oock seer bequaemelyk Leeghen Eerd-Veyl moghen heeten. Lobel noemtze Cymbalaria Italica folio hederaceo. Het is een kleyn cruydt met dunne buyghsaeme kruypende steelkens, eenen voet oft anderhalf langh, alessins verwortelende. Maer wanneer dat het by een houten schudsel, ouden muer oft iet anders gheraken kan, daer dat op klimmen, ende sich selven aen vlechten ende hechten magh, dan verspreydt het sich heel wijd; een dicht bosch wordende, ende met sijne lieffelijcke Veylbladeren, ende witte geelachtighe oft lijfverwighe bloemkens, kleyne spoorkens oft beter hooreukens ghelijckende (die daer heel diep in de winter aen blijven) is seer aenghenaem om sien. Ende, dat wonder is, hoe de bladeren hoogher oft verder van de wortel staen, hoe sy grooter worden, soo dat sy daer somtijds soo groot zijn als de Veyl-bladeren, doch malscher ende teerer. De neerstigheydt van de Cruydt-bemidders heeft dit cruydt hier te lande seer vermenighvuldicht ende naementlijk te Delft in Hollandt is 't door den hooghgeleerden D. Willem vander-Meer soo ghemeyn ghemaect, datter nauws brugghen oft eenigh stadtsgebouw oft oude moeragie en is, ten is daer mede cierlijk bekleedt. Dies het metter tijdt voor een inlandtsch ghewas sal moghen ghehouden worden."

**Liliaceae.**

2. *Gagea arvensis* *Schult.* Onder den titel van »Geelen oft Rossen Veldt-Ajuyn van Alckmaer," in 't Latijn »*Ornithogalum flavum Alcmarianum*," beschrijft de auteur deze plant als volgt, p. 347, Bijv. al. 4: »heeft niet meer dan twee smalle bladeren, langh, de bladers van den blauwen Druyfkens-Hyacinth seer ghelijck: daer tusschen spruyt eenen steel, ghe-laden met geele bloemen, tweemaal soo groot als die van den

Veldt-Ajuyn van Tragus, met roodachtighe draeykens in 't midden verciert. De wortel en is uyt die van den Ghemeynen Veldt-Ajuyn niet te onderkennen oft te verscheyden."

---

Omtrent *Acorus Calamus* vinden wij op p. 398, Bijvoegsel al. 2, nog deze belangrijke mededeeling: »Dit ghewas bloeyt in Zeelant veeltijds, somtijds oock (maer selden) in Hollandt. Alwaer 't nochtans door den ijver van de liefhebbers in grachten van Steden, ende andere wateren, soo vermenighvuldight is, datmen wijs maecken soude konnen, 't zelfde een inlandts ghewas te zijn, waerter soo willigh om te bloeyen, als 't wel niet en is. Petrus Cornelii Leidensis, die *Annotatiunculas* op *Dioscoridem* 1) in 't jaer 1532 uytghegheven heeft, schrijft datter omtrent s' Gravenhaghe *Calamus odoratus* in 't wildt soude ghevonden zijn. Is 't *Acorus*, soo is 't vreemt dat het soo vele jaeren in verghetentheydt gheraecht is, tot dat Busbequius ende Clusius de slaperighe weder wacker ghemaeckt hebben." — Miquel hield het er in der tijd voor, dat er eene verwisseling met *Iris Pseudacorus* had plaats gehad. — In elk geval is 't niet twijfelachtig, dat *Acorus Calamus* uit Weenen naar Nederland, en uit Turkije naar Weenen is gekomen. Naar Turkije zoude zij uit Westelijk-Azië zijn overgebracht.

---

Aan het einde onzer beschouwing gekomen van de werken van Dodoens, blijft ons thans enkel over, eene algemeene lijst samen te stellen van de daarin aangehaalde indigenen, met den titel van het boek, waarin zij het eerst werden vermeld. De volgende verkorting: *Imag.* I, II of III voor het 1e, 2e of 3e deel der *Stirpium Imagines* (ao. 1553, 1554, 1559); *Cruydeb.* I of II, voor de 1e of 2e uitgave van het

---

1) Ook dit werkje had in mijn Catalogus van werken over de Flora van Nederland opgenomen moeten worden.

Cruydeboek (ao. 1554 en 1563); *Pempt.* I of II, voor de 1<sup>e</sup> of 2<sup>e</sup> uitgave der *Pemptades* (ao. 1583 en 1616); *Cruydtb.* I, II of III, voor de 1<sup>e</sup>, 2<sup>e</sup> of 3<sup>e</sup> uitgave van het Cruydtboek (ao. 1608, 1618, 1644), eindelijk *Bijv.* om aan te duiden, dat eene plant niet in den oorspronkelijken text, maar in een der Bijvoegsels vermeld werd — zullen daarbij gebezigd worden.

*Imag.* I (ao. 1553).

1. *Thalictrum minus*.
2. *Anthyllis Vulneraria*.
3. *Aster Tripolium*.
4. *Artemisia maritima*.
5. *Convolvulus Soldanella*.
6. *Salicornia herbacea*.
7. *Euphorbia Paralias*.

*Imag.* II (ao. 1554).

8. *Brassica Rapa* var. *rapifera*.
9. *Carum Bulbocastanum*.
10. *Rubia Tinctorum*.
11. *Halimus portulacoides*.

*Cruydeb.* I (ao. 1554).

12. *Cochlearia officinalis*.
13. *Lathyrus tuberosus*.
14. *Eryngium maritimum*.
15.     »     *campestre*.
16. *Senecio Jacobaea* of *viscosus*.
17. *Glaux maritima*.
18. *Plantago maritima*.

*Imag.* III (ao. 1559).

19. *Vaccinium Oxycoccos*.
20. *Suaeda maritima*.

*Cruydeb.* II (ao. 1563).

21. *Camelina sativa*.
22. *Armeria elongata*.
23. *Salsola Kali*.

*Pempt.* I (ao. 1583).

24. *Cakile maritima*.

25. *Faba vulgaris*.
26. *Centaurea Calcitrapa*.
27. *Sonchus asper*.
28. *Campanula rapunculoides*.
29. *Hippophaë rhamnoides*.
30. *Potamogeton perfoliata*.  
*Cruydtb.* I. 1608.
31. *Batrachium heterophyllum* var. *submersum*. (Bijv.)
32. *Ranunculus Flammula*.
33. *Papaver somniferum*. (Bijv.)
34. *Glaucium flavum*. (Bijv.)
35. *Drosera intermedia*. (Bijv.)
36. *Parnassia palustris*.
37. *Pyrola rotundifolia*.
38. *Honkenya peploides*. (Bijv.)
39. *Helodes palustris*.
40. *Empetrum nigrum*.
41. *Genista pilosa*. (Bijv.)
42. *Rosa pimpinellifolia*.
43. *Cineraria palustris*.
44. *Gentiana Pneumonanthe*.
45. *Limnanthemum nymphoides*.
46. *Asperugo procumbens*.
47. *Veronica serpyllifolia*. (Bijv.)
48.     »     *agrestis*. (Bijv.)
49. *Euphrasia officinalis*. (Bijv.)
50. *Pedicularis palustris*.
51. *Scutellaria galericulata*.
52. *Galeopsis Tetrahit*.
53.     »     *ochroleuca*.
54. *Lysimachia thyrsiflora*.
55. *Euphorbia palustris*.
56. *Salix repens*.
57. *Asparagus officinalis*.
58. *Polygonatum multiflorum*.
59. *Gymnadenia Conopsea*. (Bijv.)

- 60. *Sturmia Loeselii*.
- 61. *Stratiotes aloides*.
- 62. *Potamogeton lucens*.
- 63. *Sparganium simplex*.
- 64. *Eriophorum polystachyum*.
- 65. *Phalaris canariensis*.
- 66. *Ammophila arenaria*. (Bijv.)
- 67. *Poa pratensis*. (Bijv.)
- 68. *Phallus impudicus*.
- 69. *Lycoperdon coelatum*.

*Pempt.* II (ao. 1616).

Hierin worden geene andere nieuwe planten vermeld als in het Cruydtboeck van 1608.

*Cruydtb.* II (ao. 1618).

- 70. *Trifolium fragiferum*.
- 71. *Medicago Lupulina*.
- 72. *Saxifraga Hirculus*. (Bijv.)
- 73. *Thyselinum palustre*. (Bijv.)
- 74. *Achillea Ptarmica*. (Bijv.)
- 75. *Lobelia Dortmanna*.
- 76. *Erythraea Centaurium*. (Bijv.)
- 77. *Statice Limonium*. (Bijv.)
- 78. *Myrica Gale*. (Bijv.)
- 79. *Triglochin maritimum*. (Bijv.)
- 80.     »     *palustre*. (Bijv.)
- 81. *Acorus Calamus*. (Bijv.)
- 82. *Heleocharis multicaulis*. (Bijv.)
- 83. *Glyceria aquatica*. (Bijv.)

*Cruydtb.* III (ao. 1644).

- 84. *Linaria Cymbalaria*. (Bijv.)
- 85. *Gagea arvensis*.

Wij kunnen hiermede van Dodoens afscheid nemen, na nog even opgemerkt te hebben, dat verreweg de meeste planten, door hem vermeld, van de stranden of duinstreken der provinciën Zeeland en Holland afkomstig waren, en slechts enkele weinige uit onze veenstreken ter zijner kennisse schijnen

gekomen te zijn. Zooals vroeger reeds werd aangegeven, zullen wij later trachten, alle planten, in de bijvoegsels der drie editiën van het Cruydtboeck vermeld, in *die* werken terug te vinden, waaruit zij naar het Cruydtboeck werden overgebracht.

---

## MATTHIAS DE LOBEL.

(Ook DE L'OBEL, in 't Latijn LOBELIUS).

---

Matthias de Lobel, van wien een goed geslaagd levensbericht gegeven werd door den heer Ed. Morren, in het Bulletin de la Fédération des Sociétés d'horticulture de Belgique, 1875, werd geboren te Rijssel in 1538, en overleed te Highgate bij Londen in 1616, zoodat hij den ouderdom van 78 jaar bereikte. Zijn eerst in het licht gegeven werk heette: *Stirpium Adversaria nova* en dagteekent van de jaren 1570 en 1571. Zijn vriend Pena, wiens naam met dien van de Lobel op het titelblad prijkt, schijnt, volgens het getuigenis van de meeste deskundigen, weinig tot de samenstelling dier *Adversaria* te hebben bijgedragen. Ofschoon men uit den naam van Th. Purfoet te Londen, welke op het titelblad voorkomt, al lichtelijk zou besluiten, dat het werk in Engeland gedrukt werd, staat het toch vast, dat alles, met uitzondering van het titelblad en de laatste bladzijde, beide werkelijk uit Londen afkomstig, in de drukkerij van Plantijn te Antwerpen in gereedheid werd gebracht. — De 2e uitgave der *Stirpium Adversaria nova* verscheen in 1576, te Antwerpen, bij dienzelfden Plantijn, doch was een eenvoudige herdruk van de 1e, waaruit nogtans de opdracht aan koningin Elisabeth van Engeland was weggelaten.

In hetzelfde jaar 1576 kwam het tweede groote werk van de Lobel: zijne *Stirpium Observationes*, in den handel, terwijl de titel van *Plantarum seu Stirpium Historia* gekozen werd voor zulke exemplaren, waarin beide werken (*Stirpium Adversaria nova* en *Stirpium Observationes*) bij elkander gebonden waren.

Eindelijk zag in 1581 het *Kruidtboeck* het licht, waaronder men eene Vlaamsche vertaling te verstaan heeft der *Plantarum seu Stirpium Historia*, eene vertaling dus der beide groote werken van de Lobel, maar nu niet meer afzonderlijk gehouden, maar tot één geheel versmolten. — Dit *Kruidtboeck* nu is het, waaruit ik mijne aantekeningen geput heb.

De volgende planten nu worden daarin, als in Noord-Nederland gevonden, vermeld.

#### **Ranunculaceae.**

1. *Batrachium heterophyllum* Wigg. var. *submersum*?. »*Millefolium Maratraphyllum tertium flore et semine Ranunculi aquatici Hepaticae facie.*» »Derde Water-Millefolium met bloemkens van Water-lever-cruydt.» Beschreven op p. 966 en afgebeeld op p. 967. De S. getuigt er van: »In Zeelandt ende Vlaenderen wordet ghenoech gevonden.»

#### **Papaveraceae.**

2. *Papaver somniferum* L. »*Papaver album sativum*. Witten Heul oft Mancop.» Afgebeeld en beschreven op p. 334. »Heul groeyet zeer overvloedich ghesaeydt inde hoven so wel in heete als coude landen, sonderlinghe op ackers ontrent den zeeant ghelegghen, oft die de locht vander zee onderworpen zijn, waer dat wt der maten gheirne groeyet, ghelijck in....., ende in Noordhollandt aende dijcken bijde zee Oceane, daer de Heulen veel schoonder ende grootter groeyen ende vol melcks, om Heul-sop te maecken.»

Opmerkelijk, in verband met deze mededeeling, komt het mij voor, dat ik in den zomer van 1864, aan het strand tusschen Naarden en Huizen, dicht bij elkander, een twaalfstal exemplaren vond van *Papaver somniferum*, zonder dat de berichten, door mij bij de dichtstbij wonende landlieden ingewonnen, reden gaven tot het vermoeden, dat in de nabijheid der aangewezen plaats *Papaver*planten waren gekweekt geworden.

3. *Glaucium flavum* Crtz. »*Papaver corniculatum*. Geel Heul oft Horne Heul." Afgebeeld op p. 332 en beschreven op p. 333. »Desen Gelen Heul groeyet op vuyle plaatsen ontrent de zeecant gheleghen, soo wel vande zee Oceane als vande Middellandsche zee, als oock inde warme contreyen van Spaignen, Languedoc, Provencen ende Genua, insghelycks oock inde coude ghewesten van Engellandt ende Vrieslandt, waer dat wij dickwils ghepluckt hebben de bloemen die somtijds geel, ende somtijds schoon roodt waeren."

#### Cruciferae.

4. *Cochlearia officinalis* L. »*Cochlearia Batava*. Hollandts Lepel-cruydt." Afgebeeld op p. 361 en beschreven op p. 362. »Wij en weten oock niet oft veel gheleerde mannen dit cruydt ghehouden hebben voor de rechte Britannica, zeer veel groeyende in Nederlandt, sonderlinghe omtrent den zeecant van Vrieslant ende Hollandt, d'welcke sy Lepelcruydt heeten, nae de ronde hollicheydt vande bladers, die ghelijck eenen Lepel staen wtgheholt, ende men houdet voor de Britannica van Plinius, om dat ghevonden wordt opde selfde plaatsen ende met de selfde crachten beghift, die de krijghslieden van Julius Caesar onderwesen zijnde vande Vriessche boeren, daer in bevonden hebben teghen de Scuerbuyck."

#### Caryophyllaceae.

5. *Honkenya peploides* Ehrh. »*Anthyllis prior* *Lentifolia*  
Ned. Kruidk. Archief. II.

maritima Peplios effigie. Eerste Zee-Anthyllis." Afgebeeld en beschreven op p. 552. »Inde Zuydt Eylanden van Engellandt, principallick in Portlandt ende duynen teghen over Normandië, Walkeren ende Hollandt ghelegghen, groeyet zeer vele van dit cleyn cruydt dat wij hier stellen, in savelachtighe ende sandachtighe leeghe ende groene ondiepten."

De beschrijving van de plant laat geen den minsten twijfel over, dat onze bepaling juist is.

### Pyrolaceae.

6. *Pyrola rotundifolia* L. »*Pyrola a* *Pyrifolio*. Wintergroen." Beschreven op p. 362 en afgebeeld op p. 363. »groeyet..... in Hollandt ende Zeelandt zeer overvloedich ontrent de duynen."

### Papilionaceae.

7. *Anthyllis Vulneraria* L. »*Anthyllis Leguminosa* Belgarum." Afgebeeld en beschreven deel II, p. 100. »Dese plante groeyet over al aende canten vande velden ontrent Parijs, in Languedoc, in Duytslant, Enghellandt ende Zeelant ende Hollant inde duynen."

8. *Genista pilosa* L. »Derde Brem." Aangegeven op p. 105 van deel II. Aldaar lezen wij enkel: »De derde is bij Zutphen gepluckt geweest met huckende tacsken van eene voet hooge, andersins en is sy den anderen niet ongelijk."

9. *Lathyrus tuberosus* L. »*Terrae glandes*. Eerd-noten, eerd-eeckels ende muysen met Steerten." Afgebeeld en beschreven deel II, p. 81. »Dit cruyt groeyet in Enghellant, Duytslant, Normandie, ende zeer overvloedich in Hollandt, in bosschen, lancks de tuynen ende aende hagen."

### Umbelliferae.

10. *Thysselinum palustre* Hoffm. »*Thysselinum Plinii*." Afgebeeld en beschreven op p. 867. »Dese plante groeyet vele

inde vochte velden van Hollandt, ende in sommige plaetsen van Brabant."

### Stellatae.

11. *Rubia Tinctorum* L. »*Rubia major*. Crappe, Rotte, Mee." Afgebeeld op p. 973, beschreven p. 974. »Mee groeyet overvloedich ende wordt gheoeffent met groot proffijt op veel ende diverse plaetsen, sonderlinghe..... in tlandt van Schouwe ende Zirickzee."

### Compositae.

12. Op p. 366 vindt men drie houtsneden, waarvan de 1e ons eene Composita met eene wortelrozet van gaafrandige bladen en eene losse bloempluim voorstelt. De Lobel noemt die plant »Gulden Consolida," en getuigt er van p. 365: »Dit cruydt groeyet zeer vele ontrent Zutphen." Het is mij niet gelukt, deze soort te bepalen.

### Vacciniaceae.

13. *Vaccinium Oxycoccus* L. »*Palustria Vaccinia*. Veenbesien." Beschreven en afgebeeld deel II, p. 130 en 131. »Veenbesien en worden niet vele ghevonden dan in Duytschlant, ende ontrent de Zee, oft inde Vennen van Hollant, sonderlinghe ontrent Utrecht, waar datse overvloedich groeyen, voortbringhende witte bloemkens."

### Gentianaceae.

14. *Limnanthemum nymphoides* Lk. »*Nymphaea lutea minor* Septentrionalium. Cleyne gele Plompen." Beschreven en afgebeeld p. 703 en 704. »Neffens de zeer lustighe loopende wateren vanden Themis in waterachtighe grachten ende rivieren in Hollandt by Rotterdam ende den Haghe."

**Scrophulariaceae.**

15. *Veronica agrestis* L. »*Alsine foliis* Trissaginis. Hoenderbete met bladers van Gamander." Beschreven en afgebeeld op p. 547 en 548. »Men vindt in saeylanden van Brabant, Zeelandt ende Vlaenderen, een cleyn cruydeken" enz.

16. *Veronica serpyllifolia* L. »*Teucrium parvum* supinum. Cleyen cruypende Gamanderlin." p. 578, zonder afbeelding, doch beschreven als volgt: »De blaeuw bloemkens arewys groeyende, met de bladerkens, bewysen dat dit cruydt oock een soorte van Gamanderlin 1) is, hoe veel dat de bladerkens smalder, langher ende min ghekerft zijn, van grootte die van den bergh-Polium ghelijck, donckergroen, groeyende aen steelkens van drye duymen die opder eerden ligghen. Dese plante groeyet in Vrieschlandt, ende by Deventer in d' landt van Overysseel."

**Labiatae.**

17. *Mentha sylvestris* L. Zonder afbeelding beschreven op p. 602, onder het hoofd: »Diversche soorten van wilde Munte." De S. zegt er van: »In Vrieschlant by Campen ende Zwolle groeyet een Wilde Munte die zeer ghelijck is dese beschreven Wilde Munte, maer de bladers zijn bruynder, langher, ende niet soo graeu ende rouw: de bloeme is oock ghelijck een are."

**Primulaceae.**

18. *Lysimachia thyrsiflora* L. »*Lysimachia lutea* altera. *Lysimachia Salicaria*. Tweede geel Wederijck." Afgebeeld en beschreven deel II, p. 298. »Dese tweede soorte van geel Wederijck hebbe ick oock in Nederlandt over vijf jaeren zeer overvloedich ghevonden..... In de veen van Hollandt by Amstelredam hebbe ickt dit jaer 1581 ghepluckt daert over-

---

1) *Veronica Chamaedrys* L.

vloedich groeyet onder t' deck-Riet." Opmerking verdient het, dat dezelfde plant in de Flora VII Provinciarum van de Gorter, in 't licht verschenen in 1814, nog altijd als eene bewoonster der Rietvelden tusschen Amsterdam en Muiden vermeld stond.

19. *Glaux maritima* L. »*Glaux exigua maritima*. Cleyn zee-Melck-cruydt." Beschreven op p. 501 en afgebeeld op p. 502. »Dese plante wordt gevonden op veel plaatsen van Zeelandt ende Enghellandt omtrent de zeeant ende inde soute moras-achtighe dellinghen."

#### **Elaeagnaceae.**

20. *Hippophaë rhamnoides* L. »*Rhamnus primus* Diosc. creditus. Oleaster Germanicus Cordi. Scheyt-besien." Beschreven en afgebeeld deel II, p. 210: »Dese eerste Rhamnus van Dioscorides groeyet op veel plaatsen van Italien, Vranckerijck ende Hollandt ontrent den Zeeant."

#### **Hippuriaceae.**

21. *Hippuris vulgaris* L. »*Polygonon femina semine vidua*. Duysent-knoop Wijfken." Afgebeeld op p. 967 en beschreven op p. 968. »In Hollandt tusschen Harlem ende Egmont op t Meer groeyet dit zeer overvloedich."

#### **Salicaceae.**

22. *Salix repens* L. »*Veldt-Cypres Vermiculata*." Beschreven en afgebeeld op p. 463 en 464. »Aende zeeduynen ende in de eylanden van Engellandt ende Zeelandt..... comt zeer overvloedich voorts een cruydt dat in de Winter niet en vergaet," enz. Hoewel de beschrijving van het hier bedoelde gewas geene juiste bepaling toelaat (ook de afbeelding daarvan laat veel te wenschen over), zoo meen ik toch niet ver van de waarheid te zijn door aan te nemen, dat *Salix repens* bedoeld is geweest.

**Orchilaceae.**

23. *Herminium Monorchis R. Br.* Op p. 221 vind ik eene houtsneë, met het opschrift: »Orchis Frisia littoralis. Standelcruydt van Vrieslandt," die zonder eenigen twijfel *Herminium Monorchis* voorstelt. In de beschrijving, welke daarbij past en op p. 222 gevonden wordt, lees ik enkel, dat de plant twee wortelbladen en groene of geelgroene bloemen heeft. Om haar Nederlandschen naam, maak ik er echter geen bezwaar in, ze als eene aan de Lobel bekend geworden indigene van ons vaderland aan te merken.

**Hydrochariaceae.**

24. *Stratiotes aloides L.* »*Militaris Aizoides*. Ruyters-cruydt oft Crabben-claen." Beschreven en afgebeeld op p. 458 en 459. »dwelcke is groeyende in Nederlandt in traegloopende ende bijcans stillestaende waterkens niet verre van Antwerpen gheleghen, ende oock..... in veel rivierkens ende staende wateren van Hollandt" enz.

**Juncaginaceae.**

25. *Triglochin palustre L.* »Ander Zee oft Zeelandts ghearent Gras." Beschreven op p. 17 en afgebeeld op p. 18. »In dusdanige plaetsen van Walkeren is een ander grasken twelck oock dick op een van harde bladeren groeyet als cleyne bieskens."

26. *Triglochin maritimum L.* »Gramen marinum spicatum. Zee ghearent gras." Beschreven op p. 16 en afgebeeld op p. 17. »Dit groeyet overvloedich in Zeelandt aende canten vande rivierkens ende grachten daer twater op ende afloopt."

**Juncaceae.**

27. *Juncus squarrosus L.* »Gramen Junceum maritimum. Zee-Biese-gras." Beschreven op p. 18 en afgebeeld op p. 19.

»Dit comt ghemeenlijk voort in beemden ontrent de Zee ligghende, als bij Middelborg, Vlissinghen..... ende andere plaatsen lanckx de grachten.»

28. *Juncus bufonius* L. »*Holostium Matthioli*. Paddegras." Beschreven op p. 18 en afgebeeld op p. 19. »Twordt oock ghenoech ghevonden in leege sandighe velden, bij..... Middelborg," enz.

### Cyperaceae.

29. *Heleocharis multicaulis* Sm. »Zeeusch dick bies-Grasken." Beschreven op p. 16 en afgebeeld op p. 17. »Dit wordt oock ghevonden aende grachten hardt bij Middelbourg."

30. *Carex arenaria* L. »Cleyen ghearent Duynen-Lidt-gras." Afgebeeld en beschreven op p. 22. »Inde Duynen oft Zandt-bergen van Zoutelande in Walkeren, ist overvloedich, als het naest volghende."

Deze naastvolgende plant noemt de Lobel »Ander cleyen Duynen-Lidt-gras." Uit zijne korte beschrijving, waag ik echter niet te beslissen, wat hĳ daarmee bedoeld hebbe. De afbeelding geeft aanleiding tot het vermoeden dat de auteur een exemplaar van *Carex arenaria* met ziekelijk ontwikkelde aren onder de oogten heeft gehad.

### Gramineae.

31. *Glyceria aquatica* Wahlb. »Groot Water-gras met breede Hirs-aren." Beschreven en afgebeeld op p. 6. »'t wordt overvloedich ghevonden lanckx de rivierkens ende watercanten van..... Nederlandt, ende besonderlick in Hollandt."

32. *Agrostis vulgaris* With. »Gramen caninum supinum. Ligghende Peyen-gras." Afgebeeld en beschreven op p. 21 en 22. »Maer ist saecke dat het in sandtlandt groeyet daer de zee aen comt, als bij thoof van Middelborg, daer ickt deze voorleden daghen gheproeft hebbe, soo ist sout ende suer, gelijck tgemeyn Peyen-gras, welcke ick op de selve plaetse

ghevonden hebbe daer de wallen ende baren vander Zee slaen en schuymen."

Het Peyengras vindt men afgebeeld op p. 21, alwaar daarmede *Triticum repens* bedoeld schijnt te zijn. Het is echter meer dan waarschijnlijk, dat de auteur onmiddellijk aan het zeestrand *Triticum junceum* gevonden hebbe. Uit de beschrijving valt dienaangaande echter niets op te maken.

33. *Ammophila arenaria* Lk. »*Spartum nostras*. *Spartum* van dezen lande. In Hollandt ende Zeelandt Helm ghenaemt." Afgebeeld en beschreven op p. 123. »Men plantet in Walckeren, inde duynen om de sandtberghen te verstercken ende t'onderhouden."

34. *Elymus arenarius* L. »*Spartum nostras alterum*. Ander *spartum* van desen lande." Afgebeeld en beschreven op p. 123. »Noch vindt men in de duynen ende sandberghen van Walckeren ende Hollandt tweederly *spartum*. D'een is van aren, wortele, grootte, cafachtich saedt inde ghedaente den voorseyden heel ghelijck. D'onderscheydt is alleenlick in sijn bladeren de welcke schoon, ende breeder zijn dan die van de Terwe oft van tghestreept gras, blauw groen."

35. *Nardus stricta* L. »*Spartum nostras parvum*. Cleyne *Spartum* van desen landen." Afgebeeld en beschreven op p. 124. »D'ander is veel cleynder ontrent een spanne, oft neghen oft thien duymen hooghe," enz. Ofschoon de auteur van geene groeiplaats gewag maakt, meen ik de plant, als derde soort in de rij der »*Spartums* van desen landen," waarvan de eerste twee in Nederland werden aangetroffen, hier wel te mogen inlasschen.

Blijkens bovenstaande mededeelingen, waren 35 planten onzer tegenwoordige flora aan de L o b e l reeds als Noord-Nederlandsche indigenen bekend, en wel uit de

| <i>Familie der</i>  | <i>Aantal soorten.</i> |
|---------------------|------------------------|
| Ranunculaceae . . . | 1.                     |
| Papaveraceae . . .  | 2                      |

| <i>Familie der</i>   | <i>Aantal soorten.</i> |
|----------------------|------------------------|
| Cruciferae . . . .   | 1.                     |
| Caryophyllaceae . .  | 1.                     |
| Pyrolaceae . . . .   | 1.                     |
| <hr/>                |                        |
| Papilionaceae . . .  | 3.                     |
| Umbelliferae . . . . | 1.                     |
| <hr/>                |                        |
| Stellatae . . . .    | 1.                     |
| Compositae . . . .   | 1.                     |
| Vacciniaceae . . . . | 1.                     |
| <hr/>                |                        |
| Gentianaceae . . . . | 1.                     |
| Scrophulariaceae . . | 2.                     |
| Labiatae . . . .     | 1.                     |
| Primulaceae . . . .  | 2.                     |
| <hr/>                |                        |
| Elaeagnaceae . . . . | 1.                     |
| Hippuriaceae . . . . | 1.                     |
| Salicaceae . . . .   | 1.                     |
| <hr/>                |                        |
| Hydrochariaceae . .  | 1.                     |
| Orchiaceae . . . .   | 1.                     |
| Juncaginaceae . . .  | 2.                     |
| Juncaceae . . . .    | 2.                     |
| Cyperaceae . . . .   | 2.                     |
| Gramineae . . . .    | 5.                     |
| <hr/>                |                        |
| 35.                  |                        |

Verreweg de meeste dezer soorten werden ook nu weder in Holland en Zeeland aangetroffen, 5 in Friesland, 2 in Gelder-

land, en 2 in Overijssel. Als standplaatsen vonden wij, evenals bij Dodoens, weder meestal de zeeduinen, iets minder menigvuldig poelen, moeras, veen en drasse gronden, driemaal zeedijken en akkers, en eene enkele maal bosschen aangegeven.

Onder de 35 planten zijn er slechts 9, te weten: *Mentha sylvestris*, *Hippuris vulgaris*, *Herminium Monorchis*, *Juncus squarrosus* en *bufonius*, *Carex arenaria*, *Agrostis vulgaris*, *Elymus arenarius* en *Nardus stricta*, welke wij bij Dodoens nog niet hadden aangetroffen. — Hiermede is echter geenszins gezegd, dat, ook van de overige, niet enkele het eerst door de Lobel als Nederlandsche indigenen zouden zijn bekend gemaakt. Immers behoort in het oog te worden gehouden, dat de Lobel's *Plantarum historia* in 1576, en zijn *Kruidtboeck* in 1581 het licht zag, terwijl de beide uitgaven der *Pemptades* van Dodoens in 1583 en 1616 en de drie uitgaven van zijn *Kruidt-Boeck* nog later in den handel kwamen. Later zal de vraag naar de prioriteit der ontdekking onzer indigenen meer opzettelijk aan de orde worden gesteld.

---

## ADRIANUS JUNIUS.

(ADRIAAN DE JONGE, genaamd JUNIUS van Hoorn). 1)

---

Op de derde jaarvergadering van de Vereeniging voor de Nederlandsche Flora, gehouden te Velzen op den 25<sup>en</sup> en 26<sup>en</sup> Aug. 1848, werd door wijlen Dr. J. H. Molkenboer eene bijdrage gehouden over het werkje van Junius, welks titel wij in onze »lijst van bronnen" hebben medegedeeld. Genoemde bijdrage is te vinden in het Nederl. Kruidkundig Archief, deel II, p. 89—95. Later werd over hetzelfde boekje gehandeld door Prof. A. de Bary, en wel in een brief aan von Schlechtendal, naar aanleiding van diens verhandeling over de Phalloïdeëen (Linnaea Bd. XXXI no. 1861), openbaar gemaakt in de Bot. Zeitung 1864, p. 114—116. Zelf niet in het bezit zijnde van het zeer zeldzame werkje, en niet geslaagd in mijne pogingen om het van elders ter inzage te verkrijgen, bepaal ik mij dus tot het geven van inlichtingen, getrokken uit de mededeelingen der genoemde auteurs. In geene der beide uitgaven van Pritzel's Thesaurus, vind ik Juniu's naam vermeld.

Volgens Molkenboer, is het werkje van Junius onder

---

1) Volgens A. Pars, Index Batavicus, p. 58.

twee titels in het licht verschenen, nl. dien van: *Hadriani Junii Phallus in Hollandia* en van *Phallus ex fungorum genere*, enz. Het boekje met den eersten titel had een 4<sup>o</sup>. formaat en zag te Delft in het jaar 1564 het licht. Men vindt het dikwerf in één band gebonden met de »*Batavia illustrata*» van Junius, na diens dood door Janus Dousa, Curator der Leidsche Hoogeschool, ter perse gelegd. Het boekje met den tweeden titel verscheen, eveneens in 4<sup>o</sup>., in hetzelfde jaar, 1564, terzelfder stede, doch werd in 1601 te Leiden, onder toezicht van Dodonaëus, opnieuw in 4<sup>o</sup>., en nog later, nl. in 1612, doch nu in 12<sup>o</sup>., te Dordrecht herdrukt. Molkenboer raadpleegde de uitgave van 1601, en de Bary die van 1564 met den tweeden titel; Schlechtendal had het boekje niet machtig kunnen worden.

Het werkje van Junius bevat eene door houtsnedes opgehelderde beschrijving van een tot op zijn tijd onbekenden fungus, gevonden tusschen de Helm, in de zeeduinen bij Noordwijk, en waaraan door den auteur den naam van *Phallus* gegeven werd. Lateren noemden den champignon, naar zijn ontdekker, *Phallus Hadriani* of *Phallus Adriani Junii*. Terwijl de beschrijving van Junius volkomen toepasselijk was op onzen tegenwoordigen *Phallus impudicus*, konde hetzelfde niet gezegd worden van de door Hemskercken vervaardigde houtgravuren, welke den hoed van den fungus glad voorstelden, in plaats van door tal van in elkander overlopende lijsten in kamertjes verdeeld. 1)

Na Junius, werd de *Phallus* opnieuw afgebeeld door de Lobel, *Kruidtboek* p. 309, doch ook weder met een gladden

---

1) Men zou zich kunnen voorstellen, dat de afbeeldingen vervaardigd werden naar zoo even uit de volva te voorschijn gekomen exemplaren, bij welke de mazen van den hoed nog met sporenhoudend slijm gevuld zijn en van de kamertjes nog niets te zien is. In dat geval toch zou er weinig op hare juistheid kunnen aangemerkt worden. Men bedenke echter dat de text van zulk een gladden hoed niet spreekt, integendeel, de ruitvormige verdeeling zijner oppervlakte zeer sterk op den voorgrond plaatst.

hoed, waarbij kwam, dat uit zijne beschrijving, die slechts eenige weinige regelen lang was, geene nadere inlichtingen omtrent de eigenschappen van dat orgaan te putten waren. Belangrijk evenwel was de verklaring van de Lobel, dat zijn champignon dezelfde was als de door Junius bedoelde, en dat de door hem onderzochte exemplaren hem uit de Holland-sche zeeduinen waren toegezonden.

De eerste schrijvers na de Lobel (Ventenat en Bauhinus) bepaalden zich tot het overnemen: zoowel van de afbeeldingen hunner voorgangers als van den daarbij behoorenden, verkorten text; maar Sterbeeck, wiens *Theatrum Fungorum* of *Tooneel der Campernoelien* in 1675 het licht zag, veroorloofde zich, aan de uit Junius en de Lobel overgenomen figuren eene Nederlandsche vertaling toe te voegen, welker nauwkeurigheid zoo veel te wenschen overliet, dat daaruit althans niet duidelijk viel op te maken, of de ruitvormige figuren, door Junius vermeld, aan den hoed, dan wel aan den steel van den fungus te vinden waren. Latere mycologen, die den Belgischen priester naschreven, begingen dezelfde fout.

Het kan niemand verwonderen, dat, in dezen stand van zaken, en bij de onmogelijkheid om het, ten tijde van Sterbeeck reeds zeer zeldzame, werkje van Junius te raadplegen, de overlevering bleef bestaan, dat er in de zeeduinen van ons vaderland een *Phallus* met volkomen gladden hoed moest te vinden wezen. Onze Nederlandsche mycologen zochten daarnaar echter jaren lang te vergeefs, tot eindelijk aan Molkenboer, na het vinden van exemplaren van *Phallus impudicus*, tusschen de Helm in de zeeduinen bij Noordwijk, het voorrecht ten deel viel, Junius beschrijving met zijne versche voorwerpen te kunnen vergelijken, waarna hem de oogen open gingen, en hij met volle zekerheid getuigen konde, dat *Phallus Hadriani* of *Ph. Adriani Junii* eenvoudig synoniemen waren van *Ph. impudicus*, en dus voortaan uit alle systematische werken als namen voor eene zelfstandige soort moesten worden weggelaten.

De in 1864 door de Bary in de Botanische Zeitung openbaar gemaakte brief, leert ons niet veel meer dan Molkenboer 16 jaar vroeger had uiteengezet, zoodat wij dit kort betoog kunnen sluiten met de opmerking:

1o. dat Adrianus Junius de eerste geweest is, die (ao. 1564) iets over Nederlandsche fungi heeft in het licht gegeven;

2o. dat de door hem zeer juist beschreven, doch minder juist afgebeelde Phallus, van den later door Linnaeus dus genoemden Phallus impudicus niet verschild heeft;

3o. dat aan Molkenboer de eer toekomt, de dwaling, welke bijna drie eeuwen geduurd had, alsof Phallus Hadriani en Ph. impudicus twee verschillende soorten zouden wezen, te hebben uit den weg geruimd.

Wij behoeven er wel niet op te wijzen, dat datgene, wat over den bovengenoemden fungus in de werken van Dodoens voorkomt, aan het werkje van Junius ontleend was.

---

## CHARLES DE L'ESCLUSE.

(Ook wel CHARLES DE L'ECLUSE; in 't Latijn CAROLUS CLUSIUS).

---

### I. *Rariorum Plantarum Historia.*

Volgens een door den Hoogleeraar Ed. Morren in het Bulletin de la Fédération des Sociétés d'Horticulture de Belgique, année 1874, geplaatst levensbericht van dezen beroemden kruidkundige, werd hij in 1526 te Arras geboren, en overleed hij te Leiden in 1609, in zijn 84<sup>e</sup> levensjaar. In laatstgenoemde stad was hij sedert 1593 als hoogleeraar in de kruidkunde werkzaam geweest.

Het werk, welks titel wij vroeger mededeelden (*Rariorum plantarum Historia*), was voornamelijk gewijd aan de beschrijving der planten, welke Clusius op zijne reizen door de Oostenrijksche Monarchie en Spanje had leeren kennen, maar bevatte in de tweede plaats ook mededeelingen aangaande vele andere Europeesche gewassen, waarop zijne aandacht hetzij in tuinen, hetzij door de toezendingen van bevriende vakgenooten of liefhebbers, gevestigd was geworden. Men vindt er tusschen de 1100 en 1200 houtsneden in, waaronder vele, die reeds in de Lobel's Kruydtboeck dienst hadden gedaan.

De planten, welke Clusius vermeldt als tot de flora van ons vaderland te behooren, zijn de volgende:

## Caryophyllaceae.

1. *Honkenya peploides Ehrh.* Na een paar soorten van *Cerastium* onder den naam van *Alsine* beschreven te hebben, voegt de S. aan het medegedeelde de volgende, door geene afbeelding opgeluisterde verklaring toe, p. CLXXXIII: »Huic capiti adjungendum putavi *Alsines* quoddam genus pelagicum et littorale, anno 1595 primum mihi conspectum et observatum in sabulosis illis Hollandiae collibus Oceano objectis, et qui marinis undis interdum alluuntur, ad pagum Egmond op 't sand vulgo dictum.»

»Longe lateque summa arena id serpit, multisque ramis humi jacentibus praeditum est, tenuibus, lentis, flexibilibus, quadrangulis, quos multa ambiunt folia, *Anagallidis* vel *Alsines* foliis non dissimilia, sed crassa admodum et succi plena (ut sunt pleraque pelagiarum stirpium) foliorum *portulacae* paene instar, bina semper en adverso alternatim nascentia, valde viridia et salso gustu, inter quae extremis ramulis flosculi virescentes quinque foliolis constantes, et in his quinque staminula pallida.»

## Empetraceae.

2. *Empetrum nigrum L.* »*Erica* Coris folio XI." Beschreven en afgebeeld op p. 45. »Illius etiam arenosis Hollandiae tumulis erutae ramum suis baccis maturis et immaturis onustum ad me misit N. V. Joannes ab Hoghelande anno 1590."

Uit eene vergelijking van de ter aangehaalde plaatse gegeven Latijnsche beschrijving dezer plant met den text van *Dodonaeus*, blijkt, dat de vertaler van diens *Pemptades* de kennis der indigeniteit van dit gewas aan *Clusius* verschuldigd was.

## Umbelliferae.

3. *Eryngium maritimum L.* »*Eryngium marinum.*" Afgebeeld en beschreven op p. CLIX. »Quod vero maritimis locis nascitur *Eryngium*, amplis et crassis foliis, minimum

laciniosis, sinuosis tamen in ambitu, et spinosis (nisi cum novella sunt) non modo in calidiorum regionum, quales sunt Hispania, Italia, Gallia Narbonensis et similes, sed etiam frigidiorum et ad Septentrionem vergentium, ut sunt Anglia, Belgium, Hollandia, atque aliae iis adhuc frigidiores, maritimis frequens sponte nascitur et radice sub terra vagatur."

### Compositae.

4. *Carduus nutans* L. »*Cirsium tertium* Dodonaei." Niet afgebeeld, doch wel beschreven op p. CL. »Ceterum non minus vulgaris agro Viennensi, multisque Pannoniae locis et apud Francofurtum, est, quam in Zelandia, Flandriae Hollandiaeque maritimis, spina illa quam Clariss. Dodonaeus inter *Cirsii* genera tertio loco recenset, magno, valde spinoso, nutanteque capite, e quo flos multis purpureis elegantissimisque staminibusque constans emergit et explicatur: floret cum *Cirsii* generibus Junio, et Julio, quibus etiam persimile semen habet. Id niveo flore variare aliquando memini."

### Ericaceae.

5. *Erica Tetralix* L. »*Erica decima tertia*." Beschreven, maar niet afgebeeld op p. 46. »Decima tertia, foliorum forma non multum differens, plerisque Brabantiae et Geldriae locis crescit."

De beschrijving, die van »summis ramulis plerumque dependent quini aut seni flores simul juncti, Lillii convallium floribus similes, paulo tamen oblongiores neque adeo ventriosi sicut prioris flores, coloris ut plurimum ex rubro dilutius purpurascens" gewaagt, laat geen den minsten twijfel aangaande de juiste bepaling dezer soort over.

### Primulaceae.

6. *Lysimachia thyrsoflora* L. »*Lysimachia lutea* III sive minor. *Lysimachia lutea altera* Lobelii." Na eene door Ned. Kr. Arch. II.

den Heidelberger hoogleeraar Schlick bij Kaufbeuren in de Beiersche Alpen geplukt en hem toegezonden exemplaar eener *Lysimachia lutea* III sive minor (blijkbaar *L. thyrsiflora*) op p. LII en LIII afgebeeld en beschreven te hebben, verklaart de auteur, dat de door de Lobel bij Amsterdam gevonden en onder het opschrift »*Lysimachia lutea altera* oft *Lysimachia Salvearia*” afgebeelde plant, wel geene andere geweest zal zijn. Ter rechtvaardiging dezer volkomen juiste onderstelling, nam hij ook de Lobel's afbeelding met de daarbij behoorende beschrijving over. — Clusius zelf heeft dus de onderwerpelijke plant niet in ons vaderland zien groeien.

### Chenopodiaceae.

7. *Halimus portulacoides* Wallr. »*Halimus* III.” Beschreven, doch niet afgebeeld op p. 54. »Ad Halimi etiam genera referri potest alia planta non modo in maritimis Mediterranei maris, sed etiam ad Oceanum sitis, ut in aggeribus Flandriae, Zelandiae et Hollandiae nascens, pedilibus ramis, humi procumbentibus, ex cinereo colore purpurascens, foliis priori similibus, pinguioribus et magis carnosius, minus tamen incanis, et ex viridi potius canescentibus: flos etiam extremos ramulos ambit racematim, ex herbaceo purpurascens, deinde semen secundo simile.”

### Salicaceae.

8. *Salix repens* L. Op p. 86 leest men na de beschrijving van *Salix pumila augustifolia*: »Nec huic dissimilis, paulo tamen latioribus foliis praedita, quae passim in sabulosis Hollandiae aggeribus Oceano objectis inter gramina et spartum, halm illis nuncupatum, nascitur.”

### Liliaceae.

9. *Gagea arvensis* Schult. »*Ornithog. Fla. Alcmarianum*.” Beschreven, doch niet afgebeeld, op p. 188. Na aldaar over

»*Bulbus sylvestris Fuchsii*,” in Hoofdstuk LX van diens »Den nieuwen Herbarius” afgebeeld, en synoniem met onze tegenwoordige *Gagea lutea Schult.*, gesproken te hebben, gaat de S. aldus voort: »Aliud praeterea est *Ornithogalum* mihi non conspectum, sed N. V. Joan. ab Hoghelande de eo me monuit. Binis duntaxat praeditum est foliis angustis, longis, *Hyacinthi botryoidis vulgaris* coeruleo flore foliis valde similibus: cauliculo inter illa prodeunti insident flores flavi, duplo majores, staminibus in medio rubentibus: ejus bulbosa radix adeo vulgari jam dicto similis, ut si misceantur utriusque bulbi dignosci non possint. Pro Nono haberi poterit.” Op p. 189 lezen wij dan verder: Nonum circa *Alcmariam Hollandiae urbem* repertum est.”

### Orchiaceae.

10. *Anacamptis pyramidalis Rich.* »*Orchis Batavica* VI.” Afgebeeld en beschreven op p. 268 en 269. »Ingrati etiam odoris est quam non inepte *Tragorchin* minorem nuncupari posse censet Joan. Hoghelandius, cujus iconem et binos bulbos ad me misit ante biennium. *Dodrantali* assurgit caule, quem terna aut quaterna ambiunt angusta folia: summus caulis sustinet breviorē spicam florum elegantis interioris [exterius?] rubri coloris, interne vero paulo dilutioris, trifido labro propendente. Rara inventa crescit in marinis aggeribus, interdum etiam reperitur circa *Hagam Hollandiae*.”

---

Als Nederlandsche indigenen komen dus in de *Rariorum Plantarum Historia* voor:

#### uit de familie der

|                        |           |          |
|------------------------|-----------|----------|
| <i>Caryophyllaceae</i> | . . . . . | 1 soort. |
| <i>Empetraceae</i>     | . . . . . | 1 »      |
| <i>Umbelliferae</i>    | . . . . . | 1 »      |
| <i>Compositae</i>      | . . . . . | 1 »      |
| <i>Ericaceae</i>       | . . . . . | 1 »      |

|                          |          |
|--------------------------|----------|
| Primulaceae . . . . .    | 1 soort. |
| Chenopodiaceae . . . . . | 1 »      |
| Salicaceae . . . . .     | 1 »      |
| Liliaceae . . . . .      | 1 »      |
| Orchiaceae . . . . .     | 1 »      |

Te zamen . . . 10 soorten.

Onder dit getal zijn er drie, te weten: *Carduus nutans*, *Erica Tetralix* en *Anacamptis pyramidalis*, welke bij Dodoens en de Lobel niet waren opgeteekend.

## II. Curae Posteriores.

In dit folio werk van 71 pag. en in 't licht verschenen in 1611, vinden wij de volgende Noord-Nederlandsche planten voor het eerst beschreven en afgebeeld:

1. *Saxifraga Hirculus* L. »*Hirculus Frisicus* Dortmanni." Over deze plant laat Clusius zich, p. 5 en 6, uit als volgt: »Typis jam expressa mea Rariorum Plantarum Historia, Joannis Dortmanni pharmacopoei Groeningensis celebris et eruditi epistolam, accipiebam cum paucis quibusdam Plantarum iconibus, ipsius manu satis scite delineatis, quarum neminem adhuc meminisse existimabat, et Groeningensi agro vicinisque locis peculiare esse credebat. Verum enim vero nonnullas in aliis provinciis etiam nasci jam observaveram, ut ex mea Plantarum Historia liquet; quales sunt *Erica baccifera* ipsius, quae in variis alpebus reperitur, et ejus *Rosa alpina*, a Silesiis *Rosmarinus ἀοσμος* nuncupata, in Tyrolensibus etiam alpebus nascens. Sed tres inter illas fuere, quibus similes antea non videris, ingenue fateor; ejus videlicet *Hirculus*, *Trifolium fragiferum*, et *Gladiolus stagnalis*. Harum brevem descriptionem qualem ab eo accipiebam, postremae isti meae Historiae Plantarum recognitioni additam esse volui, atque earum icones Lectoris oculis propositas; et *Hirculum* quidem post *Chamaecistos* collocandum censebamus, quia meo judicio congener illis est planta, notis quibusdam quas in ea planta observabam, ut ita censeam me impellentibus: *Trifolium* autem in *Trifoliorum* classe collocabimus et *Gladiolum* inter aquatiles reponemus."

»Plantula haec Celticae Nardo fere similis foliis et radice, ejusdemque propemodum magnitudinis: cauliculo tamen dispar est; qui gracilis, sese attollens, quinis aut senis floribus onustus conspicitur speciosis, Ranunculi florum aemulis, sex foliis simplici serie dispositis constantibus, flavi coloris, parvis tamen maculis alterius coloris, duplici serie, circa umbilicum orbiculatim distinctis: iis succedunt capita seu vascula mucrone bifido praedita, paleaceo semine referta. Tota planta aliquantulum graviter olet. Nascitur in palustribus siccioribus locis, permixta Gramini Parnassi vulgo dicto, prope amoenissimum quemdam pagum in Comitatu Drentiae.”

Ofschoon *S. Hirculus* eene 5-, en niet eene 6-bladige kroon heeft, zoo passen alle andere opgegevene kenmerken zoo geheel op deze plant, en is ook de houtsnode daarmede zoo geheel in overeenstemming, dat er geen twijfel aan de juistheid onzer bepaling bestaan kan.

2. *Trifolium fragiferum* L. »*Trifolium fragiferum* Frisicum,” beschreven en afgebeeld op p. 38 en 39. »*Trifolii Fragiferi* mihi dicti folia, a *Trifolii vulgaris albi* foliis nihil aut certe parum differunt: sed in floribus et semine est quaedam dissimilitudo: illi enim in globulum collecti perquam exigui sunt, et dilute rubentes: quibus succedunt vascula rubros acinos tum forma tum colore referentia, intus cava: semen foenograeco minus continentia, quae in capitulum contracta, fragum aut rubi Idaei rubrum fructum forma et colore valde aemulantur, sed majora sunt.”

»Est et alia ejus species, cujus capitulum ad rubi vulgaris fructus, qui violaceo saturatiore colore praeditus est, formam valde accedit, et decerptum, diutius colorem conservat.”

»Post reliqua trifolia Junio floret et capita perficit.”

»Nascitur in iis campis qui hiberno tempore stagnante aqua obruuntur, diversis Frisiae locis praesertim in agro Groenningensi.”

3. *Lobelia Dortmanna* L. »*Gladiolus lacustris*.” Beschreven en afgebeeld op p. 40. »Plantam, cui *Gladioli stagnalis* nomen dabat *Dortmannus* ille *pharmacopola Groeningensis*,

crescere dicebat in stagnis quorum fundus puro sabulo substernitur, nullam alioqui plantam praeter hanc alente. Ejus folia dodrantalem longitudinem raro excedunt: crassiuscula et concava sunt, interstitioque discreta instar siliquarum albae violae et similium; viridia alioqui, et dulcis saporis, anatibus urinantibus gratum pabulum; nam ad aliquot ulnarum altitudinem sub aqua latent: quam tamen caulis inter illa emergens superare conspicitur, floribus albis onustus Leucoji flore amplioribus, cava illa et infima parte, petiolo, a quo dependent, proxima, subcaerulei coloris, formam paene referentes floris Gladioli, non prorsus tamen similes; quinque foliis constantes, quorum duo superiora ad pediculum reflectuntur; tria reliqua, quae latiora, propendent floribus; floribus succedunt turbinata vascula, rufo semine plena. Sub extremum Julium florentem se observasse scribebat apud pagum Norch et Westervelde in Drentia; nusquam alibi."

Het komt mij niet ondoelmatig voor, de namen der planten, welke bij de drie oudste herboristen als eigen aan onze flora staan opgeteekend, thans in systematische orde te laten volgen, en daaraan die historische bijzonderheden te verbinden, welke voor ons tegenwoordig onderzoek van waarde geacht kunnen worden.

| NAMEN DER PLANTEN.                                                    | TITEL VAN HET WERK,<br>WAARIN ZIJ HET EERST<br>GENOEMD WERDEN. | AUTEUR.   | Jaartal<br>der<br>uitgave. |
|-----------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------|-----------|----------------------------|
| Ranunculaceae.                                                        |                                                                |           |                            |
| 1. <i>Thalictrum minus</i> L.                                         | Stirp. Imag. I, p. 133.                                        | Dodoens.  | 1553.                      |
| 2. <i>Batrachium heterophyllum</i><br>Wigg. var. <i>submersum</i> (?) | Kruydtboek 1, p. 966.                                          | de Lobel. | 1581.                      |
| 3. <i>Ranunculus Flammula</i> L.                                      | Pemptades II, p. 432.                                          | Dodoens.  | 1616.                      |

| NAMEN DER PLANTEN.                                               | TITEL VAN HET WERK,<br>WAARIN ZIJ HET EERST<br>GENOEMD WERDEN. | AUTEUR.   | Jaartal<br>der<br>uitgave. |
|------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------|-----------|----------------------------|
| <b>Papaveraceae.</b>                                             |                                                                |           |                            |
| 4. <i>Papaver somniferum L.</i>                                  | Kruydtboeck 1, p. 334.                                         | de Lobel. | 1581.                      |
| 5. <i>Glaucium flavum Crtz.</i>                                  | Kruydtboeck 1, p. 332.                                         | de Lobel. | 1581.                      |
| <b>Cruciferae.</b>                                               |                                                                |           |                            |
| 6. <i>Brassica Rapa</i> var. <i>rapifera</i><br><i>Koch. (?)</i> | Stirp. Imag. II, p. 92 et<br>Cruydeboeck I, p. 592.            | Dodoens.  | 1554.                      |
| 7. <i>Cochlearia officinalis L.</i>                              | Cruydeboeck I, p. 144.                                         | Dodoens.  | 1554.                      |
| 8. <i>Camelina sativa Crtz.</i>                                  | Cruydeboeck II, p. 422.                                        | Dodoens.  | 1563.                      |
| 9. <i>Cakile maritima Scop.</i>                                  | Pemptades I, p. 160.                                           | Dodoens.  | 1583.                      |
| <b>Droseraceae.</b>                                              |                                                                |           |                            |
| 10. <i>Drosera intermedia Hayne.</i>                             | Cruydt-Boeck I, p. 844.                                        | Dodoens.  | 1608.                      |
| 11. <i>Parnassia palustris L.</i>                                | Pemptades II, p. 564.                                          | Dodoens.  | 1616.                      |
| <b>Pyrolaceae.</b>                                               |                                                                |           |                            |
| 12. <i>Pyrola rotundifolia L.</i>                                | Kruydtboeck 1, p. 362.                                         | de Lobel. | 1581.                      |
| <b>Alsinaceae.</b>                                               |                                                                |           |                            |
| 13. <i>Honkenya peploides Ehrh.</i>                              | Kruydtboeck 1, p. 552.                                         | de Lobel. | 1581.                      |
| <b>Hypericaceae.</b>                                             |                                                                |           |                            |
| 14. <i>Helodes palustris Spach.</i>                              | Pemptades II, p. 76.                                           | Dodoens.  | 1616.                      |
| <b>Empetraceae.</b>                                              |                                                                |           |                            |
| 15. <i>Empetrum nigrum L.</i>                                    | Rar. pl. Hist., p. 45.                                         | Clusius.  | 1601.                      |

| NAMEN DER PLANTEN.                     | TITEL VAN HET WERK,<br>WAARIN ZIJ HET EERST<br>GENOEMD WERDEN. | AUTEUR.   | Jaartal<br>der<br>uitgave. |
|----------------------------------------|----------------------------------------------------------------|-----------|----------------------------|
| <b>Papilionaceae.</b>                  |                                                                |           |                            |
| 16. <i>Genista pilosa</i> L.           | Kruidtboek 2, p. 115.                                          | de Lobel. | 1581.                      |
| 17. <i>Anthyllis Vulneraria</i> L.     | Stirp. Imag. I, p. 12.                                         | Dodoens.  | 1553.                      |
| 18. <i>Medicago Lupulina</i> L.        | Cruydt-Boeck II, p. 916.                                       | Dodoens.  | 1618.                      |
| 19. <i>Trifolium fragiferum</i> L.     | Curæ post., p. 38.                                             | Clusius.  | 1611.                      |
| 20. <i>Faba vulgaris</i> Mönch.        | Pemptades I, p. 506.                                           | Dodoens.  | 1583.                      |
| 21. <i>Lathyrus tuberosus</i> L.       | Cruydeboek I, p. 532.                                          | Dodoens.  | 1554.                      |
| <b>Rosaceae.</b>                       |                                                                |           |                            |
| 22. <i>Rosa pimpinellifolia</i> L.     | Pemptades II, p. 187.                                          | Dodoens.  | 1616.                      |
| <b>Saxifragaceae.</b>                  |                                                                |           |                            |
| 23. <i>Saxifraga Hirculus</i> L.       | Curæ post., p. 5.                                              | Clusius.  | 1611.                      |
| <b>Umbelliferae.</b>                   |                                                                |           |                            |
| 24. <i>Eryngium maritimum</i> L.       | Cruydeboek I, p. 553.                                          | Dodoens.  | 1554.                      |
| 25. <i>Eryngium campestre</i> L.       | Cruydeboek I, p. 553.                                          | Dodoens.  | 1554.                      |
| 26. <i>Carum Bulbocastanum</i> Koch.   | Stirp. Imag. II, p. 122 et<br>Cruydeboek I, p. 617.            | Dodoens.  | 1554.                      |
| 27. <i>Thysselinum palustre</i> Hoffm. | Kruidtboek 1, p. 867.                                          | de Lobel. | 1581.                      |
| <b>Stellatae.</b>                      |                                                                |           |                            |
| 28. <i>Rubia Tinctorum</i> L.          | Stirp. Imag. II, p. 73 et<br>Cruydeboek I, p. 573.             | Dodoens.  | 1554.                      |
| <b>Compositae.</b>                     |                                                                |           |                            |
| 29. <i>Aster Tripolium</i> L.          | Stirp. Imag. I, p. 366.                                        | Dodoens.  | 1553.                      |
| 30. <i>Artemisia maritima</i> L.       | Stirp. Imag I, p. 16.                                          | Dodoens.  | 1553.                      |
| 31. <i>Achillea Ptarmica</i> L.        | Cruydt-Boeck II, p. 1110.                                      | Dodoens.  | 1618.                      |

| NAMEN DER PLANTEN.                     | TITEL VAN HET WERK,<br>WAARIN ZIJ HET EERST<br>GENOEMD WERDEN. | AUTEUR.   | Jaartal<br>der<br>uitgave. |
|----------------------------------------|----------------------------------------------------------------|-----------|----------------------------|
| 32. <i>Cineraria palustris</i> L.      | Pemptades II, p. 52.                                           | Dodoens.  | 1616.                      |
| 33. (?) <i>Senecio Jacobaea</i> L.     | Cruydeboeck I, p. 20.                                          | Dodoens.  | 1554.                      |
| 34. <i>Carduus nutans</i> L.           | Rar. Pl. Hist., p. CL.                                         | Clusius.  | 1601.                      |
| 35. <i>Centaurea Calcitrapa</i> L.     | Pemptades I, p. 721.                                           | Dodoens.  | 1583.                      |
| 36. <i>Sonchus asper</i> Vill.         | Pemptades I, p. 632.                                           | Dodoens.  | 1583.                      |
| Lobeliaceae.                           |                                                                |           |                            |
| 37. <i>Lobelia Dortmanna</i> L.        | Curae Post., p. 40.                                            | Clusius.  | 1611.                      |
| Campanulaceae.                         |                                                                |           |                            |
| 38. <i>Campanula rapunculoides</i> L.  | Pemptades I, p. 165.                                           | Dodoens.  | 1583.                      |
| Vacciniaceae.                          |                                                                |           |                            |
| 39. <i>Vaccinium Oxycoccus</i> L.      | Stirp. Imag. III, p. 394.                                      | Dodoens.  | 1559.                      |
| Ericaceae.                             |                                                                |           |                            |
| 40. <i>Erica Tetralix</i> L.           | Rar. Pl. Hist., p. 46.                                         | Clusius.  | 1601.                      |
| Gentianaceae.                          |                                                                |           |                            |
| 41. <i>Limnanthemum nymphoides</i> Lk. | Kruydtboeck 2; p. 703.                                         | de Lobel. | 1581.                      |
| 42. <i>Gentiana Pneumonanthe</i> L.    | Pemptades II, p. 168.                                          | Dodoens.  | 1616.                      |
| 43. <i>Erythraea Centaurium</i> P.     | Cruydt-Boeck II, p. 541.                                       | Dodoens.  | 1618.                      |
| Convolvulaceae.                        |                                                                |           |                            |
| 44. <i>Convolvulus Soldanella</i> L.   | Stirp. Imag. I, p. 382.                                        | Dodoens.  | 1553.                      |
| Boraginaceae.                          |                                                                |           |                            |
| 45. <i>Asperugo procumbens</i> L.      | Pemptades II, p. 356.                                          | Dodoens.  | 1616.                      |

| NAMEN DER PLANTEN.                     | TITEL VAN HET WERK,<br>WAARIN ZIJ HET EERST<br>GENOEMD WERDEN. | AUTEUR.   | Jaartal<br>der<br>uitgave. |
|----------------------------------------|----------------------------------------------------------------|-----------|----------------------------|
| <b>Antirrhinaceae.</b>                 |                                                                |           |                            |
| 46. <i>Linaria Cymbalaria Mill.</i>    | Cruydt-Boeck III, p. 645.                                      | Dodoens.  | 1644.                      |
| 47. <i>Veronica serpyllifolia L.</i>   | Kruydtboek 1, p. 578.                                          | de Lobel. | 1581.                      |
| 48. <i>Veronica agrestis L.</i>        | Kruydtboek 1, p. 547.                                          | de Lobel. | 1581.                      |
| <b>Rhinanthaceae.</b>                  |                                                                |           |                            |
| 49. <i>Pedicularis palustris L.</i>    | Pemptades II, p. 93.                                           | Dodoens.  | 1616.                      |
| 50. <i>Euphrasia officinalis L.</i>    | Cruydt-Boeck I, p. 79.                                         | Dodoens.  | 1608.                      |
| <b>Labiatae.</b>                       |                                                                |           |                            |
| 51. <i>Mentha sylvestris L.</i>        | Kruydtboek 1, p. 602.                                          | de Lobel. | 1581.                      |
| 52. <i>Galeopsis Tetrahit L.</i>       | Cruydt-Boeck I, p. 243.                                        | Dodoens.  | 1608.                      |
| 53. <i>Galeopsis ochroleuca Lam.</i>   | Cruydt-Boeck I, p. 242.                                        | Dodoens.  | 1608.                      |
| 54. <i>Scutellaria galericulata L.</i> | Pemptades II, p. 93.                                           | Dodoens.  | 1616.                      |
| <b>Primulaceae.</b>                    |                                                                |           |                            |
| 55. <i>Lysimachia thyrsiflora L.</i>   | Kruydtboek 2, p. 298.                                          | de Lobel. | 1581.                      |
| 56. <i>Glaux maritima L.</i>           | Cruydeboek I, p. 57.                                           | Dodoens.  | 1554.                      |
| <b>Plumbaginaceae.</b>                 |                                                                |           |                            |
| 57. <i>Statice Limonium L.</i>         | Cruydt-Boeck II, p. 569.                                       | Dodoens.  | 1618.                      |
| 58. <i>Armeria elongata Hoffm.</i>     | Cruydeboek II, p. 4.                                           | Dodoens.  | 1563.                      |
| <b>Plantaginaceae.</b>                 |                                                                |           |                            |
| 59. <i>Plantago maritima L.</i>        | Cruydeboek I, p. 111.                                          | Dodoens.  | 1554.                      |
| <b>Chenopodiaceae.</b>                 |                                                                |           |                            |
| 60. <i>Suaeda maritima Dum.</i>        | Stirp. Imag. III, p. 314.                                      | Dodoens.  | 1559.                      |

| NAMEN DER PLANTEN.                      | TITEL VAN HET WERK,<br>WAARIN ZIJ HET EERST<br>GENOEMD WERDEN. | AUTEUR.   | Jaartal<br>der<br>uitgave. |
|-----------------------------------------|----------------------------------------------------------------|-----------|----------------------------|
| 61. <i>Salsola Kali</i> L.              | Cruydeboeck II, p. 105.                                        | Dodoens.  | 1563.                      |
| 62. <i>Salicornia herbacea</i> L.       | Stirp. Imag. I, p. 144.                                        | Dodoens.  | 1553.                      |
| 63. <i>Halimus portulacoides</i> Wallr. | Stirp. Imag. II, p. 119.<br>Cruydeboeck I, p. 613.             | Dodoens.  | 1554.                      |
| <b>Elaeagnaceae.</b>                    |                                                                |           |                            |
| 64. <i>Hippophaë rhamnoides</i> L.      | Kruydtboeck 2, p. 210.                                         | de Lobel. | 1581.                      |
| <b>Hippuriaceae.</b>                    |                                                                |           |                            |
| 65. <i>Hippuris vulgaris</i> L.         | Kruydtboeck 1, p. 967.                                         | de Lobel. | 1581.                      |
| <b>Euphorbiaceae.</b>                   |                                                                |           |                            |
| 66. <i>Euphorbia palustris</i> L.       | Pemptades II, p. 374.                                          | Dodoens.  | 1616.                      |
| 67. <i>Euphorbia Paralias</i> L.        | Stirp. Imag. I, p. 358.                                        | Dodoens.  | 1553.                      |
| <b>Salicaceae.</b>                      |                                                                |           |                            |
| 68. <i>Salix repens</i> L.              | Kruydtboeck 1, p. 463.                                         | de Lobel. | 1581.                      |
| <b>Myricaceae.</b>                      |                                                                |           |                            |
| 69. <i>Myrica Gale</i> L.               | Cruydt-Boeck II, p. 1224.                                      | Dodoens.  | 1618.                      |
| <b>Liliaceae.</b>                       |                                                                |           |                            |
| 70. <i>Gagea arvensis</i> Schult.       | Rar. Pl. Hist., p. 188.                                        | Clusius.  | 1601.                      |
| <b>Asparagaceae.</b>                    |                                                                |           |                            |
| 71. <i>Asparagus officinalis</i> L.     | Pemptades II, p. 703.                                          | Dodoens.  | 1616.                      |
| 72. <i>Polygonatum multiflorum</i> All. | Cruydt-Boeck I, p. 604.                                        | Dodoens.  | 1608.                      |

| NAMEN DER PLANTEN.                      | TITEL VAN HET WERK,<br>WAARIN ZIJ HET EERST<br>GENOEMD WERDEN. | AUTEUR.   | Jaartal<br>der<br>uitgave. |
|-----------------------------------------|----------------------------------------------------------------|-----------|----------------------------|
| <b>Orchiaceae.</b>                      |                                                                |           |                            |
| 73. <i>Anacamptis pyramidalis</i> Rich. | Rar. Pl. Hist., p. 268.                                        | Clusius.  | 1604.                      |
| 74. <i>Herminium Monorchis</i> R. Br.   | Kruidtboek, p. 221.                                            | de Lobel. | 1581.                      |
| 75. <i>Gymnadenia Conopsea</i> R. Br.   | Cruidt-Boeck I, p. 406.                                        | Dodoens.  | 1608.                      |
| 76. <i>Sturmia Loeselii</i> Rich.       | Pemptades II, p. 242.                                          | Dodoens.  | 1616.                      |
| <b>Araceae.</b>                         |                                                                |           |                            |
| 77. <i>Acorus Calamus</i> L.            | Cruidt-Boeck II, p. 397.                                       | Dodoens.  | 1618.                      |
| <b>Typhaceae.</b>                       |                                                                |           |                            |
| 78. <i>Sparganium simplex</i> Huds.     | Pemptades II, p. 601.                                          | Dodoens.  | 1616.                      |
| <b>Hydrochariaceae.</b>                 |                                                                |           |                            |
| 79. <i>Stratiotes aloides</i> L.        | Kruidtboek 1, p. 458.                                          | de Lobel. | 1581.                      |
| <b>Juncaginaceae.</b>                   |                                                                |           |                            |
| 80. <i>Triglochin palustre</i> L.       | Kruidtboek 1, p. 16.                                           | de Lobel. | 1581.                      |
| 81. <i>Triglochin maritimum</i> L.      | Kruidtboek 1, p. 17.                                           | de Lobel. | 1581.                      |
| <b>Potamaceae.</b>                      |                                                                |           |                            |
| 82. <i>Potamogeton lucens</i> L.        | Pemptades II, p. 582.                                          | Dodoens.  | 1616.                      |
| 83. <i>Potamogeton perfoliata</i> L.    | Pemptades I, p. 572.                                           | Dodoens.  | 1583.                      |
| <b>Juncaceae.</b>                       |                                                                |           |                            |
| 84. <i>Juncus squarrosus</i> L.         | Kruidtboek 1, p. 18.                                           | de Lobel. | 1581.                      |
| 85. <i>Juncus bufonius</i> L.           | Kruidtboek 1, p. 18.                                           | de Lobel. | 1581.                      |
| <b>Cyperaceae.</b>                      |                                                                |           |                            |
| 86. <i>Heleocharis multicaulis</i> Sm.  | Kruidtboek 1, p. 16.                                           | de Lobel. | 1581.                      |

| NAMEN DER PLANTEN.                    | TITEL VAN HET WERK,<br>WAARIN ZIJ HET EERST<br>GENOEMD WERDEN. | AUTEUR.    | Jaartal<br>der<br>uitgave. |
|---------------------------------------|----------------------------------------------------------------|------------|----------------------------|
| 87. <i>Eriophorum polystachyum</i> L. | Pemptades II, p. 562.                                          | Dodoens.   | 1616.                      |
| 88. <i>Carex arenaria</i> L.          | Kruidtboek 1, p. 22.                                           | de Lobel.  | 1581.                      |
| Gramineae.                            |                                                                |            |                            |
| 89. <i>Phalaris canariensis</i> L.    | Cruydt-Boeck I, p. 897.                                        | Dodoens.   | 1608.                      |
| 90. <i>Agrostis vulgaris</i> With.    | Kruidtboek 1, p. 21.                                           | de Lobel.  | 1581.                      |
| 91. <i>Ammophila arenaria</i> Lk.     | Kruidtboek 1, p. 123.                                          | de Lobel.  | 1581.                      |
| 92. <i>Poa pratensis</i> L.           | Cruydt-Boeck I, p. 972.                                        | Dodoens.   | 1608.                      |
| 93. <i>Glyceria aquatica</i> Wahlb.   | Kruidtboek 1, p. 6.                                            | de Lobel.  | 1581.                      |
| 94. <i>Elymus arenarius</i> L.        | Kruidtboek 1, p. 123.                                          | de Lobel.  | 1581.                      |
| 95. <i>Nardus stricta</i> L.          | Kruidtboek 1, p. 124.                                          | de Lobel.  | 1581.                      |
| <hr/>                                 |                                                                |            |                            |
| 96. <i>Phallus impudicus</i> L.       | Phallus in Hollandia.                                          | A. Junius. | 1564.                      |
| 97. <i>Lycoperdon coelatum</i> Fr.    | Pemptades II, p. 483.                                          | Dodoens.   | 1616.                      |

## GASPARD PELLETIER.

(CASPARUS PILLETERIUS).

---

Gaspard Pelletier, te Montpellier geboren, oefende de geneeskundige praktijk uit te Middelburg, en overleed aldaar in 1658. Den Franschen naam ontleende ik aan Pritzel (Thes. ed. 2<sup>a</sup>). Onze auteur zelf noemde zich op het titelblad van zijn werkje: *Casparus Pilleterius*.

Zooals de titel zulks aangeeft, vindt men in de »*Plantarum Synonymia*» eene opsomming van alle planten, die, bij des Schrijvers leven, op Walcheren, hetzij in wilden, hetzij in gekweekten staat gevonden werden. Die opsomming had plaats in alphabetische orde, en ontleende een groot deel harer belangrijkheid aan de methode om aan den hoofdnaam alle andere toe te voegen, zoowel door Grieksche en Arabische, als door latere auteurs voor dezelfde plant gebruikt. Opmerkingen, vroeger door Dioscorides, Galenus, Theophrastus en Plinius, aangaande de opgenoemde planten bekend gemaakt, werden door den Schrijver overgenomen en gekritizeerd; zeldzame en vóór hem nog niet beschreven gewassen opgesomd; de Fransche en Nederlandsche namen te boek gesteld; eindelijk, de therapeutische kracht der planten kort en bondig aangegeven. Von Miltitz noemde het boekje in zijn »*Handbuch*»: »doctum suo tempore opus.»

't wild gevonden planten door geen teeken van de gekweekte onderscheiden heeft, zoodat het niet gemakkelijk is, de flora van Walcheren, zooals zij zich voordeed in 1610, uit zijn werkje te leeren kennen; te betreuren ook, dat geene hout-sneden den text opluisteren, omdat daardoor op enkele plaatsen meer twijfel ten opzichte van des Schrijvers bedoelingen is overgebleven, dan anders wel het geval geweest zoude zijn. Nogtans heb ik, uitgaande van het denkbeeld, dat planten, die in eene zekere streek in het wild te vinden zijn, aldaar toch wel niet gekweekt zullen worden, mijn best gedaan, al die soorten uit Pelletier's werkje bijeen te zoeken, welke tegenwoordig tot onze indigenen gerekend worden, en daarbij zeer veel dienst gehad van de plaatwerken der oudere auteurs, waarnaar de lezer gewoonlijk verwezen werd. Van de 1745 soorten en verscheidenheden, in het boekje vermeld, behoorden er 659 tot die rubriek. Ik laat deze hier in systematische orde en met hare tegenwoordige namen volgen, zijnde het teeken † gekozen om aan te duiden, dat latere onderzoekers onzer flora die planten eveneens in de provincie Zeeland in het wild hebben aangetroffen.

### Hypogynische Dialypetalen.

#### RANUNCULACEAE.

1. † *Clematis Vitalba* L., *Clematis altera*, p. 111. Als sierplant of verwilderd.
2. † *Thalictrum minus* L., *Thalictrum seu thalictrum tenuif.*, p. 374.
3. † *Thalictrum flavum* L., *Thalictrum magnum*, p. 374.
4. *Anemone Pulsatilla* L., *Pulsatilla*, p. 323. Sierplant.
5. † *Anemone nemorosa* L., *Anemone quinta flore candido*, p. 34.
6. *Anemone apennina* L., *Anemone hortens. tenuif. prima*, p. 33. Sierplant.
7. † *Anemone ranunculoides* L., *Anemone silvestris seu leimonia quarta flavo flore*, p. 34.

8. *Adonis aestivalis* L., Flos Adonis, p. 164. Sierplant.
9. † *Myosurus minimus* L., Cauda muris, p. 95.
10. † *Batrachium divaricatum* Schrk., *Millefolium aquaticum*, seu *myriophyllum folio* 1) et semine ranunculi aquatici hepaticae facie, p. 271.
11. † *Batrachium heterophyllum* Wigg., *Hepatica palustris* seu *aquatica*, p. 197.
12. † *Ranunculus Lingua* L., *Ranunculus flammeus aquaticus angustif. taraconis effigie*, p. 328.
13. † *Ranunculus Flammula* L., *Ranunculus aquaticus angustif. serratus*, p. 327.
14. † *Ranunculus auricomus* L., *Ranunculus* 1 silv., p. 330.
15. † *Ranunculus acris* L., *Ranunculus hortensis* 2, p. 329.
16. *Ranunculus polyanthemus* L., *Ranunculus* silv. 2, p. 330. Deze plant werd waarschijnlijk met dubbele bloemen gekweekt.
17. † *Ranunculus repens* L., *Ranunculus pratensis etiamque hortensis reptante cauliculo*, p. 329.
18. † *Ranunculus bulbosus* L., *Ranunculus bulbosus*, p. 327.
19. † *Ranunculus sceleratus* L., *Ranunculus primus*, p. 326.
20. † *Ranunculus arvensis* L., *Ranunculus arvensis*, p. 327.
21. † *Ficaria ranunculoides* Mönch, *Chelidonium minus*, p. 104.
22. † *Caltha palustris* L., *Caltha palustris*, p. 79.
23. † *Eranthis hyemalis* Salisb., *Aconitum lycoctonum minus luteum*, p. 9.
24. † *Helleborus viridis* L., *Elleborum nigrum alterum*, p. 150.
25. † *Nigella arvensis*, L., *Melanthium sylvestre alterum*, p. 261. In het koren?
26. † *Aquilegia vulgaris* L., *Aquilegia*, p. 42. Sierplant?
27. *Delphinium Consolida* L., *Consolida regalis segetum strigosior*, p. 118. In het koren?

---

1) Volgens de Lobel, aan wien de S. deze Latijnsche zinsnede ontleent, is dit woord „folio” eene fout, en moet het wezen „flore”. De afbeelding van de Lobel heeft dan ook niets van *B. hederaceum*, aan welke plant genoemde zinsnede anders het eerst had moeten doen denken.

- 28. *Aconitum Napellus L.*, *Aconitum coeruleum*, p. 8. Sierplant.
- 29. *Aconitum Lycoctonum L.*, *Aconitum ponticum luteum*, p. 10. Sierplant.
- 30. *Actaea spicata L.*, *Chrystophoriana*, p. 106. Sierplant.

## BERBERIACEAE.

- 31. † *Berberis vulgaris L.*, *Berberis*, p. 61.

## NYMPHAEACEAE.

- 32. † *Nymphaea alba L.*, *Nenuphar album*, p. 283.
- 33. † *Nuphar luteum Sm.*, *Nenuphar luteum*, p. 283.

## PAPAVERACEAE.

- 34. † *Papaver Argemone L.*, *Argemone capitulo longiore*, p. 45.
- 35. † *Papaver Rhoëas L.*, *Papaver rhæas*, p. 297.
- 36. † *Papaver dubium L.*, *Papaver rhæas seu erraticum minus*, p. 298.
- 37. † *Papaver somniferum L.*, *Papaver*, p. 296.
- 38. † *Chelidonium majus L.*, *Chelidonium majus*, p. 103.
- 39. *Glaucium flavum Crtz.*, *Papaver corniculatum*, p. 296.

## FUMARIACEAE.

- 40. *Corydalis cava Schwe. et Körte*, *Fumaria secunda*, p. 170.
- 41. † *Corydalis solida Sm.*, *Fumaria*, seu *capnos altera fabacea radice*, p. 170.
- 42. *Corydalis lutea DC.*, *Fumaria lutea*, p. 170.
- 43. *Corydalis claviculata P.*, *Fumaria phragmites*, p. 170.
- 44. † *Fumaria officinalis L.*, *Fumus terrae*, p. 169.

## CRUCIFERAE.

- 45. † *Cheiranthus Cheiri L.*, *Keiri*, p. 223.

46. † *Nasturtium officinale* *R. Br.*, Cardamum, seu nasturtium aquaticum, p. 83.
47. † *Nasturtium amphibium* *R. Br.*, *Raphanus aquaticus* seu palustris, p. 330.
48. † *Nasturtium sylvestre* *R. Br.*, Sinapi silvest. minus bursae pastoris folio, p. 357.
49. † *Nasturtium palustre* *DC.*, Sinapi agreste apii aut laveris folio, p. 356.
50. † *Barbarea vulgaris* *R. Br.*, *Eruca palustris*, p. 154.
51. *Turritis glabra* *L.*, *Turritis*, p. 387.
52. † *Cardamine pratensis* *L.*, *Cardamine secunda*, p. 84; *Sisymbrium aquaticum alterum*, p. 357.
53. *Hesperis matronalis* *L.*, *Viola matronalis*, p. 393. Sierplant.
54. † *Sisymbrium officinale* *Scop.*, *Erysimum*, p. 156.
55. † *Sisymbrium Sophia* *L.*, *Sophia Chirurgorum*, p. 362.
56. † *Sisymbrium Alliaria* *Scop.*, *Alliaria*, p. 18.
57. † *Erysimum cheiranthoides* *L.*, *Myagrum alterum*, thlaspi effigie, p. 275.
58. † *Brassica oleracea* *L.*, *Brassica alba lata* etc., p. 67—70. Als groente gekweekt.
59. † *Brassica Rapa* *L.*, *Rapum rotundum* seu vulgare, p. 331; *Rapum rotunda oblongaque tereti radice*, p. 332.
60. † *Brassica Napus* *L.*, *Brassica silv. seu rustica*, p. 70; *Napus* p. 279. Bouwplant.
61. † *Brassica nigra* *Koch.*, Sinapi sativum, erucæ aut rapi folio, p. 356.
62. † *Sinapis arvensis* *L.*, *Lampsana*, p. 226.
63. † *Diplotaxis tenuifolia* *DC.*, *Eruca silv. latifol.*, p. 155.
64. *Raphanus sativus* *L. α.* *Radicula*, *Raphanus minor purpureus*, p. 330.  
     β. major, *Raphanus niger*, p. 330.  
     γ. oleifera, *Raphanus sativus*, p. 330. Alle drie bouwplanten.
65. *Farsetia incana* *R. Br.*, *Thlaspi Mechliniense incanum*, p. 375.
66. † *Draba verna* *L.*, *Paronychia alsinifolia*, p. 298.

67. † *Cochlearia officinalis* L., *Cochlearia batava*, p. 114.
68. † *Cochlearia Armoracia* L., *Raphanus rusticanus*, p. 331.
69. † *Camelina dentata* P., *Myagrum*, p. 275.
70. † *Thlaspi arvense* L., *Thlaspi 1 drabae* fol., p. 376.
71. *Thlaspi perfoliatum* L., *Thlaspi pumilum*, p. 376.
72. † *Teesdalia nudicaulis* R. Br., *Bursa pastoris minor*, p. 75.
73. *Iberis umbellata* L., *Thlaspi candiae umbellatum iberidis* folio, p. 375. Sierplant.
74. † *Lepidium sativum* L., *Cardamum id est nasturtium hortense*, p. 83.
75. † *Lepidium campestre* R. Br., *Thlaspi folio acuto et Thlaspi latifol.*, p. 375.
76. † *Lepidium ruderales* L., *Thlaspi hortense minus vulgare*, p. 375.
77. † *Lepidium latifolium* L., *Lepidium*, p. 232.
78. *Lepidium Draba* L., *Araba, arabis, seu Draba*, p. 43.
79. † *Capsella Bursa Pastoris* Münch., *Bursa pastoris*, p. 75.
80. † *Senebiera Coronopus* Poir., *Coronopus*, p. 123.
81. *Isatis tinctoria* L., *Glastum sativum*, p. 180. Bouwplant.
82. † *Cakile maritima* Scop., *Cakille, seu Cakile*, p. 77.

## CISTACEAE.

83. *Helianthemum vulgare* Gaertn., *Cistus humilis seu chamaecistus*, p. 110. Sierplant.

## VIOLACEAE.

84. † *Viola odorata* L., *Viola purpurea*, p. 392.
85. † *Viola canina* L., *Viola canina cerulea inodora silv. se-rotina*, p. 393.
86. † *Viola tricolor* L.  $\alpha$ . *vulgaris*, *Herba trinitatis*, p. 197. Sierplant; †  $\delta$ . *arvensis*, *Herba trinitatis silv.*, p. 198.

## RESEDACEAE.

87. *Reseda lutea* L., *Herba lutea*, p. 197.

88. *Reseda Luteola* *L.*, *Luteola*, p. 247.

DROSERACEAE.

89. † *Parnassia palustris* *L.*, *Gramen parnassi*, p. 185.

PYROLACEAE.

90. † *Pyrola rotundifolia* *L.*, *Pyrola*, p. 325.

POLYGALACEAE.

91. † *Polygala vulgaris* *L.*, *Polygala*, p. 314.

CARYOPHYLLACEAE.

92. *Dianthus prolifer* *L.*, *Armeria prolifera*, p. 48. Sierplant.  
 93. *Dianthus superbus* *L.*, *Superba major flore albo*, p. 368. Sierplant.  
 94. † *Saponaria officinalis* *L.*, *Saponaria*, p. 343. Sierplant of artsenijgewas.  
 95. *Cucubalus bacciferus* *L.*, *Cacubalus*, seu *cucubalus*, seu *cacubalum*, p. 76.  
 96. *Silene conica* *L.*, *Lychnis silv.* 2, p. 250.  
 97. † *Silene Armeria* *L.*, *Lychnis silv. prima*, p. 250.  
 98. † *Lychnis Flos Cuculi* *L.*, *Armeria secunda*, seu *silvestris*, p. 47.  
 99. † *Lychnis vespertina* *Sibth.* } *Lychnis silv.* p. 249.  
 100. † *Lychnis diurna* *Sibth.* }  
 101. † *Agrostemma Githago* *L.*, *Anthemum foliosum*, p. 37.  
 102. † *Spergula arvensis* *L.*, *Spergula saginae*, p. 364.  
 103. † *Arenaria serpyllifolia* *L.*, *Alsine minor*, p. 21.  
 104. † *Stellaria media* *Vill.*, *Alsine*, p. 21.  
 105. † *Malachium aquaticum* *Fr.*, *Alsine major*, p. 21.  
 106. † *Stellaria graminea* *L.*, *Gramen leucanthemum*, p. 184.

LINACEAE.

107. † *Linum usitatissimum* *L.*, *Linum sativum ceruleum vulgare*, p. 242.

108. † *Linum catharticum* *L.*, *Linum silv. octavum*, p. 242.  
 109. † *Radiola linoides* *Gm.*, *Millegrana minima*, p. 272.

## MALVACEAE.

110. *Malva Alcea* *L.*, *Alcea*, p. 16. Sierplant.  
 111. † *Malva sylvestris* *L.*, *Malva major seu vulgaris*, p. 255.  
 112. † *Malva vulgaris* *Fr.*, *Malva vulgatissima*, p. 254.  
 113. † *Althaea officinalis*, *Althaea*, p. 22.

## TILIACEAE.

114. † *Tilia parvifolia* *Ehrh.* (?), *Tilia foemina*, p. 377.

## HYPERICACEAE.

115. † *Hypericum perforatum* *L.*, *Hypericum*, p. 211.  
 116. † *Hypericum humifusum* *L.*, *Hypericum supinum tertium minimum*, p. 212.  
 117. † *Hypericum quadrangulum* *L.*, *Ascyrum*, p. 51.  
 118. *Helodes palustris* *Spach.*, *Hypericum tomentosum*, p. 212.

## ACERACEAE.

119. † *Acer campestre* *L.*, *Acer campestre*, p. 5.

## EMPETRACEAE.

120. † *Empetrum nigrum* *L.*, *Erica baccifera*, p. 153.

## GERANIACEAE.

121. † *Geranium phaeum* *L.*, *Geranium fuscum*, p. 178.  
 122. † *Geranium pratense* *L.*, *Geranium batrachiodes majus*, p. 177.  
 123. *Geranium sanguineum* *L.*, *Geranium batrachiodes minus*, p. 177.  
 124. *Geranium rotundifolium* *L.*, *Geranium columbinum*, p. 178.

- 125. † *Geranium Robertianum* *L.*, *Geranium robertianum*, p. 179.
- 126. † *Erodium Cicutarium* *Her.*, *Geranium cicutae folio spinum*, p. 177.
- 127. † *Erodium moschatum* *Her.*, *Geranium moschatum*, p. 179.
- 128. *Erodium malacoides* *W.*, *Geranium malacodes*, p. 178.

## BALSAMINACEAE.

- 129. *Impatiens Noli tangere* *L.*, *Noli me tangere*, p. 285.

## OXALIACEAE.

- 130. *Oxalis Acetosella* *L.*, *Alleluya*, p. 18.
- 131. † *Oxalis corniculata* *L.*, *Alleluya* seu *trifolium acetosum alterum*, p. 18.

## CELASTRACEAE.

- 132. † *Evonymus europaeus* *L.*, *Evonymus*, p. 158.

## Perigynische Dialypetalen.

## RHAMNAGEAE.

- 133. † *Rhamnus cathartica* *L.*, *Rhamnus solutivus*, p. 333.

## PAPILIONACEAE.

- 134. † *Ulex europaeus* *L.*, *Scorpius* 1, p. 351.
- 135. † *Sarothamnus scoparius* *Koch.*, *Genista*, p. 175.
- 136. *Cytisus Laburnum* *L.*, *Anagyris secunda* seu posterior, p. 27. Sierheester.
- 137. *Genista tinctoria* *L.*, *Genista tinctoria Hispanica*, p. 175.
- 138. † *Genista anglica* *L.*, *Genista aculeata*, p. 174.
- 139. † *Ononis spinosa* *L.*, *Ononis* seu *anonis*, p. 288.
- 140. † *Ononis repens* *L.*  $\gamma$ . *maritima*, *Ononis purpurea non spinosa repens*, p. 289.
- 141. † *Anthyllis Vulneraria* *L.*, *Anthyllis prior*, p. 38.

142. † *Medicago sativa* L., *Foenum burgundiacum*, p. 167.
143. † *Melilotus officinalis* W., *Melilotus offic.*, p. 262.
144. † *Trifolium pratense* L., *Trifolium pratense*, p. 381.
145. † *Trifolium arvense* L., *Lagopus* aut *pes leporis*, p. 225.
146. † *Trifolium repens* L., *Trifolium pratense alterum*, p. 381.
147. † *Trifolium procumbens* L., *Lotus silv. minor*, p. 246.
148. † *Lotus corniculatus* L., *Melilotus coronaria* seu *coronata*, p. 262.
149. *Tetragonolobus siliquosus* Roth., *Lotus siliquosus rubello flore*, p. 245. Sierplant.
150. † *Glycyrrhiza glabra* L., *Glycyrrhiza siliquosa*, p. 181.
151. *Galega officinalis* L., *Galega*, p. 173. Sierplant.
152. † *Onobrychis sativa* Lam., *Onobrychis*, p. 288.
153. *Phaseolus vulgaris* Savi., *Phaseolus*, p. 306. Bouwplant.
154. † *Vicia sativa* L., *Aphaca* Math., p. 40.
155. † *Vicia angustifolia* Roth., *Aphaca vera*, p. 40.
156. † *Vicia hirsuta* Koch., *Arachus*, p. 44.
157. *Vicia Lens C. G.*, *Lens major et minor*, p. 230. Bouwplant.
158. † *Faba vulgaris* Münch., *Faba major*, p. 159. Bouwplant.
159. † *Pisum sativum* L., *Pisum vulgatus*, p. 311.
160. *Lathyrus Aphaca* L., *Aphaca Lob.*, p. 40.
161. † *Lathyrus tuberosus* L., *Apios*, p. 42.
162. *Lathyrus latifolius* L., *Lathyrus latiore folio*, p. 288. Sierplant.

#### AMYGDALACEAE.

163. † *Prunus spinosa* L., *Prunus silv.*, p. 321.
164. *Prunus Mahaleb* L., *Mahaleb*, p. 253. Sierheester.
165. † *Prunus Cerasus* L., *Cerasus*, p. 98.
166. † *Prunus Padus* L., *Padus*, p. 293. Sierheester.

#### ROSACEAE.

167. † *Spiraea Ulmaria* L., *Ulmaria*, p. 394.
168. *Spiraea Filipendula* L., *Filipendula*, quasi *filò pendens*, p. 163.

- 169. † *Geum urbanum* *L.*, *Caryophyllata vulgaris*, p. 90.
- 170. † *Geum rivale* *L.*, *Caryophyllata major rotundif.*, p. 91.
- 171. † *Rubus Idaeus* *L.*, *Rubus idaeus spinosus*, p. 337.
- 172. † *Rubus vulgaris* *Whe.*, *Rubus vulgaris*, p. 337.
- 173. † *Fragaria vesca* *L.*, *Fragaria*, p. 168.
- 174. † *Potentilla supina* *L.*, *Pentaphyllum supinum tormentille facie*, p. 301.
- 175. † *Potentilla anserina* *L.*, *Argentina*, p. 44.
- 176. † *Potentilla argentea* *L.*, *Pentaphyllum erectum incanum*, p. 300.
- 177. † *Potentilla recta* *L.*, *Pentaphyllum majus*, p. 300.
- 178. † *Potentilla Tormentilla Sibth.*, *Tormentilla*, p. 379.
- 179. † *Agrimonia Eupatorium* *L.*, *Agrimonia*, p. 13.
- 180. † *Rosa spinosissima* *L.*, *Rosa silv. pomifera*, p. 335.
- 181. † *Rosa cinnamomea* *L.*, *Rosa cinnamomea*, p. 334. *Sierheester.*
- 182. † *Rosa canina* *L.*, *Rosa odorata canina*, p. 335.
- 183. † *Rosa pomifera Herm.*, *Rosa major Hispanica nodoso flore*, p. 335. *Sierheester.*

## SANGUISORBACEAE.

- 184. † *Alchemilla arvensis* *L.*, *Alchymilla*, p. 17.
- 185. † *Sanguisorba officinalis* *L.*, *Pimpinella seu pampinella, seu bipennula, seu bipinella*, p. 310.
- 186. † *Poterium Sanguisorba* *L.*, *Pimpinella minor*, p. 310.

## POMACEAE.

- 187. † *Crataegus Oxyacantha* *L.*, *Oxyacantha id est acuta spina*, p. 292. *Sierheester.*
- 188. † *Mespilus germanica* *L.*, *Mespilus*, p. 268. *Vruchtboom.*
- 189. † *Pirus communis* *L.*, *Achras*, p. 7. *Vruchtboom.*
- 190. † *Sorbus Aucuparia* *L.*, *Sorbus silv.*, p. 362.

## ONAGRARIACEAE.

- 191. † *Epilobium angustifolium* *L.*, *Lysimachiae altera species quam siliquosam maximam vocamus*, p. 251.

192. † *Epilobium montanum* *L.*, *Lysimachia siliquosa* major, p. 252.  
 193. † *Circaea lutetiana* *L.*, *Circaea Lutetiana*, p. 109.  
 194. *Trapa natans* *L.*, *Tribulus aquaticus*, p. 387.

## LYTHRARIACEAE.

195. † *Lythrum Salicaria* *L.*, *Lysimachia altera*, p. 251.

## CUCURBITACEAE.

196. † *Bryonia dioica* *L.*, *Bryonia*, p. 71.

## PORTULACACEAE.

197. † *Portulaca oleracea* *L.*, *Portulaca domestica*, p. 317.

## PARONYCHIACEAE.

198. *Herniaria glabra* *L.*, *Herniaria*, p. 198.

## CRASSULACEAE.

199. † *Sedum purpurascens* *Kock.*, *Telephium florib. purpureis*, p. 371.  
 200. *Sedum Cepaea* *L.*, *Cepaea*, p. 98.  
 201. *Sedum album* *L.*, *Aizoon*, seu *sempervivum minus femina*, p. 15.  
 202. † *Sedum acre* *L.*, *Aizoon repens minimum*, p. 15.  
 203. (?) *Sedum sexangulare* *L.*, *Aizoon* seu *sempervirens minus mas*, p. 14.  
 204. † *Sedum reflexum* *L.*, *Aizoon*, seu *sempervirens minus scorpoides*, p. 14.  
 205. † *Sempervivum Tectorum* *L.*, *Aizoon*, seu *sempervirens majus*, p. 14.

## RIBESIACEAE.

206. † *Ribes Grossularia* *L.*, *Grossularia alba*, p. 186.

- 207. *Ribes alpinum* *L.*, *Grossularia* seu *ribes* offic., fructu dulci, *grossularia alpina*, p. 188.
- 208. *Ribes nigrum* *L.*, *Grossularia nigra*, p. 187. Vrucht-heester.
- 209. † *Ribes rubrum* *L.*, *Grossularia rubra*, p. 187.

## SAXIFRAGACEAE.

- 210. † *Saxifraga tridactylites* *L.*, *Paronychia altera rutaceofolio*, p. 299.
- 211. *Saxifraga granulata* *L.*, *Saxifraga alba*, p. 346.
- 212. *Chrysosplenium oppositifolium* *L.*, *Saxifraga aurea* *lichenis facie et natalitiis*, p. 346.

## UMBELLIFERAE.

- 213. † *Hydrocotyle vulgaris* *L.*, *Cotyledon aquatica* seu *acris septentr.*, p. 126.
- 214. *Sanicula europaea* *L.*, *Sanicula*, p. 342.
- 215. † *Eryngium campestre* *L.*, *Eryngium campestre mediterraneum*, p. 155.
- 216. † *Eryngium maritimum* *L.*, *Eryngium marinum*, p. 155.
- 217. (?) *Cicuta virosa* *L.*, *Cicutaria palustris*, p. 109. Op den Nederlandschen naam af van »dulle water kervel,” waarmede *P.* haar aanduidt, stellig geene andere, edoch, volgens de afbeelding van de *Lobel*, waarheen verwezen wordt, *Oenanthe Phellandrium*.
- 218. † *Apium graveolens* *L.*, *Apium palustre*, p. 41.
- 219. *Petroselinum sativum Hoffm.*, *Apium hortense* aut *sativum*, p. 41. Toekruid.
- 220. *Helosciadium inundatum Koch.*, *Millefolium aquaticum umbellatum*, p. 271.
- 221. † *Aegopodium Podagraria* *L.*, *Podagraria Belgica* aut *Germ.*, p. 313.
- 222. *Carum Carvi* *L.*, *Carum*, p. 90. Toekruid.
- 223. † *Carum Bulbocastanum Koch.*, *Bulbocastanum*, p. 73.
- 224. † *Pimpinella magna* *L.*, *Saxifraga magna et hircina*, p. 347.

225. † *Pimpinella Saxifraga L.*, *Saxifraga minor*, p. 347.
226. † *Berula angustifolia Koch.*, *Sium vulgare seu alterum*, p. 358.
227. *Sium latifolium L.*, *Sium verum*, p. 358.
228. *Bupleurum rotundifolium L.*, *Perfoliata vulgatio* flore luteo, p. 301.
229. † *Oenanthe fistulosa L.*, *Oenanthe aquatica*, p. 287.
230. † *Oenanthe Lachenalii Gm.*, *Oenanthe apii fol.*, p. 287.
231. *Oenanthe Peucedanifolia Poll.*, *Oenanthe cicutae facie*, p. 287.
232. † *Oenanthe Phellandrium Lam.*, *Foeniculum aquaticum*, p. 167.
233. *Foeniculum officinale L.*, *Foeniculum sativum aut vulgare*, p. 166. Toekruid en artsenijgewas.
234. *Libanotis montana All.*, *Daucus 2*, *selinoides*, p. 140.
235. *Silaus pratensis Bess.*, *Seseli pratense*, p. 355.
236. † *Crithmum maritimum L.*, *Crithmum*, p. 127.
237. *Levisticum officinale Koch.*, *Levisticum vulgare*, p. 234. Toekruid en artsenijgewas.
238. † *Angelica sylvestris L.*, *Angelica silvestris*, p. 38.
239. *Peucedanum officinale L.*, *Peucedanum majus italicum*, p. 304.
240. † *Thysselinum palustre Hoffm.*, *Meum Batavor. et Ant-verpiens.*, p. 268.
241. *Anethum graveolens L.*, *Anethum*, p. 35. Toekruid en artsenijgewas.
242. † *Pastinaca sativa L.*, *Elaphoboscum*, p. 148.
243. † *Heracleum Sphondylium L.*, *Spondylium*, p. 365.
244. † *Daucus Carota L.*, *Carota vulgaris ut superior*, sed radice alba, p. 89.
245. (?) *Orlaya grandiflora Hoffm.*, *Myrrhis lappa*, p. 276. In korenvelden?
246. *Caucalis daucoides L.*, *Caucalis*, p. 95. In korenvelden?
247. † *Scandix Pecten Veneris L.*, *Scandix*, p. 349.
248. † *Anthriscus sylvestris Hoffm.*, *Cicutaria major alba*, p. 108.
249. † *Anthriscus Cerefolium Hoffm.*, *Cerefolium*, p. 99.

- 250. *Myrrhis odorata Scop.*, *Myrrhis*, p. 276.
- 251. † *Conium maculatum L.*, *Cicuta*, p. 108.
- 252. *Coriandrum sativum L.*, *Coriandrum sativum*, p. 121.  
Toekruid en artsenijgewas.

## ARALIACEAE.

- 253. † *Hedera Helix L.*, *Hedera arborea*, p. 189.

## CORNACEAE.

- 254. *Cornus sanguinea L.*, *Cornus foemina*, p. 122. Sierheester.
- 255. *Cornus mas L.*, *Cornus*, p. 122. Sierheester.

## Perigynische Gamopetalen.

## CAPRIFOLIACEAE.

- 256. *Adoxa Moschatellina L.*, *Ranunculus minimus septentrionalis*, p. 329.
- 257. *Sambucus Ebulus L.*, *Ebulus*, p. 147.
- 258. † *Sambucus nigra L.*, *Sambucus*, p. 341.
- 259. † *Viburnum Opulus L.*, *Sambucus rosea*, p. 342.
- 260. *Viburnum Lantana L.*, *Viburnum*, p. 392. Sierheester.
- 261. † *Lonicera Periclymenum L.*, *Periclymenum seu caprifolium non perfoliatum septentrionalis*, p. 302.

## STELLATAE.

- 262. *Asperula odorata L.*, *Asperula aut aspargula odorata nostras*, p. 51. Tuinplant.
- 263. † *Rubia Tinctorum L.*, *Rubia major*, p. 336.
- 264. *Galium Cruciata Scop.*, *Cruciata minor*, p. 129.
- 265. † *Galium Aparine L.*, *Aparine*, p. 39.
- 266. † *Galium verum L.*, *Galium*, p. 173.
- 267. † *Galium Mollugo L.*, *Gallium seu mollugo vulgatiore*, p. 173.
- 268. (?) *Galium erectum Huds.*, *Gallium seu mollugo*, p. 173.

## VALERIANACEAE.

269. † *Valeriana officinalis* L., Phu minus Math., p. 307.  
 270. *Valeriana dioica* L., Phu minus Gesn., p. 307.

## DIPSACEAE.

271. † *Dipsacus sylvestris* Mill., *Dipsacus silv.*, p. 144.  
 272. *Dipsacus pilosus* L., *Dipsacus silv. minor*, p. 144.  
 273. † *Knautia arvensis* Coult., *Scabiosa*, p. 348.  
 274. † *Succisa pratensis* Mönch., *Succisa*, p. 367.  
 275. † *Scabiosa Columbaria* L., *Scabiosa minor*, p. 348.

## SYNANTHEREAE of COMPOSITÆ.

276. † *Eupatorium cannabinum* L., *Eupatorium adulterinum*,  
 seu *aquaticum*, p. 158.  
 277. † *Tussilago Farfara* L., *Farfara*, p. 160.  
 278. † *Petasites officinalis* Mönch., *Petasites*, p. 203. Artsenij-  
 gewas.  
 279. † *Aster Tripolium* L., *Tripolium vulgare*, p. 382.  
 280. † *Bellis perennis* L., *Bellis minor sylvestris*, p. 60.  
 281. † *Erigeron acris* L., *Aster conizoides*, p. 54.  
 282. *Solidago Virga aurea* L., *Virga aurea serratis fol.*, p.  
 394. Sierplant.  
 283. † *Inula Helenium* L., *Enula campana*, p. 151. Artsenij-  
 gewas.  
 284. *Pulicaria vulgaris* Gaertn., *Conyza minor*, p. 121.  
 285. † *Pulicaria dysenterica* Gaertn., *Conyza media*, p. 120.  
 286. † *Bidens tripartita* L., *Eupatorium cannabinum foemina*,  
 p. 158.  
 287. † *Filago germanica* L., *Heliochrysum aut helichrysum*  
*silvestre*, p. 191.  
 288. † *Filago minima* Fr., *Filago seu gnaphalium minimum*,  
 p. 162.  
 289. † *Gnaphalium uliginosum* L., *Filago minor*, p. 162.  
 290. † *Gnaphalium luteo-album* L., *Filago*, p. 162.  
 291. † *Gnaphalium dioicum* L., *Pilosella minor*, p. 310.  
 292. (?) *Gnaphalium margaritaceum* L., *Filago seu Gnaphalium*  
*latifolium peregrinum*, p. 162. Sierplant.

293. † *Artemisia Absinthium L.*, *Absinthium ponticum seu vulgare*, p. 3.
294. † *Artemisia vulgaris L.*, *Artemisia vulgaris prima*, p. 48.
295. † *Artemisia maritima L.*, *Absinthium marinum*, p. 3.
296. † *Tanacetum vulgare L.*, *Tanacetum*, p. 369.
297. *Achillea Ptarmica L.*, *Ptarmica*, p. 322.
298. † *Achillea Millefolium L.*, *Millefolium minus Math.*, p. 271.
299. *Anthemis tinctoria L.*, *Anthemis chrysanthemis*, p. 39.
300. † *Anthemis Cotula L.*, *Cotula foetida*, p. 125.
301. † *Matricaria Chamomilla L.*, *Anthemis seu Chamomilla*, p. 36.
302. † *Chrysanthemum Leucanthemum L.*, *Bellis major*, p. 60.
303. † *Chrysanthemum Parthenium P.*, *Matricaria*, p. 259.
304. † *Chrysanthemum inodorum L.*, *Cotula inodora seu non foetida*, p. 125.
305. *Chrysanthemum Segetum L.*, *Chrysanthemum segetum*, p. 105.
306. † *Doronicum Pardalianches L.*, *Aconitum pardalianches primum*, p. 10. *Sierplant.*
307. † *Cineraria palustris L.*, *Conyza helenitis foliis laciniatis, seu secunda*, p. 121.
308. † *Senecio vulgaris L.*, *Senetio*, p. 353.
309. † *Senecio Jacobaea L.*, *Jacobaea vulgaris*, p. 215.
310. *Senecio Fuchsii Koch.*, *Consolida aurea nemorum*, p. 117.
311. *Senecio sarracenicus L.*, *Consolida, seu solidago sarracenicus*, p. 119.
312. *Cirsium anglicum Lam.*, *Cirsium Anglicum*, p. 109.
313. *Cirsium acaule All.*, *Carduus septentrionalium acaulis fere*, p. 26.
314. † *Cirsium arvense Scop.*, *Carduus vulgatissimus viarum*, p. 88.
315. *Silybum Marianum Gaertn.*, *Carduus lacteus*, p. 85.
316. † *Carduus crispus L.*, *Carduus spinonissimus vulgaris*, p. 87.
317. † *Onopordon Acanthium L.*, *Acanthium*, p. 5.
318. † *Lappa major Gaertn.*, *Lappa major vulgata*, p. 227.

319. † *Lappa tomentosa* Lam., *Lappa major*, seu *personata altera*, p. 227.
320. † *Carlina vulgaris* L., *Acorna*, p. 11.
321. *Serratula tinctoria* L., *Serratula*, p. 354.
322. † *Centaurea Jacea* L., *Jacea major*, p. 215.
323. † *Centaurea nigra* L., *Jacea nigra vulgaris*, p. 215.
324. † *Centaurea Cyanus* L., *Cyanus*, p. 131.
325. † *Centaurea solstitialis* L., *Spina* seu *stella solstitialis*, p. 364.
326. † *Centaurea Calcitrapa* L., *Carduus stellaris*, p. 87.
327. † *Lapsana communis* L., *Lapsana*, p. 226.
328. *Arnoseris pusilla* Gaertn., *Hieracium minimum* seu 9 Clus., p. 200.
329. † *Cichorium Intybus* L., *Cichorium*, p. 105.
330. † *Leontodon autumnalis* L., *Hieracium minus*, p. 199.
331. † *Picris hieracioides* L., *Hieracium majus*, p. 199.
332. † *Helminthia echioides* Gaertn., *Buglossum echioides luteum hieracio cognatum*, p. 72.
333. † *Tragopogon porrifolius* L., *Tragopogon alterum*, p. 380.
334. † *Tragopogon pratensis* L., *Tragopogon luteum*, p. 380.
335. *Scorzonera hispanica* L., *Scorzonera major hispanica* 1, p. 352. Bouwplant.
336. † *Hypochoeris radicata* L., *Hieracium longius radiculatum*, p. 200.
337. † *Taraxacum officinale* Wigg., *Dens leonis*, p. 141.
338. *Lactuca sativa* L., *Lactuca sativa*, p. 224. Moesplant.
339. *Lactuca Scariola* L., *Lactuca silvestr. costa spinosa*, p. 225. Artsenijgewas.
340. † *Lactuca muralis* Fresen., *Sonchus laevis alter*, p. 362.
341. † *Sonchus oleraceus* L., *Sonchus laevis*, p. 361.
342. † *Sonchus asper* Vill., *Sonchus aspera flore Hieracii*, p. 361.
343. † *Sonchus arvensis* L., *Sonchus aspera*, p. 361.
344. † *Crepis virens* Vill., *Cichorium luteum pratense dentis leonis flore et hieracii folio*, p. 107.  
† *β. diffusa*, *Hieracium intybaceum*, p. 200.
345. † *Hieracium Pilosella* L., *Pilosella*, p. 309.

346. † *Hieracium Auricula L.*, *Pilosella major repens minus hirsuta*, p. 310.  
 347. † *Hieracium umbellatum L.*, *Hieracium alterum grandius*, p. 200.

## AMBROSIACEAE.

348. *Xanthium strumarium L.*, *Lappa minor*, p. 228.

## CAMPANULACEAE.

349. *Phyteuma spicatum L.*, *Rapunculus alopecuroides*, p. 332.  
 350. † *Campanula rotundifolia L.*, *Campanula minor rotundif.*, p. 80.  
 351. *Campanula Trachelium L.*, *Campanula Fuch. ut superior*, p. 80.  
 352. *Campanula Rapunculus L.*, *Rapuntium parvum*, p. 332.  
 353. *Campanula persicifolia L.*, *Campanula cerulea*, p. 79.  
     *fl. albis*, *Campanula hortens. persicae folio albo flore*, p. 81.  
 354. (?) *Campanula glomerata L.*, *Campanula Fuch. minor*, p. 80.  
 355. † *Specularia Speculum DC.*, *Onobrychis altera*, p. 288.

## VACCINIACEAE.

356. *Vaccinium Myrtillus L.*, *Idaea vitis*, p. 216.  
 357. *Vaccinium Oxycoccus L.*, *Vaccinia palustris*, p. 388.

**Hypogynische Gamopetalen.**

## AQUIFOLIACEAE.

358. *Ilex Aquifolium L.*, *Aquifolium*, p. 13.

## OLEACEAE.

359. † *Ligustrum vulgare L.*, *Ligustrum*, p. 235.

360. † *Fraxinus excelsior* *L.*, *Fraxinus frugifera* latiorib. fol.  
seu foemina, p. 169.

## ASCLEPIACEAE.

361. *Cynanchum Vincetoxicum* *R. Br.*, *Asclepias*, p. 50.

## APOCYNACEAE.

362. † *Vinca minor* *L.*, *Clematis daphnoides minor*, p. 112.

## GENTIANACEAE.

363. † *Meryanthes trifoliata* *L.*, *Menianthes palustris*, p. 264.  
364. *Gentiana Cruciata* *L.*, *Gentiana cruciata*, p. 176.  
365. † *Erythraea Centaurium* *P.*, *Centaurium majus*, p. 96.

## CONVOLVULACEAE.

366. † *Convolvulus Sepium* *L.*, *Convolvulus major*, p. 119.  
367. † *Convolvulus Soldanella* *L.*, *Brassica marina*, p. 69 et  
*Soldanella officinalis*, p. 361.  
368. † *Convolvulus arvensis* *L.*, *Convolvulus minor purpureus*  
seu *suaverubens*, p. 120, et *Helxine cissampelos*, p. 193.  
369. † *Cuscuta Epithymum* *L.*, *Cassytha*, p. 93.

## ASPERIFOLIACEAE.

370. † *Cynoglossum officinale* *L.*, *Cynoglossum vulgare*, p. 135.  
371. *Omphalodes verna* *Moeh.*, *Borago minima*, p. 67. *Sierplant.*  
372. † *Borago officinalis* *L.*, *Borago*, p. 66.  
373. *Anchusa officinalis* *L.*, *Buglossum angustif.*, p. 72.  
374. † *Lycopsis arvensis* *L.*, *Echium Fuch.*, p. 147 et *Lycopsis*  
*altera*, p. 251.  
375. † *Symphytum officinale* *L.*, *Consolida major*, p. 117.  
376. *Echium vulgare* *L.*, *Echium Math.*, p. 147.  
377. † *Pulmonaria officinalis* *L.*, *Pulmonaria altera*, p. 323.  
378. † *Lithospermum officinale* *L.*, *Lithospermum majus*, p. 243.

- 379. † *Lithospermum arvense* *L.*, *Lithospermum minus*, p. 243.
- 380. † *Myosotis palustris* *With.*, *Alsine*, seu *myosotis scorpioides* partim repens, partim surrecta, p. 22.
- 381. † *Myosotis hispida* *Schl.*, *Alsine myosotis*, *myosotis et auricula muris*, p. 22.

## SOLANACEAE.

- 382. † *Solanum nigrum* *L.*, *Solanum hortense*, p. 359.
- 383. *Atropa Belladonna* *L.*, *Solanum somniferum et laethale*, p. 360. *Artsenijgewas*.
- 384. † *Hyoscyamus niger* *L.*, *Hyoscyamus*, p. 210.
- 385. † *Datura Stramonium* *L.*, *Nux metel*, p. 285.

## VERBASCACEAE.

- 386. *Verbascum thapsiforme* *Schrad.*, *Verbascum maximum album* foemine flore pallido, p. 389.
- 387. *Verbascum phlomoides* *L.*, *Verbascum*, p. 388.
- 388. *Verbascum Lychnitis* *L.*, *Verbascum primum*, p. 389.
- 389. *Verbascum nigrum* *L.*, *Verbascum* 3 *Math.*, p. 390.
- 390. † *Scrophularia nodosa* *L.*, *Scrophularia nodosa foetida*, p. 352.
- 391. † *Scrophularia Ehrharti* *Stev.*, *Betonica septentrion. aquatica*, p. 63.

## ANTIRRHINACEAE.

- 392. *Gratiola officinalis* *L.*, *Gratiola*, p. 186. *Artsenijgewas*.
- 393. *Digitalis purpurea* *L.*, *Digitalis flore purpureo*, p. 142. *Artsenijgewas*.
- 394. *Antirrhinum majus* *L.*, *Antirrhinum majus*, p. 38. *Sierplant*.
- 395. *Antirrhinum Orontium* *L.*, *Antirrhinum*, p. 39.
- 396. † *Linaria Cymbalaria* *Mill.*, *Cymbalaria*, p. 134.
- 397. † *Linaria Elatine* *Mill.*, *Elatine altera*, p. 148.
- 398. † *Linaria spuria* *Mill.*, *Veronica foemina*, p. 391.

- 399. † *Linaria minor Desf.*, *Antirrhinum minimum alterum repens*, p. 39.
- 400. † *Linaria vulgaris Mill.*, *Linaria vulgaris luteo flore*, p. 240.
- 401. † *Veronica Anagallis L.*, *Anagallis aquatica altera penae*, p. 25.
- 402. † *Veronica Beccabunga L.*, *Beccabunga vera*, p. 59.
- 403. † *Veronica Chamaedrys L.*, *Teucrium pratense*, seu *teucrium spurium chamaedroides*, p. 373.
- 404. † *Veronica officinalis L.*, *Veronica mas*, p. 392.
- 405. *Veronica longifolia L.*, *Lysimachia coerulea*, p. 252.
- 406. † *Veronica arvensis L.*, *Veronica major septentrional*. p. 391.
- 407. † *Veronica hederæfolia L.*, *Alsine seu morsus gallinae folio hederulae*, p. 22.

## RHINANTHACEAE.

- 408. † *Melampyrum arvense L.*, *Melampyrum 1 nigrum triticum*, p. 260.
- 409. *Melampyrum pratense L.*, *Crataegonon*, p. 126.
- 410. † *Pedicularis sylvatica L.*, *Pedicularis*, p. 299.
- 411. † *Rhinanthus major Ehrh.*, *Alectorolophos*, p. 17.
- 412. † *Euphrasia officinalis L.*, *Eufrasia et euphragia*, p. 157.
- 413. † *Euphrasia Odontites L.*, *Eufragia altera*, p. 158.

## LABIATAE.

- 414. *Mentha rotundifolia L.*, *Mentha hortensis altera seu crispa*, p. 265.
- 415. † *Mentha sylvestris L.*, *Menthastrum*, p. 266.
- 416. † *Mentha aquatica L.*, *Mentha rotundifolia palustris*, p. 266.
- 417. † *Mentha arvensis L.*, *Calamintha aquatica*, p. 77.
- 418. *Pulegium vulgare Mill.*, *Pulegium regium vulgatum*, p. 322.
- 419. † *Lycopus europaeus L.*, *Marrubium aquaticum vulgi*, p. 258.
- 420. † *Origanum vulgare L.*, *Origanum silv.*, p. 291.

- 421. † *Thymus Serpyllum L.*, *Serpyllum*, p. 353.
- 422. *Calamintha officinalis Mönch.*, *Calamintha*, p. 77. *Artsenijgewas.*
- 423. *Clinopodium vulgare L.*, *Clinopodium alterum*, p. 114.
- 424. *Hyssopus officinalis L.*, *Hyssopus*, p. 212. *Artsenijgewas.*
- 425. † *Nepeta Cataria L.*, *Nepeta offic. et vulgaris*, p. 283.
- 426. † *Glechoma hederacea L.*, *Hedera terrestris*, p. 190.
- 427. † *Lamium purpureum L.*, *Galeopsis*, p. 171.
- 428. † *Lamium album L.*, *Galeopsis altera*, p. 172.
- 429. *Galeobdolon luteum Huds.*, *Galeopsis lutea*, p. 172.
- 430. † *Galeopsis ochroleuca Lam.*, *Ladanum segetum*, p. 225.
- 431. † *Galeopsis Tetrahit L.*, *Cannabis silv.*, p. 82.
- 432. † *Galeopsis versicolor Curt.*, *Cannabis silvestris spuria tertia*, p. 82.
- 433. † *Stachys arvensis L.*, *Stachys*, p. 365.
- 434. † *Betonica officinalis L.*, *Betonica*, p. 63. *Artsenijgewas.*
- 435. † *Marrubium vulgare L.*, *Marrubium album vulgare*, p. 258.
- 436. † *Ballota foetida Lam.*, *Ballota*, p. 58.
- 437. *Leonurus Cardiac L.*, *Cardiac*, p. 84.
- 438. † *Scutellaria galericulata L.*, *Lysimachia galericulata*, p. 252.
- 439. † *Brunella vulgaris L.*, *Brunella major folio non desecto*, p. 70.
- 440. † *Ajuga reptans L.*, *Bugula*, p. 71.
- 441. † *Teucrium Scorodonia L.*, *Scordiana*, p. 351.
- 442. *Teucrium Scordium L.*, *Scordium*, p. 350.
- 443. *Teucrium Chamaedrys L.*, *Chamaedrys major*, p. 100.
- 444. *Teucrium Botrys L.*, *Chamaedrys foliis laciniatis*, p. 100.

#### VERBENACEAE.

- 445. † *Verbena officinalis L.*, *Verbena*, p. 390.

#### LENTIBULARIACEAE.

- 446. † *Utricularia vulgaris L.*, *Millefolium aquaticum cornutum C. Bauh.* p. 270.

## PRIMULACEAE.

447. *Lysimachia thyrsiflora* L., *Lysimachia lutea altera*, p. 252.  
 448. † *Lysimachia vulgaris* L., *Lysimachia*, p. 251.  
 449. † *Lysimachia Nummularia* L., *Nummularia*, p. 285.  
 450. † *Anagallis arvensis* L., *Anagallis mas phoenicea*, p. 26.  
 451. *Anagallis coerulea* Schreb., *Anagallis feminea cerulea*, p. 26.  
 452. † *Primula acaulis* Jacq., *Primula silvarum*, p. 319.  
 453. † *Primula elatior* Jacq., *Primula veris pallido flore elatior*, p. 320.  
 454. *Primula officinalis* Jacq., *Primula veris*, p. 320.  
 455. *Hottonia palustris* L., *Millefolium aquaticum secundum*, seu *viola aquatica latiore folio*, p. 270.  
 456. † *Samolus Valerandi* L., *Anagallis aquatica altera penae*, p. 25.  
 457. † *Glaux maritima* L., *Glaux*, p. 181.

## GLOBULARIACEAE.

458. *Globularia vulgaris* L., *Bellis cerulea*, p. 59.

## PLUMBAGINACEAE.

459. † *Statice Limonium* L., *Limonium*, p. 239.

## PLANTAGINACEAE.

460. † *Plantago major* L., *Plantago major*, p. 312.  
 461. † *Plantago media* L., *Plantago major incana*, p. 312.  
 462. † *Plantago lanceolata* L., *Plantago minor*, p. 313.  
 463. † *Plantago maritima* L., *Plantago marina*, p. 312.  
 464. † *Plantago Coronopus* L., *Coronopus*, p. 123.

## Apetalae.

## AMARANTACEAE.

465. † *Amarantus Blitum* L., *Blitum album minus*, p. 66.

466. *Amarantus sylvestris* Desf., *Blitum album majus*, p. 66.  
 467. (?) *Blitum capitatum* L., *Blitum rubrum*, p. 66.

## CHENOPODIACEAE.

468. † *Salsola Kali* L., *Kali spinosum*, p. 223.  
 469. † *Salicornia herbacea* L., *Kali geniculatum* seu *vermiculatum*, p. 223.  
 470. † *Chenopodium album* L., *Atriplex silvestris sinuata* *vulgatior*, p. 56.  
 471. † *Chenopodium polyspermum* L., *Atriplex altera*, p. 54.  
 472. † *Chenopodium Vulvaria* L., *Atriplex olida*, *pusilla*, *hircina*, p. 55.  
 473. *Chenopodium bonus Henricus* L., *Bonus Henricus*, p. 66. *Artsenijewas*.  
 474. † *Chenopodium rubrum* L., *Atriplex silvestris tertia*, p. 56.  
     † var. *crassifolium*, *Blitum minus supinum*, p. 66.  
 475. † *Beta vulgaris* Koch., *Beta*; *Beta* genus *sylvestre*; *Beta rubra*, p. 62.  
 476. *Beta maritima* L., *Beta silv. spontanea marina*, p. 62.  
 477. † *Halimus portulacoides* Wallr., *Portulaca marina*, p. 318.  
 478. † *Atriplex hortensis* L., *Atriplex sativa folio rubicundo*, p. 55.  
 479. † (?) *Atriplex patula* L., *Atriplex angusto centinodii folio*, p. 55.  
 480. *Atriplex crassifolia* C. A. M., *Atriplex marina*, p. 55.

## POLYGONACEAE.

481. † *Rumex Hydrolapathum* Huds., *Hippolapathum silv.*, p. 201.  
 482. † *Rumex pratensis* M. K., *Lapathum acutum*, p. 226.  
 483. † *Rumex sanguineus* L., *Lapathum sanguineum hortense*, p. 227.  
 484. † *Rumex palustris* Sm., *Hippolapathum aquaticum minus*, p. 202.  
 485. *Rumex scutatus* L., *Acetosa sativa*, *franca*, *rotundifolia*, *repens*, p. 6.

486. † *Rumex Acetosa L.*, *Acetosa*, seu *oxalis silvestris major*, p. 7.  
 487. † *Rumex Acetosella L.*, *Acetosa*, seu *oxalis silvestris minor*, p. 7.  
 488. † *Polygonum Bistorta L.*, *Bistorta mas*, p. 64.  
 489. † *Polygonum amphibium L.*, *Potamogeton*, p. 319.  
 490. † *Polygonum Persicaria L.*, *Hydropiper minus acre*, p. 209.  
 491. † *Polygonum Hydropiper L.*, *Hydropiper*, p. 209.  
 492. *Polygonum minus Huds.*, *Hydropiper seu persicaria pusilla repens*, p. 210.  
 493. † *Polygonum aviculare L.*, *Centinodia*, p. 97.  
 494. † *Polygonum Convolvulus L.*, *Helxine Cissampelos*, p. 193.  
 495. † *Polygonum Fagopyrum L.*, *Fagopyrum*, p. 160.

THYMELAEACEAE.

496. *Daphne Mezereum L.*, *Mezereon*, p. 269. *Artsenijgewas*.

ELAEAGNACEAE.

497. † *Hippophaë rhamnoides L.*, *Rhamnus primus*, p. 333.

ARISTOLOCHIACEAE.

498. *Aristolochia Clematitis L.*, *Aristolochia clematidis vulgaris*, seu *prima*, p. 45.  
 499. † *Asarum europaeum L.*, *Asarum*, p. 29.

EUPHORBIACEAE.

500. *Buxus sempervirens L.*, *Buxus et Buxum*, p. 75. *Sierheester*.  
 501. † *Euphorbia Helioscopia L.*, *Tithymalus helioscopius seu 4 Diosc.*, p. 378.  
 502. *Euphorbia platyphyllos L.*, *Tithymalus platyphyllus*, p. 379.  
 503. *Euphorbia Cyparissias Jacq.*, *Tithymalus cyparissias*, p. 378.

- 504. *Euphorbia Esula L.*, *Esula minor*, p. 157.
- 505. † *Euphorbia Paralias L.*, *Tithymalus tertius*, p. 379.
- 506. *Euphorbia Pithyusa L.*, *Esula seu pityusa altera minor flore rubro*, p. 157.
- 507. † *Euphorbia Peplus L.*, *Peplus*, p. 301.
- 508. † *Euphorbia exigua L.*, *Tithymalus leptophyllos*, p. 378.
- 509. † *Euphorbia Lathyris L.*, *Cataputia*, p. 95.
- 510. † *Mercurialis annua L.*, *Mercurialis mas et Mercurialis foemina*, p. 266 et 267.
- 511. *Mercurialis perennis L.*, *Cynocrambe*, p. 134.

## URTICACEAE.

- 512. † *Urtica urens L.*, *Urtica 3 Math.*, p. 396.
- 513. † *Urtica dioica L.*, *Urtica*, p. 395.
- 514. *Parietaria officinalis L.*, *Helxine*, p. 192.
- 515. † *Parietaria ramiflora Mönch.*, *Helxine seu parietaria minor*, p. 193.
- 516. *Cannabis sativa L.*, *Cannabis foemina et Cannabis mas*, p. 81 et 82. *Bouwplant*.
- 517. † *Humulus Lupulus L.*, *Lupulus*, p. 247.
- 518. *Ulmus campestris L.*, *Ulmus*, p. 394.

## CERATOPHYLLACEAE.

- 519. *Ceratophyllum.....*, *Millefolium aquaticum cornutum*, p. 270.

## CUPULIFERAE.

- 520. † *Fagus sylvatica L.*, *Fagus*, p. 160.
- 521. *Castanea vulgaris Lam.*, *Castanea*, p. 94.
- 522. † *Quercus Robur L.*, *Quercus longissimo pediculo*, p. 326.
- 523. † *Quercus sessiliflora Sm.*, *Quercus vulgaris*, p. 326.
- 524. † *Corylus Avellana L.*, *Corylus sativa*, p. 124.
- 525. *Carpinus Betulus L.*, *Ulni tertia species*, p. 395.

## SALICACEAE.

526. † *Salix alba* L., *Salix alba* seu *perticalis*, p. 339.  
 527. *Salix purpurea* L. var. *Helix*, *Salix helice*, p. 339.  
 528. † *Populus alba* L., *Populus alba*, p. 316.  
 529. † *Populus tremula* L., *Populus lybica*, p. 317.  
 530. † *Populus nigra* L., *Populus nigra*, p. 316.

## BETULACEAE.

531. † *Betula alba* L., *Betula*, p. 64.  
 532. † *Alnus glutinosa* L., *Alnus*, p. 20.

## MYRICACEAE.

533. † *Myrica Gale* L., *Myrthus Brabantica*, p. 276.

## Gymnospermae.

## CONIFERAE.

534. *Taxus baccata* L., *Taxus*, p. 370. Sierheester.  
 535. *Juniperus communis* L., *Juniperus*, p. 222. Artsenijgewas.  
 536. † *Pinus sylvestris* L., *Pinus sativa*, p. 310.  
 537. *Pinus Pinaster Ait.*, *Pinus maritima altera*, p. 310.  
 538. *Pinus Abies* L., *Abies*, p. 1.

## Monocotyleae.

## ALISMACEAE.

539. † *Alisma Plantago* L., *Plantago aquatica foliis betae*,  
 flore *gallii albi*, p. 311.  
 540. † *Sagittaria sagittaeifolia* L., *Sagitta*, p. 339.

## BUTOMACEAE.

541. † *Butomus umbellatus* L., *Juncus cyperoides floridus*, p. 221.

## COLCHICACEAE.

542. *Colchicum autumnale* L., *Colchicum*, p. 115. Arsenij-gewas.

## LILIACEAE.

543. † *Tulipa sylvestris* L., *Tulipa narbonensis*, p. 385.  
 544. *Fritillaria Meleagris* L., *Fritillaria vulgaris* aut *variegata*, p. 169.  
 545. (?) *Lilium croceum* *Chais.*, *Lilium purpureum minus*, p. 239.  
 546. † *Ornithogalum umbellatum* L., *Ornithogalum*, p. 291.  
 547. *Gagea lutea* *Schult.*, *Ornithogalum minus pannonicum* flore luteo, p. 291.  
 548. † *Scilla bifolia* L., *Hyacinthus stellatus byzantinus*, p. 208.  
 549. † *Allium ursinum* L., *Allium ursinum*, p. 19.  
 550. † (?) *Allium vineale* L., *Allium silvestre tenuifol.*, p. 19.  
 551. † *Allium Scorodoprasum* L., *Scorodoprasum* 1 *Clus.*, p. 351.  
 552. † *Allium oleraceum* L., *Ampeloprasum proliferum*, p. 25.  
 553. † *Endymion non scriptus* *Gke.*, *Hyacinthus Anglicus seu belgicus*, p. 205.  
 554. † *Muscari botryoides* *Mill.*, *Hyacinthus comosus minor*, p. 206.  
 555. *Narthecium ossifragum* *Huds.*, *Asphodelus luteus*, p. 53.

## ASPARAGACEAE.

556. † *Asparagus officinalis* L., *Asparagus*, p. 51.  
 557. *Paris quadrifolia* L., *Herba Paris*, p. 197.  
 558. *Polygonatum officinale* *All.*, *Polygonatum latifolium* 2 *Clus.*, p. 315.  
 559. *Polygonatum multiflorum* *All.*, *Polygonatum*, p. 314.  
 560. *Convallaria majalis* L., *Lilium convallium*, p. 238.  
 561. *Majanthemum bifolium* *D.C.*, *Monophyllon*, p. 273.

## IRIACEAE.

562. † *Crocus vernus* L., *Crocus latifolius vernus* 1 et 2 *Clus.*, p. 128.

563. † *Iris Pseudacorus L.*, *Acorus palustris*, p. 11.  
 564. *Iris germanica L.*, *Iris nostras vulgaris*, p. 219.

## AMARYLLIACEAE.

565. *Narcissus poëticus L.*, *Narcissus*, *mediocroceus purpureus praecox*, p. 278.  
 566. † *Narcissus Pseudonarcissus L.*, *Narcissus luteus*, p. 280.  
 567. *Leucojum aestivum L.*, *Leuconarciso-lirion paucioribus floribus*, p. 234.  
 568. † *Galanthus nivalis L.*, *Leucojum tryphillum bulbosum*, p. 233.

## ORCHIACEAE.

569. *Orchis militaris L.*, *Orchis strateumatica seu stratiotes major seu militaris*, p. 290.  
 570. † *Orchis Morio L.*, *Cynosorchis morion foemina*, p. 137.  
 571. *Orchis mascula L.*, *Cynosorchis morion mas*, p. 137.  
 572. *Orchis maculata L.*, *Satyrium basilicum pratense maculoso folio*, p. 344.  
 573. † *Orchis latifolia L.*, *Cynosorchis palustris platiphylla*, p. 136.  
 574. *Anacamptis pyramidalis Rich.*, *Cynosorchis major altera nostras*, p. 136.  
 575. *Gymnadenia Conopsaea R. Br.*, *Cynosorchis macrocaulis et conopsaea, seu galericulata*, p. 136.  
 576. *Himantoglossum hircinum Rich.*, *Testiculus hircinus vulgaris*, p. 372.  
 577. † *Platanthera bifolia Rich.*, *Testiculus vulpinus vulgaris*, p. 372.  
 578. *Herminium Monorchis R. Br.*, *Orchis minor lanifera*, p. 289.  
 579. † *Epipactis latifolia All.*, *Elleborine, seu epipactis*, p. 150.  
 580. † *Listera ovata R. Br.*, *Biphyllum seu bifolium*, p. 64.  
 581. *Spiranthes autumnalis Rich.*, *Testiculus odoratus autumnalis*, p. 372.

582. (?) *Spiranthes aestivalis* Rich., *Testiculus odoratus*, p. 372.

## JUNCAGINACEAE.

583. † *Triglochin maritimum* L., *Gramen marinum* 2 Pen., p. 184.  
 584. † *Triglochin palustre* L., *Gramen marinum spicatum*, p. 184.

## POTAMACEAE.

585. † *Potamogeton natans* L., *Potamogeton*, p. 318.

## NAJACEAE.

586. † *Zostera marina* L., *Alga marina seu fucus marinus*, p. 18

## LEMNACEAE.

587. † *Lemna trisulca* L., *Hederula aquatica*, p. 190.  
 588. † *Lemna minor* L., *Lens palustris*, p. 232.

## ARACEAE.

589. † *Arum maculatum* L., *Arum latiore folio, nigris aut albis maculis striato*, p. 49.  
 590. † *Calla palustris* L., *Dracunculus palustris arundinacea radice*, p. 145.  
 591. † *Acorus Calamus* L., *Acorus julum ferens*, p. 11.

## TYPHACEAE.

592. † *Typha angustifolia* L., *Typha*, p. 387.  
 593. † *Sparganium ramosum* Huds., *Sparganium*, p. 363.  
 594. † *Sparganium simplex* Huds., *Sparganium non ramosum*, p. 363.

## JUNCACEAE.

595. † *Juncus effusus* L., *Juncus laevis*, p. 221.

596. † *Juncus glaucus Ehrh.*, *Juncus acutus vulgaris*, p. 221.  
 597. † *Juncus lamprocarpos Ehrh.*, *Gramen aquaticum alterum*,  
 p. 182.  
 598. † *Juncus squarrosus L.*, *Gramen marinum* 4 Pen., p. 184.  
 599. † *Juncus bufonius L.*, *Gramen marinum* 5 Pen., p. 184.  
 600. † *Luzula campestris DC.*, *Gramen exile cyperoides*, p. 183.

## CYPERACEAE.

601. † *Cladium Mariscus R. Br.*, *Cyperus longus inodorus silv.*,  
 p. 138.  
 602. *Heleocharis multicaulis Sm.*, *Gramen marinum tertium*,  
 p. 184.  
 603. *Scirpus lacustris L.*, *Juncus aquaticus maximus*, p. 221.  
 604. † *Eriophorum polystachyum L.*, *Juncus bombycinus*, p. 222.  
 605. † *Carex disticha Huds.*, {  
 606. † *Carex muricata L.*, { *Gramen cyperoides majus et*  
 607. † *Carex vulpina L.*, { *minus*, p. 183.  
 608. † *Carex arenaria L.*, *Gramen littoreum*, p. 184.  
 609. † *Carex Goodenoughii Gay.*, *Gramen cyperoides aquaticum*  
*vulgatius*, p. 183.  
 610. *Carex verna Vill.*, *Gramen cyperoides alterum minimum*,  
 p. 183.  
 611. *Carex acutiformis Ehrh.*, *Gramen cyperoides palustre*,  
 p. 183.

## GRAMINEAE.

612. *Panicum Crus Galli L.*, *Panicum palustre et silvestre*,  
 p. 296.  
 613. † *Setaria viridis P. B.*, *Gramen panicei effigie simplici*  
*aut multiplici*, p. 185.  
 614. † *Phalaris canariensis L.*, *Phalaris*, p. 305.  
 615. † *Phalaris arundinacea L.*, *Gramen aquaticum majus*  
*milii folio*, p. 183.  
 616. † *Alopecurus pratensis L.*, *Gramen pratense*, p. 185.  
 617. *Alopecurus bulbosus L.*, *Gramen typhinum*, p. 186.

618. † *Alopecurus geniculatus* *L.*, Gramen innatans aquis majus et minus, p. 184.
619. † *Phleum pratense* *L.*, *Alopecurus vera*, p. 21.
620. † *Agrostis alba* *L.*, Gramen segetum panicula spinosa et latiore, p. 186.
621. † *Agrostis vulgaris* *With.*, Gramen caninum supinum, p. 183.
622. † *Apera Spica Venti* *P. B.*, Gramen agrorum latiore, arundinacea, comosa panicula, p. 182.
623. † *Ammophila arenaria* *Lk.*, *Spartum herba tertium maritimum*, p. 363.
624. *Milium effusum* *L.*, Gramen miliaceum, p. 183.
625. † *Phragmites communis* *Trin.*, *Arundo vallatoria*, p. 50.
626. † *Arrhenatherum elatius* *M. K. β.* bulbosum, Gramen bulbosum, nodosum, seu tuberosum, p. 183.
627. † *Avena sativa* *L.*, *Avena vulgaris*, seu *sativa herbar. pene omnium*, p. 56.
628. † *Poa pratensis* *L.*, Gramen pratense *Dalech.*, p. 185.
629. † *Poa annua* *L.*, Gramen minimum, p. 185.
630. † *Glyceria fluitans* *R. Br.*, Gramen innatum aquis majus et minus, p. 184.
631. † *Festuca arundinacea* *Schreb.*, Gramen arundinaceum seu calamagrostis, p. 183.
632. † *Bromus arvensis* *L.*, *Aegilops*, p. 12.
633. † *Bromus sterilis* *L.*, *Avena seu bromus sterilis*, p. 56.
634. † *Triticum vulgare* *Vill.*, *Triticum*, p. 382.
635. *Triticum dicoccum* *Schrk.*, *Zea 2 Diosc.*, p. 397. Bouwplant.
636. *Triticum Spelta* *L.*, *Zea prima*, p. 396. Bouwplant.
637. † *Triticum repens* *L.*, Gramen vulgare, p. 182.
638. † *Secale cereale* *L.*, *Secale*, p. 352. Bouwplant.
639. † *Elymus arenarius* *L.*, *Spartum nostras alterum*, p. 364.
640. † *Hordeum vulgare* *L.*, *Hordeum vulgare*, p. 203. Bouwplant.
641. *Hordeum distichum* *L.*, *Distichon*, p. 144. Bouwplant.
642. † *Hordeum murinum* *L.*, *Holcus*, p. 202.

643. † *Lolium perenne* *L.*, *Hordeum murium*, p. 203.  
 644. *Lolium temulentum* *L.*; *Lolium*, p. 243.

### Cryptogamae.

#### EQUISETACEAE.

645. † *Equisetum arvense* *L.*, *Equisetum* 2 *Math.*, p. 153.  
 646. † *Equisetum palustre* *L.*, *Equisetum undosum*, p. 153.  
 647. † *Equisetum limosum* *L.*, *Equisetum primum*, p. 152.  
 648. (?) *Equisetum variegatum* *Schleich.*, *Equisetum* 3 *Math.*, p. 153.

#### OPHIOGLOSSACEAE.

649. † *Ophioglossum vulgatum* *L.*, *Ophioglossum*, p. 289.  
 650. † *Botrychium Lunaria* *Sw.*, *Lunaria racemosa*, p. 246.

#### FILICES.

651. † *Osmunda regalis* *L.*, *Filix florida*, seu *florescens*, p. 163.  
 652. † *Polypodium vulgare* *L.*, *Polypodium*, p. 315.  
 653. *Phegopteris Dryopteris* *Fée.*, *Dryopteris*, p. 146.  
 654. † *Polystichum Filix mas* *Roth.*, *Filix mas*, p. 146.  
 655. † *Asplenium Filix femina* *Bernh.*, *Filix foemina*, p. 163.  
 656. † *Asplenium Trichomanes* *L.*, *Polytricum*, p. 316.  
 657. † *Asplenium Ruta muraria* *L.*, *Ruta muraria* seu *murialis*, p. 338.  
 658. *Scolopendrium officinarum* *Sw.*, *Phyllitis vulgaris*, p. 308.  
 659. † *Blechnum Spicant* *Roth.*, *Lonchitis altera*, p. 244.

---

Uit bovenstaande opgave blijkt, dat van de planten, later vooral door van den Bosch (zie diens *Enumeraciones plantarum* Zeel. Belg. indig., in het *Tijdschr. voor nat. ges. en phys. en den Prodrumus*) in Zeeland aangetroffen, 454 reeds aan Pelletier bekend waren, zoodat hij als de ontdekker

daarvan voor die provincie mag gehouden worden. Of de soorten, niet met een † geteekend, werkelijk tot de flora van Zeeland behoord hebben of nog behooren, dan wel in der tijd aldaar als sierplanten gekweekt werden, is voor sommigen niet met zekerheid te zeggen. Van anderen, zooals *Anemone Pulsatilla*, en *apennina*, de soorten van *Aconitum*, *Berberis vulgaris*, *Hesperis matronalis*, *Iberis umbellata*, vele vruchtboomen en sierheesters, moesplanten, enz., kan men gerustelijk aannemen, dat zij tot de *plantae cultae* behoord hebben; van nog anderen, zooals *Adonis aestivalis*, *Delphinium Consolida*, *Nigella arvensis*, enz., dat zij vroeger misschien wél, later niet meer op bouwland werden aangetroffen. Soorten, die niet met een † geteekend zijn, en waarvan men evenmin vermoeden kan, dat zij tot eene der zooeven aangeduide categoriën behoord hebben, zooals *Hottonia palustris*, *Chenopodium ficifolium* en *rubrum*, *Beta maritima*, enz., zijn waarschijnlijk door latere floristen onopgemerkt gebleven, tenzij men aanneme, dat zij niet in de provincie hebben stand gehouden, of door Pelletier met onjuiste namen werden betiteld.

Het is hier de plaats om een enkel woord te zeggen over eene plant, die volgens van Hall (*Flora Belg.* Sept. p. 852), op het gezag van Vrijdag Zijnen, reeds door Pelletier op Walcheren waargenomen, en in zijn werkje op p. 240 genoemd zoude zijn. Ik bedoel *Ophrys myodes* Jacq., waarvan, omstreeks het jaar 1835, eenige op genoemd eiland verzamelde exemplaren door Jhr. de Witte van Citters aan Vrijdag Zijnen werden toegezonden. Het is mij nl. niet gelukt, noch op p. 240, noch op eenige andere plaats van het bedoelde werkje, eenige aanduiding betreffende *Ophrys myodes* te vinden, zoodat het niet twijfelachtig is, dat Vrijdag Zijnen zich vergist heeft. Dat de door mij verkregen uitkomst niet geweten kan worden aan het exemplaar van Pelletier, dat ik raadpleegde, vloeit daaruit voort, dat dit uit de bibliotheek van V. Zijnen afkomstig, en, als het eenige, 't welk op den veulings-catalogus zijner boekeryj vermeld stond, zonder twijfel

hetzelfde is, dat door hem werd nageslagen. Op p. 240 worden in 't geheel geene Orchiaceeën genoemd, en op de overige, waar de soorten van *Cynosorchis*, *Orchis*, *Satyrium* en *Testicula* vermeld staan, zoekt men te vergeefs naar eenige mededeeling, die op *Ophrys myodes* passen zou. Ik vermoed, dat V. Zijnen *Ophrys apifera*, bij *Pelletier* op p. 289 betiteld als: „*Orchis militaris vera seu apis cadaverculum exprimens*” voor *Ophrys muscifera* (= *O. myodes*) hebbe gehouden.

---